

**UNIWERSYTET PEDAGOGICZNY
im. KOMISJI EDUKACJI NARODOWEJ
w KRAKOWIE**

**WYDZIAŁ PEDAGOGICZNY
KATEDRA BEZPIECZEŃSTWA I EDUKACJI OBYWATELSKIEJ
Kierunek Pedagogika, specjalność Wychowanie Obronne i Fizyczne**

Paweł Czajka

**POCZUCIE BEZPIECZEŃSTWA UCZNI
W ŚRODOWISKU SZKOLNYM**

**Praca magisterska napisana
pod kierunkiem
dra Jana Ostojskiego**

KRAKÓW 2009

.....
(imię i nazwisko)

Kraków, dnia.....

O Ś W I A D C Z E N I E

Świadomy odpowiedzialności oświadczam, że przedłożona praca dyplomowa Pt.:

.....
.....
została napisana przeze mnie samodzielnie.

Jednocześnie oświadczam, że w/w praca nie narusza praw autorskich w rozumieniu Ustawy z dnia 4 lutego 1994 r. o prawie autorskim i prawach pokrewnych (Dz. U. z 2006 r. nr 90, poz. 631 z późniejszymi zmianami) oraz dóbr osobistych chronionych prawem cywilnym.

Przedłożona praca nie zawiera danych empirycznych ani też informacji, które uzyskałem w sposób niedozwolony. Stwierdzam, iż przedstawiona praca w całości ani też w części nie była wcześniej podstawą żadnej innej urzędowej procedury związanej z uzyskiwaniem dyplomu ani też nadania tytułów zawodowych.

.....
(podpis)

O Ś W I A D C Z E N I E

Oświadczam, iż wyrażam zgodę na udostępnienie mojej pracy magisterskiej.

Kraków, dnia.....

.....
(podpis)

.....
Poświadczenie wiarygodności podpisu
przez Dziekanat

SPIS TREŚCI

SPIS TREŚCI	3
WSTĘP	4
1. PROBLEMATYKA BEZPIECZEŃSTWA W LITERATURZE	6
1.1. POJĘCIE BEZPIECZEŃSTWA	6
1.2. BEZPIECZEŃSTWO W SZKOLE	11
1.3. ZAGROŻENIA DLA BEZPIECZEŃSTWA W SZKOLE.....	17
1.4. DOTYCHCZASOWE BADANIA DOTYCZĄCE BEZPIECZEŃSTWA W SZKOLE	24
1.4.1. Trzyletni program wychowawczy Szkoły Podstawowej Nr 3 im. A. Fiedlera w Polkowicach.....	29
1.5. AKTY NORMATYWNE DOTYCZĄCE BEZPIECZEŃSTWA W SZKOLE.....	49
2. METODOLOGICZNE PODSTAWY BADAŃ WŁASNYCH	57
2.1. PRZEDMIOT I CEL BADAŃ	57
2.2. PROBLEMY I HIPOTEZY BADAWCZE	58
2.3. METODY, TECHNIKI I NARZĘDZIA BADAWCZE	60
2.4. TEREN, ZBIOROWOŚĆ I ORGANIZACJA BADAŃ	63
3. ANALIZA I INTERPRETACJA ZEBRANEGO MATERIAŁU EMPIRYCZNEGO	66
ZAKOŃCZENIE	86
BIBLIOGRAFIA	88
ANEKS	91

WSTĘP

Bezpieczeństwo odgrywa fundamentalną rolę w życiu człowieka, determinując jego myśli oraz dążenia. O tym, jak ważne jest ono dla ludzkiej egzystencji świadczy prosta, aczkolwiek wielce wymowna myśl K. Neymana: „Bezpieczeństwo nie jest wszystkim, lecz bez bezpieczeństwa wszystko jest niczym”.

Bezpieczeństwo, będące bardzo szerokim zagadnieniem, analizować można na wielu płaszczyznach ludzkiej działalności. Jedną z nich jest niewątpliwie oświata, borykająca się z trudnym do rozwiązania problemem agresji i przemocy w szkołach. Ze względu na szczególną rolę poczucia bezpieczeństwa lub jego braku na wczesnym etapie rozwoju i edukacji młodego człowieka, autor niniejszej pracy postanowił skupić swą uwagę na analizie problemu bezpieczeństwa w szkole podstawowej. Zabezpieczenie tej elementarnej potrzeby dziecka stało się w ostatnich latach jednym z najpoważniejszych wyzwań stojących przed współczesnymi placówkami oświatowymi. Przegląd dostępnej literatury umożliwił autorowi zapoznanie się z naukowym podejściem do wybranego zagadnienia oraz zrozumienie mechanizmów wszelkich patologii przekładających się na poziom zagrożeń w szkolnictwie. Analiza obowiązujących przepisów prawa oświatowego pozwoliła na określenie wymagań władz oświatowych w zakresie zapewnienia bezpieczeństwa uczniom. Dotarcie do wyników badań empirycznych w tym obszarze naświetliło z kolei skalę omawianego problemu. Wiedza ta nie byłaby jednak wystarczająca dla zrozumienia całości poruszanych w pracy zagadnień bez przyjrzenia się funkcjonowaniu konkretnej placówki. Od jej specyfiki bowiem, od wypracowanego wspólnie w szkole podejścia do agresji i przemocy zależy zarówno dynamika omawianego zjawiska, jak i skuteczność w jego przezwyciężaniu.

Celem niniejszej pracy jest analiza problematyki bezpieczeństwa w szkole podstawowej ze szczególnym uwzględnieniem występujących na jej terenie zjawisk agresji i przemocy. Zawarte w pracy spostrzeżenia opierają się w dużej mierze na przytoczonej wiedzy teoretycznej, a także wynikach wielu interesujących badań dotyczących omawianego tematu. Ważnym elementem pracy są informacje dotyczące działań wychowawczych na rzecz podniesienia poziomu bezpieczeństwa, a tym samym samopoczucia uczniów w wybranej konkretnej szkole podstawowej.

wej. Zebrany i opracowany przez autora niniejszej pracy materiał badawczy stanowi jeden z elementów oceny skuteczności tych przedsięwzięć.

Praca składa się z trzech rozdziałów. W rozdziale pierwszym zaprezentowano aktualny stan wiedzy związanej z problematyką bezpieczeństwa ze szczególnym uwzględnieniem sfery oświaty. Obok prezentacji naukowego dorobku związanego z analizowanym tematem zamieszczono w nim wyniki interesujących badań nad zjawiskiem agresji i przemocy w szkołach na terenie Polski oraz poza jej granicami. Integralną częścią rozdziału jest analiza obowiązujących przepisów prawa oświatowego w kontekście obowiązku zapewnienia bezpieczeństwa wszystkim uczniom. Rozważania teoretyczne oraz przytoczone dane empiryczne zostały uzupełnione prezentacją przykładowych działań wychowawczych w obszarze bezpieczeństwa uczniów w wybranej konkretnej szkole podstawowej.

Drugi rozdział poświęcony jest założeniom metodologicznym pracy badawczej, której analiza i interpretacja zostały dokonane w rozdziale trzecim. Autor pracy przedstawił wyniki ankiet przeprowadzonych na dzieciach ze szkoły podstawowej, wysnuwając adekwatne do rezultatów wnioski.

Motywy podjęcia przez autora tematu bezpieczeństwa w szkole podstawowej była nie tylko chęć przeanalizowania poważnego problemu dotyczącego większość, jeśli nie wszystkie placówki oświatowe w Polsce, ale również chęć pogłębienia posiadanej wiedzy na temat istniejących zagrożeń w tym obszarze. Pogłębiona znajomość tej tematyki wydaje się być niezbędna w pracy pedagoga, której to autor ma zamiar się poświęcić.

Zdając sobie sprawę z niemożności ujęcia wszystkich aspektów omawianej problematyki, autor pracy dołożył wszelkich starań, by przedstawione zagadnienia przeanalizowane były w sposób rzetelny zarówno w warstwie teoretycznej, jak i na polu własnych prób badawczych.

1. Problematyka bezpieczeństwa w literaturze

1.1. Pojęcie bezpieczeństwa

Funkcjonowanie człowieka od zawsze naznaczone było nieprzerwaną walką o zapewnienie egzystencji oraz potrzeb nierozdzielnie związanych z jej trwaniem. Mimo wielu przekształceń ewolucyjnych, pierwotna esencja człowieczeństwa została zachowana dzięki zakorzenionym ludzkim właściwościom i potrzebom. Jedną z najbardziej pierwotnych i najsilniej odczuwanych stanowi potrzeba bezpieczeństwa człowieka, będąca zakotwiczeniem wszelkich jego postaw i zachowań. Jej realizacja konstytuuje ludzki rozwój, budowanie relacji, godne życie. W XXI wieku zapewne realizacji potrzeby bezpieczeństwa rozciągnęło się na wszelkie możliwe formy działalności człowieka, znajdując również swój wyraz w kodyfikacjach prawnych. Mimo licznych udoskonaleń cywilizacyjnych, człowiek bez poczucia bezpieczeństwa lub przy jego realnym braku pozostaje bezbronny, niepewny, pełen przerażenia. To właśnie bezpieczeństwo stanowi zasadniczy szczebel w rozwoju i trwaniu ludzkości.

W literaturze pojęcie bezpieczeństwa funkcjonuje jako „(...) stan psychiczny lub prawny, w którym jednostka ma poczucie pewności, oparcie w drugiej osobie lub w sprawnie działającym systemie prawnym”¹. Według M. Skarżyńskiego, bezpieczeństwo obejmuje zaspokojenie między innymi takich potrzeb jak: istnienie, tożsamość czy spokój. Ważną rolę odgrywa także pewność rozwoju, motywująca do działania i planowania własnego życia.. Brak bezpieczeństwa generuje silny niepokój i poczucie zagrożenia². W bardziej pragmatycznym ujęciu bezpieczeństwo definiuje się jako stan, generujący potrzebę zaspokojenia konkretnego braku w odniesieniu do między innymi zapewnienia odpowiednich warunków życia³.

Amerykański psycholog A. Maslow opisuje potrzebę bezpieczeństwa, jako nieodłączny element podstawowej piramidy potrzeb ludzkich, w której usytuował je zaraz po potrzebach fizjologicznych. Hierarchiczne zorganizowanie potrzeb wskazuje na fakt, iż dopiero zaspokojenie

---

¹ B. Dunaj, *Słownik współczesnego języka polskiego*, Warszawa 1996.

² A. Włodarek, *Problemy międzypokoleniowe a poczucie bezpieczeństwa*, [w:] *Edukacja dla bezpieczeństwa - bezpieczna szkoła, bezpieczny uczeń*, pod red. D. Czajkowska-Ziobrowska, A. Zduniak, Poznań 2007, s. 97-98.

³ W. Okoń, *Nowy słownik pedagogiczny*, Warszawa 1998, s. 307.

potrzeb niższego rzędu pozwala na osiągnięcie tych z wyższego szczebla. Potrzeba bezpieczeństwa zgodnie z teorią uczonego zaspakajana jest głównie przez rzeczy o charakterze materialnym. Źródło jej realizacji stanowią działania ochronne człowieka, czyli czynności o charakterze konwencjonalnym, nawykowym, skryptowym (typowym) czy codziennym. Celem ich podejmowania jest zdobycie wartości niezbędnych dla przeżycia i zachowania równowagi wewnętrznej. Kluczową rolę odgrywają te działania nakierunkowane na zdobycie brakującej rzeczy. Niezaspokojona potrzeba bezpieczeństwa kreuje lęk i strach, odbierane jako oznaki istniejącego już niebezpieczeństwa bądź jako sygnały nadciągających zagrożeń. A. Maslow w swej twórczości wprowadził pojęcie działań transgresyjnych przekraczających granice dotychczasowych możliwości człowieka, wpływających na rozwój jego osobowości i pozytywnych wartości. Innowacyjne metody transgresyjne służą zwiększaniu bezpieczeństwa psychologicznego i zapobieganiu w sposób czynny zagrożeniom bez udziału negatywnych emocji związanych ze strachem. Potrzeba bezpieczeństwa w ujęciu Maslowa zawiera elementy świadome jak i nieświadome. W świadomym odbiorze zauważalne jest subiektywne przekonanie o własnym poczuciu bezpieczeństwa, determinującym zachowanie, choć niekoniecznie zgodnym z rzeczywistością. Ujawnia się tu również zasadnicza różnica pomiędzy: „potrzebą bezpieczeństwa” jako pojęciem szerszym a „poczuciem bezpieczeństwa”, będącym terminem węższym i bardziej zobiektywizowanym. Bezpieczeństwo zgodnie z teorią wyżej wspomnianego psychologa winno być w pierwszej kolejności budowane wewnątrz człowieka, by dopiero potem móc pracować nad poprawą bezpieczeństwa zewnętrznego. Poczucia bezpieczeństwa wewnętrznego, rzutuje na funkcjonowanie człowieka, kreowanie szczęśliwych relacji, osiąganie sukcesów, trwałych osiągnięć czy prowadzenie udanego życia⁴.

Obecnie, dla człowieka żyjącego w dobie terroryzmu i konfliktów, potrzeba bezpieczeństwa stała się równorzędna potrzebom fizjologicznym. We współczesnej, alternatywnej definicji pojęcia bezpieczeństwa pojmowane jest ono jako proces, w którym poziom bezpieczeństwa nieustannie się zmienia i nie można go utrzymać na jednym poziomie⁵.

Warto nawiązać do bezpieczeństwa w relacjach obywatela do państwa. Bezpieczeństwo to stricte łączy się z siłą militarną czy prowadzoną polityką obronną. Kluczową rolę odgrywają także wszelkie regulacje prawne, będące oficjalnym gwarantem zapewnienia bezpieczeństwa i jego czynnej obrony. Najważniejszy z nich stanowi najwyższą rangą Ustawa Zasadnicza wspo-

---

⁴ I. Korcz, *Inteligencja emocjonalna – gwarantem bezpieczeństwa i determinantą rozwoju uczniów*, [w:] *Edukacja dla bezpieczeństwa - bezpieczna szkoła, bezpieczny uczeń*, pod red. D. Czajkowska-Ziobrowska, A. Zduniak, Poznań 2007, s. 107-109.

⁵ W. Budzisz, A. Kubiak, *Bezpieczeństwo narodowe w świadomości społecznej i w praktyce*, [w:] *Edukacja dla bezpieczeństwa - bezpieczna szkoła, bezpieczny uczeń*, pod red. D. Czajkowska-Ziobrowska, A. Zduniak, Poznań 2007, s. 518-519.

minająca o zapewnieniu obywatelom bezpieczeństwa w artykule 5⁶. Rozwiązywanie wszelkich państwowych problemów wynikłych na tle bezpieczeństwa narodowego leży w gestii powoływanej przez prezydenta RP – Rady Bezpieczeństwa Narodowego⁷. Według J. Ostojkiego współczesne rozumienie bezpieczeństwa narodowego przeniosło się jednak na inne szczeble definiowania. Należy porzucić spojrzenie przez pryzmat wyłącznie militarny, w którym tylko zbrojne odparcie wroga stanowi urealnienie ochrony bezpieczeństwa. W obecnej rzeczywistości, będącej zglobalizowana siecią powiązań międzypaństwowych, bezpieczeństwo nieodłącznie zaczyna być utożsamiane z czynnikami gospodarczymi, technologicznymi, dostępem do surowców – głównie energetycznych, takich jak węgiel, gaz ziemny i ropa naftowa. Jest także powiązane z prowadzeniem polityki państwa w zakresie ekologii, spraw społecznych, demograficznych czy humanitarnych⁸.

Warto powrócić do unormowań artykułów 228-234 rozdziału IX Konstytucji RP, dodając iż zabezpieczają one w swych regulacjach interesy bezpieczeństwa narodowego na wypadek szczególnych zagrożeń, wymagających wprowadzenia stanu wojennego, stanu wyjątkowego czy stanu klęski żywiołowej. Pociągają one za sobą nietypowe reakcje ze strony państwa silnie ingerujące w życie obywateli. Zakres interwencji w prawa człowieka i obywatela jest jednak ściśle określony, gwarantując mimo wielu niedogodności zakres materii nienaruszalnej, takiej jak ochronę życia, godności czy prawa do sądu. Warto zwrócić uwagę na punkt 5 art. 228, konstytuujący wprowadzanie adekwatnych do zagrożeń środków zaradczych oraz jak najszybsze przywrócenie normalnego funkcjonowania państwa. Wszelkie podejmowane działania służą zagwarantowaniu obywatelom nie tylko fizycznego bezpieczeństwa ale i zapewnieniu spokoju psychicznego niezbędnego do odczuwania bezpieczeństwa w sferze emocjonalnej⁹. Niebagatelne znaczenia dla bezpieczeństwa narodowego ma również fakt, iż Polska jako członek NATO i UE podejmuje działania mające na celu zapewnienie powszechnego bezpieczeństwa poprzez dostosowanie obrony cywilnej do standardów międzynarodowych. Akces do międzynarodowych organizacji wpłynął również na zwiększenie odczuwalnego subiektywnego poczucia bezpieczeństwa, wynikającego z gwarancji wzajemnej pomocy militarnej krajów członkowskich, jak również – jak w przypadku UE – pomocy gospodarczej, co jak już wcześniej zostało nakreślone dzięki myślom J. Ostojkiego, odgrywa kluczową rolę we współczesnym świecie.

---

⁶ *Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej*, Warszawa 2008, s. 37.

⁷ L. Kacprzak, *Bezpieczeństwo osobiste uczniów i poczucie jego – integralnym obowiązkiem szkoły i nauczycieli*, [w:] *Edukacja dla bezpieczeństwa – w rodzinie, szkole i pracy*, pod red. A. Zduniak, M. Kryłowicz, Warszawa – Poznań 2004, s. 183.

⁸ J. Ostojki, *Bezpieczeństwo narodowe*, [w:] *czasopismo Konspekt*, Kraków nr 2/2007 (29).

⁹ *Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej*, Warszawa 2008, s. 114-115.

Innym celem polityki wewnętrznej i zewnętrznej państwa jest zachowanie bezpieczeństwa ekonomicznego. Polega ono na utrzymywaniu niezakłóconego funkcjonowania gospodarki, objawiającego się między innymi stabilnymi stopami procentowymi i kursami walut czy bezpieczeństwem przechowywanych oszczędności. Jeśli realizacja celów makroekonomicznych przebiega w sposób stabilny i pewny, umożliwia tym samym, dzięki procesom globalizacyjnym, dalszy rozwój gospodarczy i neutralizację zagrożeń płynących z gospodarki światowej. Zagrożenia dla bezpieczeństwa ekonomicznego mogą przybierając różne formy i występować z różnorodnym natężeniem. Najczęściej jednak wymienianymi niebezpieczeństwami zdają się być spekulacje destabilizujące, szpiegostwo technologiczne czy pranie brudnych pieniędzy¹⁰. Bezpieczeństwo ekonomiczne w ujęciu jednostkowym przeplata się ze spokojem na płaszczyźnie socjalnej. Ogromne znaczenie przypisuje się pewności zatrudnienia, gwarancjom ochrony zdrowia czy możliwości ubezpieczenia się wraz z prawem do dochodzenia roszczeń z tego tytułu. Niebagatelną rolę w odczuwaniu bezpieczeństwa socjalnego pełni również przekonanie o trosce państwa w stosunku do swych obywateli znajdującej wyraz w opiece społecznej i licznych dofinansowaniach.

Inną kwestią ściśle powiązaną z bezpieczeństwem jest rozwój nowoczesnych technologii, niosących tyleż samo udogodnień i korzyści co wielorakich zagrożeń. Powszechność korzystania z telefonów komórkowych, komputerów, Internetu, możliwość kontaktu z ludźmi na całym świecie, używania nowoczesnych metod przesyłu niezliczonej ilości danych wykreowały nowe sfery odczuwanych zagrożeń, choćby niepewność poufności przesyłanych danych. W sposób pośredni bezpieczeństwo naruszone może być zdalnie poprzez odpowiednio przygotowane do tego programy. Najbardziej znane to tak zwane „skanery”, wykrywające słabe punkty systemu, czy „exploity” umożliwiające przejęcie kontroli nad systemem i zdalne nim sterowanie. Wyróżnia się również tak zwane „trojany” będące małymi, destrukcyjnymi programami podłączanymi do zwykłych plików. Ich otwarcie skutkuje aktywacją różnego rodzaju wirusów komputerowych i „wyssaniem” informacji zwrotnych wędrujących do nielegalnie działającego nadawcy, korzystającego z niczym niezakłóconej swobody działania wynikającej z braku realnych możliwości uchwycenia go. Warto zwrócić również uwagę na możliwość bezpośredniego naruszenia bezpieczeństwa systemu informatycznego poprzez fizyczną ingerencję, którą może wywołać ładunek wybuchowy, pożar, powódź czy trzęsienie ziemi. Bezpośrednim zagrożeniem pozostaje bez wątpienia także człowiek. Zagrożenie stanowią nieuczciwi administratorzy sieci, pracownicy, kontrahenci, mający dostęp do zasobów sieciowych, czy umożliwiający korzystanie z danych

---

¹⁰ www.bezpieczenstwoekonomiczne.pl, stan na 20.01.2009.

osobom nieupoważnionym. Najświeższym problemem, będącym wielkim zagrożeniem bezpieczeństwa w sieci stał się w ostatnich latach cyberterrorizm charakteryzujący się zmasowanym atakiem na serwery lub całe systemy informatyczne w celu szerzenia propagandy czy manifestowania swoich poglądów politycznych. Nie jest to jednak tak wielkim zagrożeniem, będącym zachwianiem szczelnością skrywanych tajemnic rządowych, jak jego groźniejsza odmiana, która polega na atakowaniu systemów teleinformatycznych zarządzających strategicznymi strukturami państwa. Odrębną grupę zagrożeń dla bezpieczeństwa w sieci stanowią techniki zwane– „Social Engineering”, bazujące na wykorzystywaniu takich słabości ludzkich jak lenistwo, nieuwaga, chęć upraszczania sobie zadań czy nadmierna, bezkrytyczna ufność. Nawiązanie bezpośredniego kontaktu przez intruza ma na celu uzyskanie przez niego poufnych informacji, które nie rzadko otrzymuje od roztargnionych, nieuważnych pracowników. Takie działania pozwalają nie tylko uzyskać dostęp do danych, ale też w dowolny sposób nimi zarządzać poprzez usuwanie lub modyfikowanie, handel czy wykorzystywanie dla nieuczciwej konkurencji¹¹. Łatwo wysnuć wniosek po analizie zagrożeń czyhających w sieci, iż zapewnienie bezpieczeństwa w tym obszarze życia jest niezwykle trudnym przedsięwzięciem, wymagającym nie tylko wiedzy ale i realnych środków technologicznych za pomocą którym można by przeciwdziałać wszelkim cybernetycznym przestępstwom. Mimo, iż potrzeba bezpiecznego korzystania z najnowszych technologii nie stanowi sedna egzystencjalnych potrzeb człowieka, nie należy jej lekceważyć. Warto mieć na uwadze fakt, iż coraz więcej spraw z zakresu świata realnego znajduje swe odzwierciedlenie w świecie wirtualnym, a tendencje wyraźnie wskazują na coraz szersze zastosowanie techniki.

Pozostawiając dotychczasowe refleksje nad wymienionymi już kategoriami bezpieczeństwa, warto przyszłe rozważania skoncentrować na potrzebach związanych z prawidłowym funkcjonowaniem młodego człowieka w odniesieniu do poczucia bezpieczeństwa. Dla dziecka jest ono ściśle związane z niezakłóconym porządkiem i rytmem. Dla harmonijnego rozwoju niezwykle istotne jest zapewnienie mu spokoju, opieki i ciepła rodzinnego. Każdy z nas, a w szczególności dziecko preferuje bezpieczny, przewidywalny i sprawiedliwy otaczający świat. Niebagatelne jest przeświadczenie o poczuciu kontroli nad elementami go tworzącymi oraz świadomość bezwarunkowej ochrony ze strony rodziców. Sytuacje nowe, budzące silne emocje jak kłótnie, bijatyki, separacja, rozwód, śmierć w rodzinie, oraz wszelkie patologie życia rodzinnego są przyczyną przerażenia, strachu i poczucia zagrożenia, co skutkuje obniżeniem poczucia bezpieczeństwa

---

¹¹ P. Brudło, T. Ratajczyk, *Problemy bezpieczeństwa systemów informatycznych organizacji*, [w:] *Edukacja dla bezpieczeństwa – w rodzinie, szkole i pracy*, pod red. A. Zduniak, M. Kryłowicz, Warszawa – Poznań 2004, s. 243-244.

i negatywnie wpływa na rozwój młodego człowieka¹². Tuż obok życia rodzinnego, równie istotną rolę odgrywa właściwe funkcjonowanie w bezpiecznym środowisku szkolnym.

1.2. Bezpieczeństwo w szkole

Kwestia bezpieczeństwa w szkole stanowi kluczowe i centralne zagadnienie. W wyniku wielu reform, mających na celu ulepszenie systemu oświaty nastąpiło obciążenie szkół wytycznymi z zakresu bezpieczeństwa szkolnego oraz profilaktyki w tym zakresie. Placówki oświatowe wdrażają go w oparciu o uprzednio przeprowadzone diagnozy bezpieczeństwa uczniów, nauczycieli, a także rodziców. Wyniki służą sformułowaniu odpowiedzi na pytania odnośnie rodzaju i skali zagrożeń środowiska szkolnego oraz sposobów ich rozwiązywania. Określanie poziomu bezpieczeństwa rozumianego jako wolność od zagrożeń młodzieży szkolnej, przeprowadza się w oparciu o subiektywnego odczucia ucznia. Główny czynnik pomiaru stanowią odczucia braku zagrożenia. W chwili obecnej i przyszłości uwzględniane są również warunki sytuacji życiowej ucznia. Poczuciu zagrożenia najczęściej towarzyszy strach i lęk, w odniesieniu do pojedynczej osoby traktowane jako dewiacja jednostkowa, natomiast w odniesieniu do grup, jako niezaprzeczalny fakt społeczny prowadzących w swych konsekwencjach do braku poczucia bezpieczeństwa¹³.

Poczucie bezpieczeństwa w szkole bywa obserwowalne na poziomie trzech wzajemnie połączonych sfer: publicznej, socjalnej i zdrowotnej. Zasadniczą rolę w życiu młodego człowieka odgrywa rodzina oraz grupa rówieśnicza skupiona w lokalnej społeczności. Niezakłócone funkcjonowanie w nich gwarantuje rozwój osobowości, prawidłową socjalizację czy internalizację pozytywnych norm obowiązujących w grupach. Bezpieczeństwo socjalne odnosi się do funkcjonowania i standardu życia rodziny ucznia, a także zaspokajania określonych jego potrzeb. Wszelkie patologie wynikłe na tym tle znajdują swoje odzwierciedlenie w wyznawanych postawach i konkretnych zachowaniach ucznia na terenie szkoły. Tak więc oddzielenie problemów socjalnych od funkcjonowania ucznia na terenie placówki wychowawczej jawi się jako niemożliwe. Trzecia sfera bezpieczeństwa, czyli zdrowotna, dotyczy przede wszystkim opieki zdrowotnej oraz dbałości o własne zdrowie¹⁴.

---

¹² L. Kacprzak, *Bezpieczeństwo osobiste uczniów i poczucie jego – integralnym obowiązkiem szkoły i nauczycieli*, [w:] *Edukacja dla bezpieczeństwa – w rodzinie, szkole i pracy*, pod red. A. Zduniak, M. Kryłowicz, Warszawa – Poznań 2004, s. 182.

¹³ J. Mazur, *Szkoła i jej otoczenie jako siedlisko i obszar oddziaływań profilaktycznych*, [w:] *Edukacja dla bezpieczeństwa – w rodzinie, szkole i pracy*, A. Zduniak, M. Kryłowicz (red.), Warszawa – Poznań 2004, s. 157-158.

¹⁴ Tamże, s. 159-160.

Kluczową rolę w utrzymywaniu bezpieczeństwa na lekcjach, przerwach, zawodach sportowych, imprezach szkolnych, a także wycieczkach poza teren szkoły, odgrywają nauczyciele. Artykuł 6 Karty Nauczyciela jednoznacznie wyznacza priorytetowe zadanie kadry nauczycielskiej, jakim jest poza celami dydaktyczno-wychowawczymi, zapewnienie swoim podopiecznym bezpieczeństwa na lekcjach. Wymusza to zatem na kadrze uwrażliwienie na kwestie bezpieczeństwa od strony technicznej, dotyczącej miejsca zajęć czy przyrządów wykorzystywanych na lekcjach. W głównej mierze obarczeni tym pozostają nauczyciele wychowania fizycznego i prowadzący zajęcia praktyczne, jednakże w obliczu niezwyklej aktywności dzieci z grupy wiekowej szkół podstawowych wyjątkowa ostrożność dedykowana jest wszystkim nauczycielom. Warto również dodać, iż zapewnienie podopiecznym bezpieczeństwa nie odnosi się wyłącznie do aspektów technicznych, ale właściwie w głównej mierze bazuje na właściwym traktowaniu ucznia i dbałości o jego komfort psychiczny edukacji. We współczesnym nauczaniu dostrzega się silną potrzebę właściwego podejścia do podopiecznych, odpowiedniego ich traktowania i nowatorskich metod wzbudzania zainteresowania, stąd ważne pytania o sposoby traktowania wychowanków. Partnerstwo relacji uczeń-nauczyciel zdecydowanie ustępuje relacjom podmiotowym, gwarantującym sprawiedliwe traktowanie i wewnętrzne poczucie bezpieczeństwa ucznia. Równość w relacjach jawi się jako niemożliwa do zrealizowania, stawiając obie strony w nierównych pozycjach, których ramy zakreślane są przez takie zmienne jak wiek, doświadczenie i wiedza przedmiotowa¹⁵.

Istotną kwestią jest budowanie pozytywnych relacji z uczniami, dbanie o przyjazny klimat umożliwiający rozwój inteligencji emocjonalnej podopiecznych, która z kolei sprzyja budowaniu poczucia bezpieczeństwa¹⁶. Nie bez znaczenia pozostaje osobowość nauczyciela, spójność jego poglądów i postaw jakie przejawia w życiu i w szkole. Powinien on zapewniać uczniom niezbędny w rozwoju komfort psychiczny, będąc jednocześnie godnym zaufania specjalistą, oferującym uczniom pomoc i wsparcie w każdej sytuacji. Warto wspomnieć, iż każda nowa, nieznaną lub zmieniającą się sytuacja powoduje u ucznia poczucie lęku, dlatego tak ważne są ciągłe starania nauczycieli zapewniające bezpieczne warunki rozwoju¹⁷.

Wśród znawców problemu bezpieczeństwa, istnieje niezaprzeczalny konsens odnośnie bezpiecznej i zarazem efektywnej egzystencji w środowisku szkolnym. Teoretycy zwracają uwagę na istotę pozytywnych relacji rówieśniczych i dobrych kontaktów z nauczycielami. Wiąże te gwarantują współpracę, akceptację czy poczucie przynależności. Kluczową rolę odgrywa

---

¹⁵ M. Taraszkiewicz, *Bezpieczeństwo w szkole*, Warszawa 2003, część 3.1.1.5, s. 9.

¹⁶ Tamże, s.11.

¹⁷ K. Kmieciak-Baran (red.), *Zaburzenia zachowania dzieci i młodzieży szkolnej*, Warszawa 2006, część 3.2.1.1., s. 4.

również możliwość dążenia przez uczniów do osiągnięcia dobrych wyników w nauce, będących źródłem satysfakcji. Nie bez znaczenia jawi się potrzeba kontrolowania otoczenia, która dostarcza młodemu człowiekowi poczucia niezależności, wolności i dowolności w swych wyborach¹⁸.

Z ogólnych badań przeprowadzanych przez psychologów społecznych wynika, iż poczucie zagrożenia swobody własnych działań wywołuje w człowieku nieprzyjemny stan reaktancji, którego redukcja opiera się wyłącznie na wykonaniu zakazanej czynności, jako udowodnieniu sobie odzyskania panowania nad własnym postępowaniem¹⁹. Wyniki badań psychologów dostarczają wielu przydatnych metod odnoszenia się do ucznia, odpowiednich sposobów jego traktowania wraz z uwzględnieniem właściwych metod nagradzania czy karania. Powracając jednak do warunków zapewnienia przyjaznego środowiska szkolnego, warto wspomnieć o ostatniej zmiennej, czyli pragnieniu udziału w ważnych dla ucznia przedsięwzięciach, uzewnętrznianiu własnej pomysłowości, przekazywaniu innym części siebie²⁰.

W kontekście społeczno – technicznym bezpieczeństwa ucznia, należałoby zwrócić uwagę na drogę ucznia do szkoły i ze szkoły. Ten rodzaj bezpieczeństwa charakteryzuje coroczna statystyka wypadków z udziałem uczniów na drodze dom-szkoła-dom, według której liczba wypadków śmiertelnych oraz tych, które skutkują ciężkimi uszczerbkami na zdrowiu – zwiększa się z roku na rok. Warunkiem bezpieczeństwa komunikacyjnego będą zatem takie elementy jak stan techniczny pojazdów i drogi, stan wiedzy opiekunów i uczniów na temat ruchu pieszych na drodze, a także innych użytkowników dróg na temat bezpieczeństwa dzieci na drodze czy poziom umiejętności technicznych osób przewożących dzieci środkami komunikacji zbiorowej.

Niebagatelna jest również profilaktyka służb prewencji drogowej (Policji) w zakresie bezpieczeństwa pieszych na drodze (zasady poruszania się, kwestia widoczności na drodze w okresie jesienno-zimowym dzięki specjalnym odbłaskom)²¹.

Ze względu na niezwykłą wagność problemu bezpieczeństwa w ruchu drogowym w 1995 r. wprowadzono do szkół podstawowych wychowanie komunikacyjne. Założenia planu wiążą się z przygotowaniem młodego człowieka do bezpiecznego i kulturalnego poruszania się po drogach w charakterze pieszych jak i nauczaniem zachowania na drodze niepowodującego zagrożenia dla siebie i innych użytkowników drogi. Dla realizacji założonych celów nieodzowna okazuje się być w współpraca z policjantami, władzami lokalnymi oraz przede wszystkim z opiekunami i rodzicami uczniów. Warto podkreślić tu kluczową rolę opiekunów, będących pierwszymi oso-

---

¹⁸ C. H. Edwards, *Dyscyplina i kierowanie klasą*, Warszawa 2006, s. 396.

¹⁹ E. Aronson, T. D. Wilson, R. M. Akert, *Psychologia Społeczna*, Poznań 2006, s. 195.

²⁰ C. H. Edwards, *Dyscyplina i kierowanie klasą*, Warszawa 2006, s. 396.

²¹ K. Wojnowski, *Aksjologia bezpieczeństwa ucznia i nauczyciela – kontekst społeczno-techniczny i aspekt psychokulturowy*, [w:] *Edukacja dla bezpieczeństwa – w rodzinie, szkole i pracy*, A. Zduniak, M. Kryłowicz (red.), Warszawa – Poznań 2004, s. 211.

bami, z którymi dzieci rozpoczynają poruszanie się po drodze. Warto zachować w swej pamięci fakt, iż dzieci jako doskonali obserwatorzy doskonale zapamiętują sytuacje, w których rodzice – poprzez swoje wygodnictwo - łamią lub naginają przepisy ruchu drogowego. Późniejsze informacje płynące od nauczycieli, policjantów odnośnie przepisów powodują więc u dziecka dysonans, będący swoistym wewnętrznym konfliktem wywołanym sprzecznymi informacjami. Dlatego tak ważne jest dawanie odpowiedniego przykładu przez opiekunów i rodziców, stanowiących bezsprzecznie autorytet dla swoich dzieci²².

W kontekście stricte technicznym kwestia bezpieczeństwa w budynku szkolnym uregulowana została rozporządzeniem Ministra Edukacji Narodowej z dnia 31.12.2002 r. w sprawie bezpieczeństwa i higieny w publicznych i niepublicznych szkołach i placówkach. Poruszone w nim kwestie wymogów technicznych dotyczą właściwego planu ewakuacji, prawidłowego oświetlenia, wentylacji czy ogrzewania. Nie bez znaczenia pozostaje również równa nawierzchnia dróg, przejść i boisk, niwelująca potencjalne upadki brzemienne w skutkach. Rozporządzenie zwraca także uwagę na zgodny ze standardami system instalacji wodno-kanalizacyjnej z wszelkimi niezbędnymi zabezpieczeniami otworów i innych zagłębień. Dostosowanie wykorzystywanych podczas zajęć sprzętów technicznych nie zamyka się wyłącznie w kwestii odpowiedniej ergonomii czy regularnie wykonywanych przeglądów technicznych, ale wymaga także odpowiednich atestów i certyfikatów zapewniających ich bezpieczne użytkowanie.

Bardzo ważne jest, zwłaszcza w szkole podstawowej pełnej ciekawych świata młodych ludzi, aby pomieszczenia z ograniczonym dostępem były odpowiednio zabezpieczone i oznakowane. Szczególne zabezpieczenia winny wyróżniać miejsca osłabionej nauczycielskiej kontroli takie jak korytarze czy schody. Wykluczone jest, by te ostatnie nie posiadały odpowiednich balustrad z zabezpieczeniami przed zsuwaniem się po nich, a ich stopnie były śliskie. Rozporządzenie Ministra Edukacji upoważnia dyrektora placówki do zawieszenia zajęć lekcyjnych, w których zanotowano wyższą niż dopuszczalna (18°C) temperaturę pomieszczenia, mogącą nie tylko negatywnie wpływać na stan fizyczny uczniów i nauczycieli, ale również wywoływać nieprzyjemne dolegliwości psychiczne²³.

Psychologia społeczna dostarcza przekonujących argumentów przemawiających za przerywaniem lekcji w zbyt gorących pomieszczeniach, wskazując na empirycznie doświadczalny wzrost agresji w niekomfortowych warunkach, takich jak zanieczyszczenia, wilgoć czy wła-

---

²² M. Głowania, *Wychowanie komunikacyjne – przygotowaniem do pełnego i bezpiecznego uczestnictwa w ruchu drogowym*, [w:] *Edukacja dla bezpieczeństwa – w rodzinie, szkole i pracy*, A. Zduniak, M. Kryłowicz (red.), Warszawa – Poznań 2004, s. 77.

²³ Dz.U.03.6.69 z dnia 22 stycznia 2003 r.

śnie wysoka temperatura²⁴. Ponadto w celu uniknięcia niebezpiecznych i nieplanowanych kontaktów z jezdnią wszelkie szlaki komunikacyjne prowadzące poza teren placówki oświatowej winny charakteryzować się solidnym zabezpieczeniem. W sezonie zimowym niebagatelną pozostaje kwestia oczyszczania szkolnych alejek z zalegających warstw śniegu bądź lodu, będącego wielkim zagrożeniem dla zdrowia fizycznego.

Aby czuwać nad bezpieczeństwem uczniów, nauczycieli i osób przebywających na terenie placówek oświatowych w 2007 r. uchwałą Rady Ministrów nr 156/2007, wprowadzono w nich obowiązkowy monitoring, nadzorujący prawidłowe zachowanie uczniów. W opinii zwolenników, poczucie bycia obserwowanym stanowi wystarczający bodziec wywołujący bardziej przemyślane i kulturalne zachowanie. Monitoring stanowi szczególne zabezpieczenie w szkołach, charakteryzujących się dużą ilością anonimowych uczniów, których bezosobowość może przyczyniać się do wzrostu zachowań patologicznych. Istotną kwestią jest właściwe rozmieszczenie kamer, z uwzględnieniem szatani, korytarzy, a nawet toalet, będących częstymi miejscami wybryków chuligańskich oraz są adaptacji pod uczniowskie palarnie. Warto wspomnieć o unormowaniach prawnych monitoringu, gdyż związany z nim aspekt naruszania prywatności, może budzić spore kontrowersje.

Szkoła jako miejsce publiczne, zgodnie z prawem może być nadzorowana, a prawna możliwość ograniczenia wolności podopiecznych wynika ze sprawowanej przez placówkę opieki nad uczniem. Powoływanie się na naruszanie praw człowieka czy praw do prywatności jest więc bezskuteczne i pozbawione logiki w obliczu zwiększonego monitoringiem poczucia bezpieczeństwa. Niebagatelne jest jednak zapewnienie ucznia, iż obserwacja jego zachowania nie przekształci się w szyderstwa i nie zostanie wykorzystana w zupełnie odmiennych, nieetycznych celach. Istotny aspekt stanowi także rzetelne poinformowanie podopiecznych o obserwowanych miejscach. W rzeczywistości monitoring, a naruszanie praw człowieka oddziela bardzo cienka granica, której przekroczenie powinno generować sankcje prawne nałożone na źle funkcjonującą w tym aspekcie szkołę²⁵.

Zapewnienie bezpieczeństwa w placówkach oświaty jako niezmiernie trudne wyzwanie wymaga dla swej efektywności pomocy szeregu instytucji wspierających szkołę w tej materii, dlatego też szkoła może liczyć na współpracę z Policją, Strażą Miejską (Gminną), Strażą Pożarną, Poradniami Pedagogiczno-Psychologicznymi, Sądami Rodzinnymi (Kuratorzy Sądowi) czy władzami oświatowymi. Chętnie swym doświadczeniem dzielą się Monar, Poradnie Profilaktyki

---

²⁴ E. Aronson, T. D. Wilson, R. M. Akert, *Psychologia Społeczna*, Poznań 2006, s. 329.

²⁵ D. Mameczura, *Monitoring szkół – formą zapewnienia bezpieczeństwa w placówkach oświatowych*, [w:] *Edukacja dla bezpieczeństwa - bezpieczna szkoła, bezpieczny uczeń*, D. Czajkowska-Ziobrowska, A. Zduniak (red.), Poznań 2007, s. 409, 412.

i Leczenia Uzależnień Lekowych. Swoją pomoc w zapewnieniu bezpieczeństwa niosą także Stacje Sanitarno Epidemiologiczne, Poradnie Zdrowia Psychicznego, Komitety Ochrony Praw Dziecka, Ośrodki Pomocy Społecznej, Towarzystwo Rodzin i Przyjaciół Dzieci Uzależnionych, parafie, kluby sportowe, domy kultury czy organizacje młodzieżowe²⁶.

Kluczową rolę w zapewnianiu odpowiedniego poziomu bezpieczeństwa w szkołach odegrało wypracowanie odpowiednich i jednolitych standardów współpracy kadry oświatowej z Policją. Odzwierciedleniem owej owocnej kooperacji stał się program „Bezpieczna Szkoła”, stawiający sobie za cel prowadzenie działań profilaktycznych skierowanych do młodzieży szkolnej w wieku 7-16 lat. Wspomniane działania profilaktyczne nakierowane są przede wszystkim na uświadomienie dzieci na zagrożenia w drodze do i ze szkoły, a także w czasie wolnym poza terenem szkoły. Program kładzie nacisk na wskazywanie sposobów radzenia sobie w sytuacjach zagrożenia, w tym także wykształcanie umiejętności zwracania się o pomoc. Niebagatelne jawi się również uświadamianie konsekwencji nieodpowiedzialnych zachowań oraz kształtowanie w uczniach poczucia odpowiedzialności za bezpieczeństwo nie tylko swoje, ale i innych ludzi²⁷. „Bezpieczna szkoła” nie stanowi jedyne programu koordynowanego przez Policję. Ta sama instytucja przy współpracy z Wojewódzkimi Ośrodkami Metodycznymi kuratoriów chętnie wprowadza do szkół inne akcje edukacyjne niwelujące zagrożenia, choćby związanych z tematyką alkoholu i narkotyków, takie jak: „Tak – nie” oraz „Dziękuję nie biorę”²⁸.

Inne instytucje takie jak szpitale oraz ośrodki zdrowia stanowią szczególnie istotne ogniwo zapewniania bezpieczeństwa. Ich opieka opiera się na prowadzeniu szczepień, diagnozowaniu oraz prowadzeniu profilaktyki zdrowotnej pod kątem wykrywania nieprawidłowości rozwojowych czy zapobiegania wystąpieniu epidemii. Zapewniają one dzieciom kompleksową opiekę niezależną od miejsca powstania danej zdrowotnej nieprawidłowości (szkoła bądź teren pozaszkolny). Zabezpieczenie medyczne w takiej formie znacząco wpływa na wysokie poczucie bezpieczeństwa (w sferze zdrowotnej) nie tylko dzieci, ale też ich rodziców. Wszelkie zaniechania w sferze diagnozy, profilaktyki i terapii automatycznie stanowią zagrożenie nie tylko dla uczniów ale i dla nauczycieli²⁹.

---

²⁶ A. Kusztelak, *Bezpieczeństwo dzieci i młodzieży – ważnym problemem każdej polskiej szkoły*, [w:] *Edukacja dla bezpieczeństwa – w rodzinie, szkole i pracy*, A. Zduniak, M. Kryłowicz (red.), Warszawa – Poznań 2004, s. 137.

²⁷ Tamże, s. 138-139.

²⁸ L. Kacprzak, *Bezpieczeństwo osobiste uczniów i poczucie jego – integralnym obowiązkiem szkoły i nauczycieli*, [w:] *Edukacja dla bezpieczeństwa – w rodzinie, szkole i pracy*, A. Zduniak, M. Kryłowicz (red.), Warszawa – Poznań 2004, s. 190.

²⁹ Tamże, s. 190.

Nietrudno wywnioskować iż wzorowe zapewnienie bezpieczeństwa winno opierać się na szeregu licznych powiązań, łańcuchu elementów wzajemnie ze sobą współpracujących i przede wszystkim na konsekwencji i regularności.

1.3. Zagrożenia dla bezpieczeństwa w szkole

Szkoła podstawowa będąca pierwszą tak poważną dla dziecka instytucją zapoczątkowującą nowy rozdział życia często niesie ze sobą spory zamęt w dziecięcym bycie. Pojawiają się nowe wymagania i wyzwania wymagające sporej elastyczności oraz odwagi. Pierwsze dotkliwe niepowodzenia czy trudności w relacjach koleżeńskich mogą być przyczynkiem do nasilających się szkolnych problemów. Wyraźnie zauważalne jest również niedostosowanie społeczne dzieci z nieprawidłowo funkcjonujących rodzin. Styk różnorodnych problemów w liczącej sobie wielu uczniów szkole może generować wiele nieporozumień, konfliktów i prób rozładowania wzrastającego w młodym człowieku napięcia. Niewłaściwie nauczycielskie podejście, błędy organizacyjne mogą pogłębiać niewłaściwie stosunki będące oczywistym zagrożeniem dla bezpieczeństwa w szkole.

Za podstawową przyczynę obniżonego bezpieczeństwa uważa się agresję i przemoc, wynikającą nie tylko z niedostosowania społecznego uczniów ale i innych czynników, niezwiązanych bezpośrednio z wychowaniem w pierwotnej grupie socjalizacyjnej. W literaturze można znaleźć wiele definicji agresji i przemocy, najczęściej występują sformułowania zwracające uwagę na wszelkie działania, przedsięwzięciach mające na celu zranienie innego człowieka lub istoty żywej czy też zniszczenie jakiejś rzeczy. Warto wskazać na różnorodność wymienianych form przemocy, licznosc podziałów i kryteriów klasyfikacji. Ich definicje uwzględniają jednak zazwyczaj trzy podstawowe kryteria: rodzaj zachowania, intencje i skutki przemocy. Główna charakterystyka opiera się na wyróżnieniu przemocy fizycznej lub cielesnej, psychicznej lub duchowej, osobowej czy strukturalnej³⁰. Przemoc fizyczna lub cielesna nierozdzielnie łączy się z takimi zjawiskami jak bicie, kopanie, okradanie czy niszczenie cudzej własności, mienia (wandalizm). Nie można również zapominać o maltretowaniu i molestowaniu seksualnym. Pod pojęciem przemocy psychicznej lub duchowej rozumie takie zachowania, których celem jest zranienie drugiej osoby przez słowa (przemoc werbalna) lub gesty. Może ona występować w formie jawnej opierającej się na publicznym karceniu, ośmieszaniu, obrażaniu, grożeniu czy częstym w środowisku dziecięcym wykluczeniu z grupy. Formę niejawną przemocy psychicznej

---

³⁰ R. Portmann, *Przemoc wśród dzieci. Uchwycić sedno*, Kielce 2006, s. 11.

stanowi mobbing³¹. Według D. Olweusa o zjawisku mobbingu mówimy wtedy, gdy „ofiara jest w dłuższym okresie wielokrotnie narażona na negatywne działania ze strony innej osoby lub osób”. Kluczowe jest również rozpatrzenie tego pojęcia od strony etymologicznej. Mimo, iż swą „karierę” rozpoczęło w krajach skandynawskich to pochodzi od angielskiego *mob*, tłumaczonego jako tłum, motłoch, banda, ale i napastować czy oblegać³². Bardzo łatwo więc nakreślić zakres spraw, których dotyczy, wskazać na szeroki wachlarz wszelkich form prześladowań skierowanych przeciwko drugiej osobie.

Psychologowie społeczni wskazują na inny podział agresji, mianowicie agresję wrogą i instrumentalną. Pierwszą rodzi gniew a jej podejmowanie ma na celu wyłącznie zadanie bólu lub cierpienia, drugi rodzaj nie opiera się na bezpośrednim zamiarze skrzywdzenia drugiego człowieka, jednakże cierpienie tej osoby ułatwia osiągnięcie własnego wcześniej obranego celu³³. Wydawałoby się, że w środowisku szkolnym mamy przede wszystkim do czynienia z agresją wrogą, prowokowaną choćby przez frustrację.

Ostatnim ciekawym podziałem agresji jest wyróżnienie agresji gorącej (spontanicznej), zbliżonej w swym rozumieniu do agresji wrogiej, oraz agresji chłodnej wynikającej z działań podejmowanych z premedytacją, nauczonych „na własnej skórze” w przeszłości. Wynika ona z pewnego porządku i celu, który sprawca realizuje. Przemoc ta najczęściej występuje w autorytarnych modelach relacji międzyludzkich³⁴. Nietrudno powiązać ją również ze sprawcami pochodzącymi z rodzin przekazujących agresywne wzorce, kultywujących siłowe rozwiązywanie problemów.

Przyczyn agresywnego zachowania u uczniów szkół podstawowych należy doszukiwać się w kilku zasadniczych źródłach.

Pierwszy z nich stanowi rodzina jak pierwotna grupa w której dochodzi do socjalizacji, przekazywania wartości, wyznawanych norm, sposobu budowania relacji. Wszelkie odejścia od przyjętych społecznych standardów wychowania począwszy od wywierania nadmiernej presji na dziecku a skończywszy na patologicznych zaniedbaniach swoje odzwierciedlenie znajdują w zachowaniu dziecka a później ucznia.

Najważniejszy aspekt rozwoju dziecka stanowią emocjonalne relacje z rodzicami, zwłaszcza z matką. Przyczyna powstawania zachowań agresywnych leży w trzech niewłaściwych podejściach wychowawczych do dziecka – niedobrze okazywanej dziecku miłości i spr-

---

³¹ Tamże, s. 12.

³² D. Olweus, *Mobbing. Fala przemocy w szkole – jak ją powstrzymać?*, Warszawa 2007, s. 21.

³³ E. Aronson, T. D. Wilson, R. M. Akert, *Psychologia Społeczna*, Poznań 2006, s. 325

³⁴ K. Kmiecik-Baran (red.), *Zaburzenia zachowania dzieci i młodzieży szkolnej*, Warszawa 2006, część 4.1.1.1., s. 1-6.

wowanej opieki, wywieraniu na dziecku zbyt silnej presji bycia wzorowym i doskonałym oraz ostatnim błędnym traktowaniu, jakim jest zbytnia tolerancja na dotychczasowe wybryki, wynikająca z idealizowania dziecka.

W rodzinach, w którym dominują patologie (alkoholizm, przemoc), permanentnie głęboka bieda czy choćby silne rozchwianie emocjonalne rodziców może następować spadek gotowości do wychowania, brak konsekwencji wychowawczych przenoszące się na obniżony poziom bezpieczeństwa dziecka. Warto wspomnieć, iż istotną rolę w powstawaniu zachowań agresywnych odgrywa lęk, poczucie porzucenia wynikłe z niestałych relacji z rodzicami. Zachowania agresywne pierwotnie służą zwróceniu na siebie uwagi opiekuna, będącej w odczuciu dziecka synonimem miłości. Stopniowo utrwalane zostają przeniesione na teren szkoły i relacji rówieśniczych³⁵. Bez wątplenia główny czynnik generujący agresję stanowi doświadczanie przemocy i poniżenia w rodzinie. Teoria społecznego uczenia wyraźnie wskazują na uczenie się społecznych zachowań, stylu bycia poprzez obserwację i powielanie obserwowanych zachowań. Dodatkowym czynnikiem wzmacniającym ten proces jest bezgraniczne zaufanie do autorytetu, jakim zwłaszcza w okresie dzieciństwa jest rodzic. Obserwacja agresywnego rozwiązywania konfliktów między samymi rodzicami oraz doświadczanie cielesnych kar i maltretowania nie pozostaje bez echa w psychice dziecka, wyrabiając w nim wzorce zachowań. Owe modelowanie agresji zostaje przeniesione na relacje rówieśnicze i aktywność poza domem.

Przemoc występuje na wszystkich szczeblach społecznych, jednak znacznie silniej odznacza się w rodzinach dotkniętych ubóstwem. W rzeczywistości dzieci doświadczają skutków biedy pośrednio, gdyż psychicznie oddziałuje ona w znacznym stopniu na rodziców, doświadczających silnego stresu wynikającego z poczucia niemożności zapewnienia dzieciom godnych warunków życia. Owe permanentne nieprzyjemne uczucie wpływa destabilizująco na rodziców tracących zdolność właściwego kierowania wychowaniem dzieci i budowania prawidłowych relacji rodzinnych, co w efekcie prowadzi do silnych zaburzeń rozwojowych i większej chłonności negatywnych wzorców z otoczenia³⁶.

Dziecko zaniedbywane poza różnicami somatycznymi (nieadekwatne do wieku wzrost i waga, opóźnienie psychomotoryczne, pasożyty skóry) charakteryzuje się też różnicami poznawczymi, emocjonalnymi względem pozostałych dzieci. W konsekwencji prowadzą one do

---

³⁵ J. Danielewska, *Agresja u dzieci – szkoła porozumienia*, Warszawa 2002, s. 31.

³⁶ S. Guerin, E. Hennessy, *Przemoc i prześladowanie w szkole. Skuteczne przeciwdziałanie agresji wśród młodzieży*, Gdańsk 2004, s. 16.

poczucia krzywdy, wstydu, niższości, trudnościami w nawiązywaniu kontaktów z rówieśnikami³⁷.

Rodziny stawiające dziecku horrendalne wymagania również popełniają wychowawcze błędy, których brak skorygowania może odcisnąć niebagatelne piętno w funkcjonowaniu dziecka. Przede wszystkim warto wspomnieć o błędzie rygoryzmu, zbyt silnej kontroli postępów czy przelewania własnych ambicji na dziecko. Z jednej strony niewłaściwe podejście może wyzwalać w dziecku postawę nadmiernej uległości, nieumiejętność samodzielnego podejmowania decyzji, obniżona wartość własnej osoby. Możliwą drugą drogą rozwoju cechować może bunt oraz agresywne zachowanie wobec rówieśników, stanowiące rozładowanie rodzicielskiej presji i kontroli³⁸.

Trzeci negatywny rodzicielski wzór wychowawczy cechuje się nadmiernym skoncentrowaniem na dziecku jako istocie idealnej. Utożsamianie dziecka z najwyższym dobrem prowadzi do afektacji w stosunku do niego oraz pełnego subiektywizmu gloryfikującego traktowania. Blokują one prawidłowy rozwój dziecka, uzależniając je emocjonalnie od rodziców i kępując naturalną dziecięcą swobodę. Dziecko takie charakteryzuje się również mniejszymi zdolnościami w nawiązywaniu kontaktów i zdobywaniu nowych doświadczeń, co skutkuje obniżonym poziomem odporności na stres, życiowymi niepowodzeniami odreagowywanymi choćby poprzez agresję³⁹.

Dotychczasowe rozważania skupiały się na dziecięcej agresji jako swoistym skutku ubocznym dysfunkcji rodziny. Nie stanowi to jednak wyłącznego źródła agresywnych i niewłaściwych zachowań. Aspołeczne zachowania równie często wynikają ze stosunków koleżeńskich rodzających rywalizację i zazdrość.

W tym aspekcie przemoc rywalizacyjna objawia się ostentacyjnym demonstrowaniem statusu materialnego i społecznej pozycji rodziców i ma na celu poniżenie rywala. Odbija swoje piętno w psychice ofiary na długie lata generując w nim różnorodne kompleksy dotycząc najczulszych emocjonalnych punktów umysłu i duszy. Negatywne oddziaływanie często przybiera formę przemocy pośredniej (częściej stosowanej przez dziewczęta niż chłopców), polegającej na izolowaniu, wykluczaniu z grupy i naznaczaniu⁴⁰.

Inne źródło agresji stanowić może również frustracja, która rozumiana w psychologii społecznej jako spostrzeżenie przeszkody w dążeniu do celu może zwiększać prawdopodobień-

---

³⁷ K. Kmiecik-Baran (red.), *Zaburzenia zachowania dzieci i młodzieży szkolnej*, Warszawa 2006, część 4.2.1.1, s. 3.

³⁸ I. Pufal-Struzik (red.), *Agresja dzieci i młodzieży. Uwarunkowania indywidualne, rodzinne i szkolne*, Kielce 2007, s. 41.

³⁹ Tamże, s. 42.

⁴⁰ J. Danielewska, *Agresja u dzieci – szkoła porozumienia*, Warszawa 2002, s. 53.

stwo agresywnych reakcji⁴¹. Przemoc frustracyjna może przybierać różnorakie formy począwszy od szykanowania osoby uznawanej za przeszkodę, a skończywszy na autoagresji. Przede wszystkim ten typ przemocy dotyczy uczniów silnie zaangażowanych we własną edukację, cechujących się wysokim poziomem ambicji, niekiedy niecałkiem zdrowej⁴². Zemsta za niemożność realizacji wytyczonych celów wydaje się generować najbardziej niebezpieczny rodzaj agresji – przemoc kompensacyjną zawierającą w sobie załączki prowadzące wręcz do sadyzmu⁴³.

Czy przemoc może mieć charakter generalnie społecznie akceptowalny? Wydawałoby się, iż takowa nie istnieje, jednakże jest to pogląd nietrafny. W literaturze naukowej wyróżnia się przemoc reaktywną, nakierowaną na obronę godności, wyznawanych wartości, wolności. Niesie ze sobą obronę, nie zniszczenie, choć faktycznie rodzi się ze strachu (świadomego bądź nieświadomego) czy z wrogich cudzych manipulacji. Jej forma fizyczna pojawia się dość rzadko stanowiąc wyraz wyczerpania wszelkich innych możliwych sposobów zakończenia problemu⁴⁴.

Skutki przemocy psychicznej bądź fizycznej mogą być jeszcze groźniejsze, gdy nie występuje odpowiednia reakcja otoczenia, przerywająca „zakłęty krąg”⁴⁵. Wrogiem wszelkiego podejmowania w tym celu działań, może być rozproszenie ludzkiej odpowiedzialności czy zbyt ni konformizm wobec niewłaściwych norm i wzorców kulturowych.

Wspomniane już zostało wcześniej, iż wzrastanie w domu pełnym przemocy czy choćby tylko patrzenie na agresję, wpływa na dziecko bezpośrednio poprzez proces społecznego uczenia się. Rodzi się więc ważkie w dobie wszechobecnych mediów pytanie, czy w takim razie agresja przedstawiana w bajkach, filmach, grach komputerowych może znacznie wpływać na zachowanie dzieci? Odpowiedź jest jednoznaczna: tak.

Amerykański psycholog społeczny L. Eron wyliczył, iż do ukończenia szkoły podstawowej dziecko zobaczy 8 tysięcy morderstw i ponad 100 tysięcy innych aktów przemocy⁴⁶. Należy wziąć poprawkę na to, że dane te dotyczą amerykańskich dzieci, jednak biorąc pod uwagę fakt, iż polskie dzieci oglądają zazwyczaj amerykańskie produkcje, a polska kultura garściami czepie z amerykańskiej, odchylenia mogą być niewielkie. Ponadto w innych badaniach prowadzonych przez Amerykanów stwierdzono, że 58% programów pokazuje przemoc, a spośród nich aż 78% nie uwzględnia wyrzutów sumienia, potępienia ani kary. Jednoznaczny jest wniosek wielu badaczy na całym świecie, im więcej brutalnych scen w telewizji, czy grach komputerowych oglądały

---

⁴¹ E. Aronson, T. D. Wilson, R. M. Akert, *Psychologia Społeczna*, Poznań 2006, s. 331.

⁴² I. Pufal-Struzik (red.), *Agresja dzieci i młodzieży. Przyczyny, rozpoznawanie, zapobieganie*, Kielce 2007, s. 45-46.

⁴³ E. Fromm, *Niech się stanie człowiek*, Warszawa 1994, s. 43.

⁴⁴ I. Pufal-Struzik (red.), *Agresja dzieci i młodzieży. Przyczyny, rozpoznawanie, zapobieganie*, Kielce 2007, s. 46.

⁴⁵ K. Kmiecik-Baran (red.), *Zaburzenia zachowania dzieci i młodzieży szkolnej*, Warszawa 2006, część 4.1.1.2, s. 1-3.

⁴⁶ E. Aronson, T. D. Wilson, R. M. Akert, *Psychologia Społeczna*, Poznań 2006, s. 335.

osoby w dzieciństwie, tym więcej później okazywały agresji (również w dorosłym życiu). U znacznej większości obserwowanych w eksperymentach dzieci (niemających skłonności do agresji), oglądających przez długi czas brutalne sceny, zaobserwowano wzrost agresji. Nietrudno wywnioskować, jaki efekt może przynieść ta sama czynność na dzieci w jakiś sposób już nastawionych na działania agresywne, wskazane jako skłonne do agresji⁴⁷.

Warto wskazać na czynniki przyczyniające się do nasilania agresji pod wpływem środków masowego przekazu. Pierwszy z nich to osłabienie pod wpływem oglądania używających przez aktorów przemocy nabytych wcześniej hamulców powstrzymujących agresję. Dzieci mogą odczuwać chęć naśladownictwa, rodzi się w nich ciekawość i wyobrażenia jak oni poradziłoby sobie w podobnej sytuacji. Innym czynnikiem degradującym dziecięcą psychikę jest osłabienie właściwych reakcji. Częste stykanie z przemocą przestaje wywierać głębsze wrażenie, zanika umiejętność wzbudzania litości dla ofiar, prowadząca nie tylko do ułatwiania egzystencji w świecie pełnym przemocy, ale i dokonywania aktów agresji. Ponadto w skutek oglądania telewizji świat rzeczywisty zaczyna jawić się jako niebezpieczny, co generuje większą wrogość, jako reakcję obronną wobec wszelkich nowych doświadczeń i nowych kontaktów⁴⁸. Nietrudno wyobrazić sobie, jak wiele przykrych doświadczeń i brutalnych obrazów może w sobie nosić przeciętny uczeń szkoły podstawowej. W odniesieniu do całej grupki zafascynowanych nową brutalną grą zjawisko zaczyna być coraz bardziej niepokojące. Ilu maniaków telewizji znajdzie się w całej szkole? Nieprzeceniona wydają się tu nie tylko właściwa edukacja nauczycielska uświadamiająca zagrożenia płynące z ekranu, ale przede wszystkim wzmożona kontrola rodzicielska, na którą nie zawsze można liczyć.

Warto również zauważyć, iż niekiedy agresja rozwija się u dziecka w wyniku niepotępienia nieporządných działań przez dorosłych. Istnieją w społeczeństwie pewne społeczne normy przyzwalające na tego typu postępowanie. Ludzie często wychodzą z założenia, iż nie powinni się wtrącać, będąc świadkami nagannych zająć. Wielce niepokojące jest również zjawisko większej tolerancji na zachowania agresywne chłopców niż dziewczynek, tłumaczone nabytymi ewolucyjnie skłonnościami i chęcią podtrzymywania przypisanych danej płci stereotypowych ról i cech.

Zupełnie odmienne źródło poczucia braku bezpieczeństwa w szkole stanowią problemy wychowawcze wytworzone wyłącznie przez placówki.

Za podstawowe uchybienia uważa się nieumiejętność przekazywania wiedzy sensownej i użytecznej w odczuciu dzieci. Szkoły często nie pomagają również rozwijać w uczniach samo-

---

⁴⁷ E. Aronson, T. D. Wilson, R. M. Akert, *Psychologia Społeczna*, Poznań 2006, s. 336-337.

⁴⁸ Tamże, s. 338.

dzielności myślenia. Kolejne zagrożenie stanowi często niedoceniana przez placówki umiejętność ukazania dzieciom, że są w pełni akceptowane. Szkoły ponadto często ograniczają liczbę uczniów odnoszących sukcesy, tylko poprzez wytwarzanie atmosfery odwiecznej rywalizacji. Wydaje się jednak, że najważniejszym aspektem generującym strach, brak bezpieczeństwa jest stosowanie przymusu oraz powiązanie go z dyscyplinowaniem za pomocą kar⁴⁹. Wielu teoretyków dyscypliny jest zdania, iż na dłuższą metę kary jako nieskuteczne narzędzie dyscyplinujące na ogół wywołują opór, bądź nawet agresję, rozładowywaną przez dzieci na rówieśnikach⁵⁰. Autorytatywne metody kontrolowania uczniów ostatecznie prowadzą do alienacji dzieci zmniejszając ich zdolność do stawiania w sposób konstruktywny czoła problemom⁵¹. W odczuciu słabiej radzących sobie uczniów, szkoła jawi się jako miejsce groźne. Atakowane jest ich dobre samopoczucie, a reakcją na tę sytuację jest zwykle zamykanie się w sobie albo odpowiadanie atakiem. Wielu z nich zaczyna umyślnie stosować praktyki, mające na celu przeszkodzenie w osiągnięciu powodzenia. Zamiast ryzykować porażkę po wykorzystaniu pełni swoich możliwości, próbują zagwarantować sobie niepowodzenie⁵². W psychologii społecznej tego typu działanie zwane jest kreowaniem usprawiedliwień dla możliwej porażki, a wcześniej wymienione postępowanie zalicza się do jego skrajnej wersji⁵³.

Ogromne znaczenie w wychowaniu młodego człowieka, gwarantowaniu jego bezpieczeństwa ma nauczyciel, który powinien być traktowany obok rodziców jako autorytet. Niestety nie zawsze pełni on taką rolę, będąc pedagogiem błędnie kierującym edukacją i przekazującym niewłaściwe wartości. Bazując na fachowej literaturze wskazać można kilka przykładowych typów nauczycieli, którzy zdecydowani nie powinni być preferowani we współczesnej szkole.

Pierwszym typem jest tak zwany „hipermotoryczny nauczyciel” cechujący się przesadną aktywnością, wprowadzającą niepokój. Odbierany jest on przez uczniów jako niezrównoważony, chaotyczny i niezadowolony. Inny typem jawi się być „załęczniony i niepewny nauczyciel” przenoszący na uczniów swoje lęki, obawy i niepewności. Jego przeciwieństwem jest „nauczyciel szerzący postrach”. Wymaga on zbyt wiele od swoich podopiecznych, a swoimi wygórowanymi oczekiwaniami wprowadza atmosferę strachu, rodzącą wiele negatywnych konsekwencji. Równie nieporządny jest „nauczyciel wewnętrznie nieprzytomny”, który nie angażuje się w pracę z uczniami, a w efekcie nie oddziałuje motywująco, efektywnie czy przekonująco na uczniów. Wielką plagą współczesnej szkoły stał się „nauczyciel nieprzygotowany”, który po-

---

⁴⁹ C. H. Edwards, *Dyscyplina i kierowanie klasą*, Warszawa 2006, s. 37.

⁵⁰ Tamże, s. 119.

⁵¹ Tamże, s. 382.

⁵² Tamże, s. 382.

⁵³ E. Aronson, T. D. Wilson, R. M. Akert, *Psychologia Społeczna*, Poznań 2006, s. 147.

przez swą ignorancję i brak właściwego profesjonalnego podejścia siłą rzeczy nie może osiągać porządnych wyników na polu dydaktyczno-wychowawczym. Nie dostrzega on również problemów emocjonalnych swych podopiecznych, konfliktów grupowych, nieczystej klasowej atmosfery, gdyż przede wszystkim próbuje nadrabiać zaległości dydaktyczne⁵⁴.

Można wyróżniać wiele ciekawych, innych podziałów, jednakże warto uchwycić sedno sprawy. Wydawać by się mogło, iż zasadniczo nauczyciel jawi się jako w pełni kompetentny, jeśli realizuje program nauczania i potrafi zapanować nad klasą. Jak się jednak okazuje na pracę uczniów i ich wyniki w nauce ma wpływ wiele niedocenianych czynników, często uważanych za oczywiste czy mniej ważne. Należy do nich właściwy klimat klasy, który może być stworzony między innymi przy pomocy właściwego nauczyciela. Nie chodzi tylko o jego kompetencje zawodowe, ale także ważne w tych czasach umiejętności interpersonalne.

Na zakończenie warto wspomnieć, iż zagrożeniem dla bezpieczeństwa jest również brak znajomości przepisów prawnych ze strony nauczycieli, niechęć do doskonalenia zawodowego, nieustanna fluktuacja kadry nauczycielskiej czy niski poziom współpracy pomiędzy pracownikami szkoły. Wydają się to jednak być zagrożenia marginalne, których występowanie jest dość rzadkim przypadkiem.

Szkoła powinna być nie tylko miejscem, w którym uczniowie zdobywają wiedzę i nowe praktyczne umiejętności, ale winna również charakteryzować się bezpieczeństwem, bo tylko dzięki niemu uczniowie mogą rozwijać się intelektualnie i emocjonalnie. Właściwy proces dorastania w szkole podstawowej z pewnością w przyszłości zaowocuje pozytywnymi relacjami koleżeńskimi, podejściu do nauki i przede wszystkim miłymi wspomnieniami z pierwszych kroków na szkolnej drodze.

1.4. Dotychczasowe badania dotyczące bezpieczeństwa w szkole

Niedostosowanie społeczne młodego pokolenia pociąga za sobą szereg negatywnych zjawisk. Agresja wśród młodzieży jest jednym z jego przejawów i mimo utrzymywaniu się na stałym poziomie nadal zagraża bezpieczeństwu. Wielce niepokojące okazały się wyniki opublikowane w 2003 r. przez Komendę Główną Policji. Przedstawiony raport za 2002 r. ujawnił 63 371 ukaranych czynów, popełnionych przez 48 560 nieletnich⁵⁵.

Niepokojąco wygląda statystyka nieletnich, którzy dopuścili się przestępstw zagrażających życiu lub zdrowiu, czyli tych najpoważniejszych, związanych z użyciem przemocy. Policja

---

⁵⁴ E. Petlak, *Klimat szkoły, klimat klasy*, Warszawa 2007, s. 40-41.

⁵⁵ Biuro Służby Prewencyjnej Komendy Głównej Policji, *Raport o rozpoznanych zjawiskach patologii społecznej, przestępczości i demoralizacji nieletnich w 2002 r.*, Warszawa 2003, s. 7.

zatrzymała 6 668 nieletnich, którym udowodniono popełnienie 4 724 czynów karalnych tego typu⁵⁶.

Zatrważająco wyglądają również dane statystyczne dotyczące nieletnich poniżej 13 roku życia, czyli dzieci uczęszczających do szkół podstawowych. Wynika z nich, iż dokonują oni tych samych czynów karalnych co ich starsi koledzy, a liczba czynów karalnych (1931) jest mniejsza od liczby sprawców (2 751)⁵⁷. Dane te wyraźnie nakreślają specyficzną prawidłowość, jaką jest popełnianie często jednego czynu karalnego przez wiele osób. Jest to ewidentny dowód działania w grupach młodocianych sprawców. Specyfika tego problemu może być wytłumaczona chęcią zaimponowania współuczestniczącym w niegodnych czynach kolegom. Ujawnia się tu również charakterystyczna dla młodego wieku potrzeba przynależności do grupy i wykazania się przed nią swymi umiejętnościami.

W 2002 r. policja zanotowała 115 bójek i pobić popełnionych przez 307 nieletnich, 155 czynów, które spowodowały uszczerbek na zdrowiu spowodowanych przez 186 nieletnich. 568 młodych ludzi dokonało 411 kradzieży, przy czym kolejne 466 kradzieży wynikało z zaplanowanych grupowych włamań. Młodocianym sprawcą nie obce były również rozboje, wymuszenia, kradzieże samochodów. Nieprawdopodobne, iż w tak młodej kategorii wiekowej Policja zanotowała nawet jeden przypadek gwałtu i aż sześciu sprawców⁵⁸. Warto dodać, iż z racji młodego wieku nie ponoszą oni odpowiedzialności karnej za swoje czyny.

Statystyki policyjne ukazują wielki problem społeczny, wskazując jednocześnie na bezradność lub często po prostu beczynność środowisk rodzinnych i opiekuńczych spełniających kontrolę nad nieletnim dopuszczającym się wielokrotnie niegodnych czynów.

Niedostosowane społecznie dzieci z patologicznych rodzin swój sposób zachowania, wyznawane wartości, ujawniają w szkole generując agresję i problemy wychowawcze. Aby zdiagnozować skalę tego problemu w szkole, Ministerstwo Edukacji Narodowej sfinansowało dotychczas trzy edycje badań dotyczących zapobiegania i przeciwdziałania agresji i przemocy w środowisku szkolnym. Badania zrealizowało Centrum Metodyczne Pomocy Psychologiczno-Pedagogicznej we współpracy z Uniwersytetem w Eichsteadt w Bawarii oraz Instytutem Profilaktyki Społecznej i Resocjalizacji Uniwersytetu Warszawskiego. Kolejne edycje badań przeprowadzono w 1997 r., 2000 r. oraz w roku szkolnym 2003/2004⁵⁹. II i III edycja badań zorganizowanych pod przewodnictwem prof. K. Ostrowskiej z Uniwersytetu Warszawskiego oraz prof. J. Surzykiewicza z Uniwersytetu im. Kardynała Stefana Wyszyńskiego miały charak-

---

⁵⁶ Tamże, s. 7.

⁵⁷ Tamże, s. 8.

⁵⁸ Tamże, s. 8.

⁵⁹ www.orka2.sejm.gov.pl/IZ5.nsf/main/7FB5A2D3, stan na 02.01.2009.

ter porównawczy i odnosiły się do wyników badań przeprowadzonych w 1997 r. w tych samych szkołach i tym samym obszarze. Skupiając swą uwagę na szkołach podstawowych warto wskazać ujawnione dominujące zachowania agresywne, takie jak bicie się z kolegami/koleżankami, rozpowszechnianie kłamstw o innych uczniach, obrażanie i wymyślanie innym uczniom oraz oszukiwanie nauczycieli⁶⁰.

Kontynuację trzech powyższych edycji badań przeprowadziło w marcu 2006 r. Centrum Badania Opinii Społecznej (CBOS) pod kierownictwem dr A. Gیزی-Poleszczuk z Uniwersytetu Warszawskiego. W 2006 r. nadal najczęstszą formą przemocy była agresja werbalna między uczniami utrzymująca się na poziomie 44% (w 1997 r. – 49,7%). Dzieci w porównaniu z rokiem 1997 doświadczyły za to mniejszej ilości przypadków agresji fizycznej – w 2006 r. tylko 8% uczniów przyznało, iż zostało pobitych (w 1997 r. – 9,4%), 11% przemocą zmuszono do zrobienia czegoś (w 1997 r. – 23,1%), a 29% uległo potrąceniu lub przewróceniu (w 1997 r. umyślnie potrąconych było 52,4%, a umyślnie przewróconych 22,9%). W badaniach CBOS zaobserwowano również przypadki kradzieży, wymuszeń pieniędzy oraz niszczenia własności osobistych. Z analizy porównawczej badań przeprowadzonych w latach 1997, 2003, 2006 wynika, iż zarówno zasięg jak i dynamika zjawiska agresji i przemocy wśród dzieci i młodzieży nie różniły się w istotnej mierze. Można więc mówić o pewnej stabilizacji poziomu tego zjawiska⁶¹. Warto zauważyć, iż akty agresji często nie są skierowane na przypadkowe osoby, ale ich ognisko skupia się wokół specyficznych grup jakimi są „lizusy”, pierwszaki czy dzieci słabiej sobie radzące.

Agresja pojawia się także w stosunkach pomiędzy nauczycielami i uczniami, jej źródłem okazuje się być odczuwany przez uczniów subiektywizm ocen, faworyzowanie jednych kosztem drugich. Wchodzenie w ostry spór z nauczycielem wywołany jest niemożnością pogodzenia się z otrzymaną oceną. Innym czynnikiem prowokującym konflikt według badań CBOS jest ze strony ucznia ignorowanie czy prowokowanie nauczyciela, natomiast z drugiej obrażanie werbalne dzieci i wyrzucanie ich z klasy. Warto przy okazji wspomnieć, iż w realiach polskiej szkoły „stawianie się” nauczycielowi, publiczna walka z autorytetem (jakim bez wątpienia jest nauczyciel) przybiera formę nobilitacji ucznia w oczach kolegów i uzyskiwaniu dominującej pozycji w grupie. W rzeczywistości okazywana nauczycielowi arogancja nie wiąże się jednak bezpośrednio z nienawiścią do niego ale ze szkolną „grą” o zdobywanie pozycji i respektu kolegów⁶². Jaką wiedzę wobec przemocy w szkole posiadają rodzice dzieci? Zgodnie z opracowaniem dr A. Gیزی-Poleszczuk, aż 21% uczniów nigdy nie informuje o problemach rodziców, 39% tylko

---

⁶⁰ T. Ćwikła, M. Wiatrowski, H. Radziszewska, M. Radziwołek, M. Stachowiak, E. Ćwikła, *Nowe uprawnienia i obowiązki dyrektora szkoły. Zapewnienie bezpieczeństwa i porządku w szkole*, Poznań 2007, 3|3.1, s. 8.

⁶¹ www.orka2.sejm.gov.pl/IZ5.nsf/main/7FB5A2D3, stan na 02.01.2009.

⁶² www.szkolabezprzemocy.pl/55,raport-z-badan-cbos, stan na 03.01.2009.

czasami mówi o swych kłopotach. 17% uczniów nie wierzy w rodzicielską pomoc, a aż 13% żyje w przekonaniu, że rodzic stanie po stronie nauczyciela. Według opublikowanych badań CBOS uczniowie równie niechętnie opowiadają rodzicom o swych problemach z kolegami i koleżankami. 55% uczniów sądzi, że nie są to sprawy, które powinny interesować ich rodziców, 18% nie wierzy w jakąkolwiek pomoc z ich strony⁶³.

W 1990 r. World Health Organization (WHO) włączyła Polskę do organizowanych przez siebie ogólnoeuropejskich badań ankietowych Health Behaviour In School-Aged Children (HBSC). Program badawczy obejmuje 28 krajów Europy, koncentrując się na diagnozowaniu zachowań zdrowotnych młodzieży szkolnej. Badania ankietowe odbywające się co 4 lata na reprezentatywnej grupie uczniów w wieku 11, 13, 15 lat, dotyczą szerokiego zakresu spraw związanych ze zdrowiem zarówno fizycznym jak i psychicznym młodych ludzi. Badania HBSC wykazały, iż klimat panujący w szkole ma istotny wpływ na postawy i zachowania uczniów. Najmniej problemów wychowawczych posiadają szkoły zaangażowane w budowanie ciepłych, opartych na zaufaniu relacjach uczeń-nauczyciel. Pozytywne stosunki nauczyciela z wychowaniem napełniają go poczuciem przynależności, pomagają budować własne poczucie tożsamości, rozwijać umiejętności psychologiczne i społeczne. W szczególności istotne jest to w przypadku socjalizacji dzieci zaniedbanych wychowawczo, zmuszonych radzić sobie z problemami ekonomicznymi czy emocjonalnymi⁶⁴.

Warto wskazać na badania w ramach kampanii społecznej pod tytułem „Szkoła bez przemocy” przeprowadzone pod kierownictwem prof. Uniwersytetu Warszawskiego J. Czapińskiego. Prace badawcze przeprowadzono między listopadem 2006 r. a marcem 2007 r. na reprezentacyjnej grupie uczniów ze 192 szkół z całej Polski. Analiza przeprowadzonych badań dotycząca dzieci ze szkół podstawowych wykazuje, iż co drugie dziecko (51%) lubi chodzić do szkoły, 62,1% twierdzi, że ma w szkole prawdziwych przyjaciół. Dla 44,3% badanych, lekcje wydają się być interesujące, a co trzeci uczeń (29,2%) czuje się w szkole doceniany. Jest to dobry wynik, gdyż jak wykazały wspomniane wcześniej badania HBSC to właśnie pozytywne relacje i dobra atmosfera w szkole są gwarantem bezpieczeństwa i niezakłóconego rozwoju. Niespełna co czwarty uczeń przyznaje, że nudzi się na lekcjach (23,8%). Jest to stosunkowo niski poziom w porównaniu ze szkołami gimnazjalnymi i ponadgimnazjalnymi. Wyniki te tracą jednak na swym optymizmie, gdy dostrzeże się różnorodność zagrażających bezpieczeństwu form wypełniania lekcyjnej nudy przez uczniów szkół podstawowych. Do szkoły boi się uczęsz-

---

⁶³ www.szkolabezprzemocy.pl/57,wybrane-wyniki-z-badan, stan na 03.01.2009.

⁶⁴ T. Ćwikła, M. Wiatrowski, H. Radziszewska, M. Radziwołek, M. Stachowiak, E. Ćwikła, *Nowe uprawnienia i obowiązki dyrektora szkoły. Zapewnienie bezpieczeństwa i porządku w szkole*, Poznań 2007, 3|3.1, s. 5.

czać 3% uczniów, dla 7,9% bywanie w niej sprawia przykrość, natomiast 12,6% będąc w szkole czuje się niepewnie. Spowodowane jest to zagrożeniami dla bezpieczeństwa napływającymi z różnych źródeł. Do konfliktów na linii nauczyciel-uczeń przyznaje się co trzeci badany (31,9%), możliwe przyczyny nieporozumień zostały wskazane we wcześniejszej analizie badań CBOS przeprowadzonej przez A. Gizę-Poleszczuk. Gorzej przedstawiają się dane na temat konfliktów między samymi uczniami, które deklaruje aż 70,4% badanych. 46,2% dzieci ujawniło, iż były one obrażane przez swoich kolegów/koleżanki. 7,8% uczniów szkół podstawowych zmuszono do robienia rzeczy, na które nie miały ochoty, natomiast do pobicia przez rówieśników przyznało się 11,9% dzieci. 10,4% zniszczono rzeczy osobiste, takie jak plecak, zeszyty czy książki, 16,4% padło ofiarą kradzieży pieniędzy i cennych przedmiotów, natomiast 2,1% zmuszono do ich oddania pod groźbą zastosowania lub po bezpośrednim zastosowaniu wobec nich siły. Na szczęście mniej niż 2% badanych odpowiedziało pozytywnie na pytania dotyczące groźb z użyciem niebezpiecznego narzędzia, silnych pobić, które skutkowałyby uszkodzeniami ciała. Równie niski procent uczniów zmuszany był do kupowania alkoholu czy papierosów. Dla prawie połowy uczniów (45,8%) przemoc w szkole jest poważnym problemem. Zupełnie innym aspektem demoralizującym uczniów i wpływającym na wzrost zagrożeń bezpieczeństwa jest palenie papierosów, do którego przyznaje się 2,2% badanych z V i VI klas szkół podstawowych Wypalają oni średnio 61 papierosów tygodniowo. Trzeba jednak zwrócić uwagę na fakt, iż statystyka zawyżana jest drastycznie przez chłopców.

Problem spożywania alkoholu obejmuje stosunkowo najmniejszy zasięg w odniesieniu do pozostałych typów szkół. Sięgnęło po niego 20,2% młodych respondentów. Optymizm mogą również budować statystki dotyczące zażywania narkotyków. Miało z nimi styczność 1,7% uczniów, najmniej spośród wszystkich typów szkół. Można jednak wnioskować, iż problem narkotykowy jest znacznie większy niż wynika to z ankietowych deklaracji, biorąc po uwagę fakt, iż co czwarty uczeń podstawówki uważa narkotyki są poważny problem w jego szkole. Największą zmorą (50% opinii) są jednak w odczuciu uczniów papierosy, nie wiele w tyle (40% opinii)-alkohol. Dobrym prognostykiem jest jednak fakt, iż w odczuciach uczniów, szkoła dobrze radzi sobie z takimi problemami jak przemoc w szkole (72,5%) oraz używki (77,5%). Zauważalnym we wszystkich badaniach faktem, którego potwierdzenie zdają się być doświadczone przez wszystkich obserwatorów życia szkolnego jest dominacja chłopców w generowaniu zachowań agresywnych. Co druga dziewczynka i tylko co piąty chłopiec mieli w 2006 r. ocenę wzorową⁶⁵.

---

⁶⁵ www.szkolabezprzemocy.pl/227,badania-nad-zjawiskiem-przemocy-w-szkolach, stan na 03.01.2009.

Omawiając powyższy raport oraz opierając się na badaniach HBSC, prof. J. Czapiński opracował prezentację pod tytułem „Czy polska szkoła jest siedliskiem patologii?”, Wyniki w niej przedstawione ukazują, iż znikomy odsetek dzieci kończących szkołę podstawową ma styczność z paleniem papierosów. Podobnie jest z piciem alkoholu, aczkolwiek owa „znikomość” spożywania alkoholu zgodnie z przytoczonymi w prezentacji badaniami HBSC z lat 1993/4 oraz 1997/8 kształtuje się w granicach 5% oraz 3% u chłopców, co jest już dość niepokojącym faktem w tak młodej grupie wiekowej. Wśród dziewczynek odsetek spożywania alkoholu oscyluje wokół 1%. Wyniki badań zostały potwierdzone w audycie przeprowadzonym w 2007 r. w ramach kampanii „Szkoła bez przemocy”, który wykazał 3% chłopców i 1% dziewczynek sięgających po alkohol raz w tygodniu⁶⁶.

1.4.1. Trzyletni program wychowawczy Szkoły Podstawowej Nr 3 im. A. Fiedlera w Polkowicach

Badane nad bezpieczeństwem szkolnym prowadzone było w latach 2006/07, 2007/08 oraz, pierwszym półroczu roku 2008/2009. Stanowiły one realizację zatwierdzonego we wrześniu 2006 r. trzyletniego planu wychowawczego Szkoły Podstawowej nr 3 w Polkowicach. Wyniki przeprowadzonych badań oraz ich analiza na tle sytuacji wychowawczej w szkole stanowią cenne źródło oceny trafności i efektywności działań profilaktycznych i wychowawczych podejmowanych na poszczególnych etapach realizacji planu. Prowadzona cyklicznie diagnoza oparta między innymi na wyrażonej przez uczniów za pomocą ankiety subiektywnej ocenie własnego samopoczucia oraz stanu bezpieczeństwa na terenie szkoły jest niewątpliwie jedną z najistotniejszych przesłanek pomocnych przy wyłonieniu wiodących problemów wychowawczych w szkole, ustaleniu strategii skutecznego działania oraz stworzeniu dobrego planu wychowawczego na kolejne trzy lata szkolne.

Wdrożony do realizacji we wrześniu 2006 r. trzyletni plan wychowawczy uwzględniał wnioski z wewnętrznego mierzenia jakości pracy szkoły w zakresie „Wychowanie i opieka”, w tym również wyniki diagnozowania stanu bezpieczeństwa w szkole w roku szkolnym 2005/2006. Pokazały one, iż szkoła pomimo podjętych działań nadal nie była miejscem bezpiecznym dla wszystkich uczniów. Do najbardziej dokuczliwych zjawisk zaliczono: agresję słowną, przezywanie, wyśmiewanie oraz brak kultury osobistej. W analizowanym okresie nie stwierdzono żadnego przypadku narkotyzowania się bądź odurzania jakimikolwiek substancjami, odnotowano jednak pojedyncze przypadki palenia papierosów, kradzieży i wymuszeń. Za celowe uznano w tej sytuacji opracowanie programu profilaktyczno-wychowawczego nastawio-

---

⁶⁶ Prezentacja J. Czapiński, *Czy polska szkoła jest siedliskiem patologii?*, Warszawa 2007, s. 9.

nego na wewnętrzne życie szkoły, mającego na celu kształtowanie tolerancji wśród uczniów, eliminowanie nieregularnych zachowań i przejawów przemocy oraz pozyskanie do współpracy przy jego realizacji rodziców. W grupie wiekowej I-III wskazano na konieczność integrowania zespołów klasowych w celu wdrażania uczniów do zgodnego współżycia i współdziałania w klasie, a także podejmowania różnych działań mających na celu rozwijanie prawidłowych reakcji dzieci na polecenia nauczyciela oraz wdrażające do podporządkowania się im. W grupie klas IV-VI za najpilniejsze uznano podniesienie poziomu bezpieczeństwa uczniów m.in. poprzez skuteczniejsze egzekwowanie zasad zawartych w Szkolnym Kodeksie Ucznia, a także pracę nad poprawą kultury bycia i słowa wśród uczniów.

Za nadrzędny cel pracy wychowawczej na lata 2006 – 2009 uznano poprawę bezpieczeństwa i dyscypliny na terenie szkoły oraz tworzenie przyjaznej atmosfery sprzyjającej nauce i wszechstronnemu rozwojowi uczniów we współpracy z rodzicami. Wyodrębniono cele pośrednie na poszczególne etapy edukacyjne: w klasach I – „Jestem uczniem i kolegą” – wdrażanie do nowych zadań i obowiązków, w klasach II – „Bezpieczni razem” – utrwalanie nawyków bezpiecznego i kulturalnego zachowania się oraz współpracy w grupie, w klasach III – „Rozumiem i potrafię już więcej” – rozwijanie samodzielności oraz odpowiedzialności za siebie i innych. W grupie wiekowej IV-VI zaplanowano pracę wychowawczą w trzech obszarach mających wpływ na poczucie bezpieczeństwa wśród dzieci: 1. Wdrażanie działań zmierzających do poprawy funkcjonowania Szkolnego Kodeksu Ucznia; 2. Budowanie dobrych relacji interpersonalnych oraz więzi grupowych; 3. Promowanie zdrowia fizycznego i psychicznego oraz aktywnych i bezpiecznych form spędzania czasu wolnego.

Działania wychowawcze podjęte w obszarze bezpieczeństwa uczniów w roku szkolnym 2006/2007

W pierwszym roku realizacji trzyletniego planu wychowawczego za priorytet uznano poprawę funkcjonowania Szkolnego Kodeksu Ucznia. Do szkoły uczęszczało wówczas 653 uczniów. Szczegółowe zadania wychowawcze na rok szkolny 2006/2007 wytyczone zostały w rocznych programach profilaktyczno-wychowawczych opracowanych dla obu grup wiekowych: „Żyjmy zdrowo i kolorowo” dla klas I-III oraz „Nauka i zabawa nas rozwesela” dla klas IV-VI. Program „Żyjmy zdrowo i kolorowo” miał na celu przede wszystkim tworzenie przyjaznej atmosfery w klasie, propagowanie tolerancji i życzliwości, a także uświadomienie dzieciom konieczności dbania o własne zdrowie. Wśród najważniejszych treści programowych znalazły się: zasady zgodnego współżycia w klasie, rozpoznawanie i rozumienie uczuć, kultura słowa, zachowania agresywne, higiena ciała, zdrowe odżywianie, bezpieczeństwo w życiu codziennym,

pierwsza pomoc i troska o środowisko przyrodnicze. Głównym celem programu „Nauka i zabawa nas rozwesela” było stwarzanie warunków do poznawania i odkrywania siebie oraz świata poprzez naukę i zabawę ze szczególnym naciskiem na kształtowanie postaw i zachowań ułatwiających dobre funkcjonowanie w środowisku rówieśników (życzliwość i tolerancja). Jego najważniejszymi treściami programowymi były: czynniki wpływające na klimat w klasie, zasady savoir-vivre’u, kultura słowa, koleżeństwo, asertywność, sposoby radzenia sobie z agresją, normy i zasady życia grupowego, sposoby na naukę i usprawnienie pamięci, szkodliwość uzależnień, organizacja czasu wolnego, rozwijanie zainteresowań, bezpieczeństwo w Internecie, AIDS, rozpoznawanie zagrożeń i pierwsza pomoc.

W celu rozpoznania negatywnych zjawisk w obszarze bezpieczeństwa wychowawcy przeprowadzili w swoich klasach indywidualną diagnozę uczniów za pomocą ankiet „Sam o sobie” oraz „Moje miejsce w klasie”, a także na podstawie ankiet dla rodziców „Rodzice o swoim dziecku”. Za pomocą badań socjometrycznych dokonali oni również oceny relacji panujących w zespołach klasowych. Na podstawie informacji pedagoga szkolnego, wychowawców i rodziców stworzono listę uczniów wychowujących się w rodzinach problemowych (rodzina rozbita, niewydolność wychowawcza, brak zainteresowania problemami dzieci, alkoholizm, ubóstwo, itp.) i otoczono te dzieci szczególną uwagą i opieką. Ze względu na różne formy niedostosowania wyselekcjonowano 49-osobową grupę uczniów klas I-VI sprawiających trudności wychowawcze i zastosowano wobec nich wzmożone oddziaływania. Dziewięciu z nich założono dokumentację indywidualnej pracy wychowawczej. Wszyscy wychowawcy zapoznali swoich podopiecznych z najważniejszymi ustaleniami Szkolnego Kodeksu Ucznia oraz Regulaminem Przerw Międzylekcyjnych. Zawarte w nich zasady zostały w przystępny, estetyczny i atrakcyjny sposób – zwłaszcza dla maluchów – wyeksponowane w postaci rysunków na szkolnych korytarzach. Na podstawie ogólnoszkolnych norm dotyczących zachowania stworzono klasowe kodeksy sprzyjające tworzeniu przyjaznej atmosfery wśród uczniów.

W celu wdrażania dzieci do zgodnego współżycia i współdziałania we wszystkich klasach I przeprowadzono zajęcia integracyjne z udziałem pedagoga szkolnego pod nazwą „Nasza szkoła jest zielona, nasza szkoła jest wesoła, nasza szkoła jest kochana”, a także zajęcia warsztatowe „Magiczne klucze – proszę, dziękuję, przepraszam”. Na wszystkich poziomach zorganizowane zostały zajęcia warsztatowe integrujące zespoły klasowe. W grupie wiekowej I-III systematycznie prowadzono gry i zabawy zapobiegające agresji. W połowie roku szkolnego ponad połowa wychowawców klas młodszych w ocenie swoich zespołów sygnalizowała różne niepożądane zachowania uczniów, między innymi: zagrażające bezpieczeństwu bieganie podczas przerw, złe zachowanie uczniów dojeżdżających w autobusie, nieumiejętność słuchania i radze-

nia sobie z silnymi emocjami i pojawiające się w związku z tym częste konflikty. Z pomocą pedagoga zintensyfikowano rozpoczętą w I okresie realizację elementów programu profilaktycznego A. Kołodziejczyka, E. Czermierowskiej i T. Kołodziejczyka „Spójrz inaczej” ze szczególnym uwzględnieniem tematów: „Jesteśmy klasą”, „To są moi przyjaciele”, „Poznajemy normy, reguły, zasady” oraz „Razem uczymy się i bawimy”. W szczególnie trudnym wychowawczo zespole uczniów dojeżdżających (klasa I) przeprowadzono z udziałem pedagoga szkolnego spotkanie z rodzicami na temat „Metody pracy w domu z dzieckiem nadpobudliwym”. Części dzieci z tej klasy umożliwiono uczestnictwo w zajęciach „Terapii przez sztukę” w pracowni artystycznej Miedziowego Centrum Zdrowia w Polkowicach. Do kształtowania właściwych nawyków przyczyniła się również realizacja autorskiego projektu nauczycieli klas 0-III „Kolorowy tydzień to uśmiech i radość w szkole”, w którego ramach odbyło się m.in. spotkanie uczniów z policjantem na temat „Bezpieczeństwo w życiu codziennym”, a także spotkanie z pielęgniarką na temat udzielania pierwszej pomocy przy skaleczeniach. Działania zmierzające do zaszczepiania i utrwalania nawyków bezpiecznego i kulturalnego zachowania się wzmacniano poprzez wdrażanie uczniów do systematycznej samooceny, codzienne cierpliwe wspieranie uczniów w ich staraniach, motywowanie do pracy nad sobą, a także promowanie i nagradzanie pozytywnych postaw, aktywności na terenie szkoły oraz kulturalnego stylu bycia m. in. podczas zorganizowanej przez samorząd uczniowski na koniec I okresu imprezy pod hasłem „Mamy się czym pochwalić”, a także na łamach dwóch gazetek szkolnych.

W klasach IV-VI konieczność istnienia i respektowania norm społecznych i szkolnych oraz znaczenie klimatu w zespole klasowym wychowawcy uświadamiali uczniom, realizując elementy programów wychowawczych „Bezpieczna szkoła” (B. Morawska, M. Świdorska, W. Skrzypczyk) oraz „Nie ucz mnie agresji”. Na godzinach do dyspozycji wychowawcy realizowano m.in. tematy: „Koleżeństwo podstawą dobrej atmosfery w klasie i szkole”, „Jak łatwiej ocenić i polubić siebie?” oraz przeprowadzono zajęcia warsztatowe na temat zasad *savoir-vivre*'u. Scenki na temat zachowania przygotowane przez wszystkie klasy przedstawiono na przygotowanym przez samorząd uczniowski spotkaniu z dyrektorem szkoły. W ramach doskonalenia umiejętności wychowawczych nauczycieli odbyły się trzy otwarte godziny do dyspozycji wychowawcy na ten temat. Lekcje te wykazały przede wszystkim zróżnicowany poziom umiejętności współpracy w grupie. Poziom ten wzrastał wraz z wiekiem uczestników zajęć. Zainteresowani wychowawcy skorzystali z pomocy pedagoga w realizacji tematu „Jak radzić sobie z lękiem?” oraz przy prowadzeniu treningu asertywności. Wśród przedsięwzięć zmierzających do poprawy funkcjonowania Kodeksu Szkolnego znalazły się również działania dyscyplinujące w postaci rozmów wyjaśniających i ostrzegawczych z uczniami w obecności rodziców, wycho-

wawców, przedstawicieli dyrekcji, policji oraz kuratora sądowego, a także przewidzianych kodeksem kilku posiedzeń Szkolnej Komisji Wychowawczej. W większym stopniu za zgodą rodziców posługiwano się karą w postaci prac porządkowych na terenie szkoły. Dla uczniów sprawiających trudności wychowawcze zorganizowano debatę z udziałem przedstawicieli policji i straży miejskiej na temat „Jak uczniowie mogą wpływać na bezpieczeństwo w szkole i jakie są konsekwencje prawne ich zachowań agresywnych”? W kilku przypadkach odbyły się spotkania zespołów nauczycieli w celu ustalenia wspólnych oddziaływań w stosunku do uczniów lub klas sprawiających problemy wychowawcze. Ponadto wszyscy uczniowie klas IV o sytuacjach zagrażających ich bezpieczeństwu rozmawiali z policjantami na terenie Powiatowej Komendy Policji w Polkowicach.

Do poprawy atmosfery w niektórych zespołach klasowych w sposób szczególny pozyskano rodziców. W celu doskonalenia umiejętności wychowawczych rodziców i opiekunów w czterech klasach przeprowadzono dla nich warsztaty „Jak pomóc sobie i dziecku w walce ze stresem”? Dla rodziców wychowujących dzieci ze wzmożoną nadpobudliwością lub stwierdzonym ADHD zorganizowano warsztaty: „Możliwości pomocy dzieciom o wzmożonej nadpobudliwości”. W związku z przejściem dzieci w klasy IV na nauczanie przedmiotowe w klasach tych rodzice uczestniczyli w warsztatach „Jak zorganizować dziecku naukę domową”? Wcześniej warsztaty „Sposób na naukę i usprawnienie pamięci” przeprowadzono we wszystkich klasach IV, a także chętnych V i VI. Uwzględniając oczekiwania rodziców uczniów starszych psycholog z Poradni Psychologiczno-Pedagogicznej w Polkowicach przedstawiła na spotkaniu z nimi problematykę uzależnień wśród dzieci i młodzieży. Na zebraniach z rodzicami rozprawdzono broszurkę „Szukaj porozumienia ze swoim dzieckiem” oraz ulotki „Bezpieczeństwo dzieci w sieci”.

Doskonalono również umiejętności wychowawcze nauczycieli, organizując dla nich warsztaty „Konflikt jako źródło zachowań zakłócających tok lekcji” oraz prelekcję lekarza psychiatry na temat „Istota powstawania uzależnień”. Niepowodzeniem zakończyła się próba wzmocnienia oddziaływań wychowawczych poprzez przydzielenie klasom IV-VI wychowawców wspomagających. Ich wpływ, pomimo zainteresowania sprawami klasy, ograniczył się jedynie do obecności na części zebrań z rodzicami oraz do pomocy przy organizacji imprez klasowych. Obok form dyscyplinujących realizowane były zadania mające na celu aktywizowanie uczniów do działań samorządnych, przedsiębiorczych, przeciwstawiających się zachowaniom społecznie niepożądanym, a także umożliwienie uczniom sprawiającym trudności wychowawcze przeżycie sukcesu. Punktowane w prowadzonym również w latach ubiegłych międzyklasowym konkursie na „Superklasę” zadania poszerzono o analizę frekwencji i punktu-

alności oraz ocenę efektywności sprawowania dyżuru na przerwach „obiadowych” przez klasy IV-VI. W pierwszych tygodniach roku szkolnego szóstoklasistów zaangażowano do opieki nad klasami I podczas przerw. W celu wdrażania uczniów do podejmowania współodpowiedzialności za stan bezpieczeństwa w szkole odbyła się zorganizowana przez Samorząd Uczniowski i pedagoga szkolnego debata plenerowa z udziałem przedstawicieli policji, straży miejskiej i Rady Rodziców, a także pedagoga i uczniów ze Szkoły Integracyjnej w Jędrzychowie na temat bezpiecznej organizacji czasu wolnego dzieci i młodzieży.

Fot. 1. Dyskusja plenerowa w Jakubowie,
źródło: www.sp3.polkowice.pl

Czwartoklasiści pod opieką wychowawców przygotowali i przeprowadzili z dziećmi z oddziałów zerowych spotkania pod hasłem „Bawimy się i uczymy zgodnie i wesoło”. Członkowie prowadzonego przez pedagoga szkolnego zespołu socjoterapeutycznego skupiającego uczniów sprawiających największe trudności wychowawcze włączeni zostali do opieki nad klasami I-III, zagospodarowania przerw międzylekcyjnych (gry stolikowe), działań porządkowych, a także organizacji imprez szkolnych: „I Ty możesz zostać świętym Mikołajem”, „Dnia Serdeczności”, wizyty sześciolatków z Przedszkola Miejskiego nr 2 w Polkowicach, możliwej dzięki zaangażowaniu rodziców „Giełdy Pasji i Zainteresowań”, „Dnia Serdeczności”, kawiarenki „Rodzina – wiosna dla Europy i świata”, kiermaszu kartek świątecznych oraz sondażu na temat najbardziej przyjaznych miejsc w szkole (sporządzenie mapy tych miejsc). Grupa dzieci z rodzin problemowych uczestniczyła w warsztatach wyjazdowych na terenie Międzyrzeckiego Rejonu Umocnionego na temat racjonalnych zachowań w sytuacjach zagrożenia. Współorganizatorem wyjazdu, który dla uczniów okazał się nie tylko dużym wyzwaniem, ale i niezapomnianym przeżyciem wiążącym ich ze szkołą, była polkowicka Grupa Eksploracyjno-Badawcza HUNTER.

Fot. 2. Giełda Pasji i Zainteresowań,
źródło: www.sp3.polkowice.pl

Fot. 4. Kawiarenka „Rodzina wiosną dla Europy i świata”
źródło: www.sp3.polkowice.pl

Fot. 3. Dzień Serdeczności
źródło: www.sp3.polkowice.pl

Fot. 5. Wyprawa z grupą Hunter do Międzyrzecza,
Źródło: Gazeta Wrocławska 26.11.2006 r.

W ramach edukacji prozdrowotnej w klasach IV-VI realizowano elementy programów profilaktycznych „Zanim spróbujesz” oraz „Nikotyna i inne używki wciągają”, a także zajęcia na temat AIDS, zakończone konkursami wiedzy o szkodliwości palenia papierosów i innych używek oraz konkursem „AIDS – zagrożeniem XXI wieku”. Przeprowadzono również konkurs plastyczno-literacki „Bez nałogów świat jest piękniejszy – moje i rodziców marzenia”. Jego zwycięzcy zaprezentowali swoje prace podczas kawiarenki literacko-teatralnej w zaprzyjaźnionej Szkole Integracyjnej w Jędrzychowie. Wiosną w klasach VI realizowany był program „Pierwsza pomoc”. Zajęcia prowadzone były profesjonalnie z udziałem pracowników Pogotowia Ratunkowego, Straży Pożarnej, WOPR-u (pokazy ratownictwa wodnego na szkolnym basenie). Zakończono je turniejem pierwszej pomocy.

Podsumowaniem realizacji programu był happening, podczas którego rozstrzygnięto konkurs dla klas VI na grę planszową „Bezpieczna i przyjazna szkoła”, klasy IV wykonywały rysunki na temat „Wesołe i bezpieczne wakacje”, klasy V bawiły się w kalambury o tej tematy-

ce. Na zakończenie uczniowie bawili się, oglądając bajkę „Czerwony kapturek” w wykonaniu nauczycieli.

Na koniec roku szkolnego 2006/07 na podstawie wyników badań ankietowych, a także analizy efektów pracy wychowawców, pedagoga szkolnego, nauczycieli i wychowawców świetlicy, sytuację wychowawczą w szkole oceniono jako dobrą. Badania ankietowe przeprowadzone w maju 2007 r. na temat „Czy czujesz się bezpiecznie w szkole i w drodze do szkoły?” wykazały, iż 79% uczniów czuło się w szkole bezpiecznie (36% - zdecydowanie tak, 43% - raczej tak). 90% uczniów deklaroowało dobre samopoczucie w swojej klasie. Do najbardziej dokuczliwych negatywnych zjawisk na terenie szkoły należały: przezywanie i obrażanie (53%), umyślne potrącanie (32%), zastraszanie (26%), bójki rówieśnicze (25%) i odtrącanie (24%). Sporadycznie zdarzało się lekceważące odnoszenie się do nauczycieli oraz innych pracowników szkoły, zmuszanie do robienia rzeczy, na które uczniowie nie mieli ochoty, niszczenie mienia oraz drobne kradzieże. Problem wagarów dotyczył 1,9% wszystkich uczniów i wykazywał tendencję zniżkową w porównaniu z ubiegłym rokiem szkolnym. Niepokojącym zjawiskiem był spadek frekwencji w klasach VI w II okresie. Grudniowy konkurs na temat szkodliwości palenia wykazał bardzo niski poziom wiedzy uczniów w tym zakresie, ponadto pod koniec roku szkolnego pojawiły się sygnały, iż uczniowie klas V i VI palą papierosy poza terenem szkoły.

Do najistotniejszych przyczyn powyższych trudności wychowawczych zaliczono znaczną nadpobudliwość psychoruchową dzieci w klasach I, wynikającą głównie z wadliwych postaw wychowawczych rodziców oraz przenoszenie do szkoły konfliktów z miejsc zamieszkania, widoczne zwłaszcza podczas utarczek słownych. Poważnym problemem był także wzrost spraw opiekuńczych w sądzie, co świadczyło o niekorzystnych warunkach życia uczniów w rodzinie, będących powodem agresywnych zachowań dzieci w szkole. Negatywnymi czynnikami determinującymi funkcjonowanie niektórych uczniów były także bezradność wychowawcza rodziców, alkoholizm (coraz częściej dotyczący matek) oraz bezzasadne nieposyłanie dzieci do szkoły.

Prowadzone w ciągu całego roku szkolnego działania profilaktyczne oraz interwencyjne przyniosły wymierne rezultaty. Poprawie uległ klimat w niektórych zespołach klasowych. Konflikty na terenie klasy częściej rozwiązywane były w sposób konstruktywny i pokojowy. W klasach I-III, pomimo wciąż pojawiających się problemów z dyscypliną, opinie wychowawców na koniec roku szkolnego zawierały częściej sformułowania typu: „zespół zgrany”, „przyjazny”, „zgodny”, „kulturalny”, „samodzielny”, „żywiłowy”, „dobrze współpracujący w grupie”. Wielu wychowawców klas IV-VI w swoich rocznych podsumowaniach wymieniało wśród zalet klasy dużą aktywność na terenie szkoły, kreatywność oraz umiejętność pracy w zespole. Realizowane

w grupie wiekowej programy profilaktyczno-wychowawcze przyczyniły się do ograniczenia zjawiska osaczania i izolowania uczniów. Otwarte godziny do dyspozycji wychowawcy wykazały dobrą znajomość zasad *savoir-vivre*'u wśród uczniów. Przydatność tego typu zajęć została oceniona wysoko m.in. za względu na fakt, iż w wielu wypadkach cała wiedza dzieci na temat reguł kulturalnego zachowania się pochodzi, niestety, głównie z zajęć w szkole. Ponieważ większość przedstawianych przez dzieci scenek dotyczyła relacji pomiędzy dziećmi i dorosłymi, postanowiono w kolejnym roku szkolnym podjąć działania w kierunku rozwijania umiejętności rozwiązywania konfliktów rówieśniczych w formie zajęć warsztatowych dla uczniów klas IV-VI, otwartych godzin do dyspozycji wychowawcy na ten temat, a także prezentacji tej umiejętności na spotkaniu z dyrektorem szkoły. W obliczu niezadowolających relacji rówieśniczych na poziomie różnych klas – wyniki ankiety pokazały, iż 37% uczniów bało się koleżanek i kolegów z innych oddziałów – zdecydowano się zintensyfikować w przyszłości działania integracyjne pomiędzy różnymi klasami i grupami wiekowymi. Zauważono pozytywne zmiany w obrębie funkcjonowania uczniów sprawiających trudności wychowawcze. Wyraźną poprawę stwierdzono przynajmniej u 19 z nich (na 49).

Wymierne efekty w tym obszarze potwierdziły przekonanie zespołu wychowawczego, iż angażowanie uczniów „trudnych” do działań umożliwiających przeżycie sukcesu oraz wykazanie się aktywnością pozbawioną agresji i przemocy przynosi oczekiwane efekty i w związku z tym powinno być przyszłości poszerzone o nowe formy. W związku ze znaczną skalą zjawiska nadpobudliwości ruchowej w klasach młodszych wnioskowano o utworzenie w kolejnym roku szkolnym zespołów socjoterapeutycznych również dla uczniów młodszej grupy wiekowej (dotychczas taki zespół funkcjonował tylko w klasach IV-VI). Zasugerowano również potrzebę stosowania elementów kinezylogii edukacyjnej w celu niwelowania napięć emocjonalnych u dzieci oraz wyzwiania ich gotowości do pracy. W obliczu zauważanych przez wychowawców pozytywnych efektów realizacji programu skierowanego na uświadamianie dzieciom konieczności dbania o własne zdrowie i środowisko przyrodnicze, zdecydowano o kontynuacji tego programu w kolejnych latach oraz poszerzenia go o nowe treści. Pomimo wprowadzenia do klas wychowawców wspomagających zaobserwowano niepokojący wzrost liczby interwencji pedagoga szkolnego oraz dyrekcji szkoły w kontaktach z dziećmi oraz ich rodzicami w sprawach, które powinny być załatwione na poziomie klasy przez wychowawcę. Zdecydowano więc o konieczności opracowania obowiązujących wszystkich nauczycieli procedur postępowania w przypadku zachowań uczniów niezgodnych z obowiązującymi w szkole normami.

Informacje te wskazały na konieczność realizowania w przyszłości programów o tematyce uzależnień we wszystkich klasach.

Działania wychowawcze podjęte w obszarze bezpieczeństwa uczniów w roku szkolnym 2007/2008

Rok szkolny 2007/08 był okresem naznaczonym obowiązkiem realizacji priorytetu ministerialnego „Zero tolerancji dla przemocy w szkole”.

Zgodnie z wprowadzonymi zmianami w prawie oświatowym na terenie szkoły rozbudowano założony wcześniej monitoring wizyjny. Pod kierunkiem powołanego w czerwcu 2007 r. koordynatora ds. bezpieczeństwa zidentyfikowano we wrześniu podmioty do współpracy w zakresie bezpieczeństwa w szkole. Powołano zespół projektowy ds. poprawy bezpieczeństwa zajmujący się koordynowaniem, bieżącym monitorowaniem oraz podsumowywaniem działań zaplanowanych w ramach realizowanych w szkole programów profilaktyczno- wychowawczych „Żyjmy zdrowo i bezpiecznie” (klasy I-III) oraz „Wzrastam w zdrowej, przyjaznej i bezpiecznej szkole” (klasy IV-VI). Opracowano i wdrożono „Szkolne procedury postępowania w przypadku przemocy fizycznej i psychicznej, niszczenia mienia szkoły, kradzieży i absencji uczniów w szkole”. Wprowadzono jednolity strój uczniowski, egzekwując konsekwentnie obowiązek jego noszenia.

W ramach wzmocnienia działalności wychowawczej i profilaktycznej szkoły zintensyfikowano działania mające na celu rozpoznawanie indywidualnych potrzeb uczniów oraz analizowanie przyczyn niepowodzeń w szkole. Wychowawcy oraz pedagog szkolny rozpoznawali uwarunkowania środowiskowe i rodzinne uczniów. W porównaniu z ubiegłym rokiem szkolnym odnotowano znaczący wzrost liczby uczniów wychowujących się w rodzinach problemowych, również tych, w stosunku do których orzeczono nadzór kuratora sądowego.

W ramach doskonalenia umiejętności wychowawczych nauczycieli przeprowadzono 3 otwarte godziny do dyspozycji wychowawcy na poziomie klas IV, V i VI na temat rozwiązywania konfliktów rówieśniczych, na które zaproszono odpowiednio wszystkich wychowawców grupy wiekowej IV-VI. Około 30 spotkań z zespołami klasowymi głównie o charakterze profilaktycznym oraz integracyjnym przeprowadził w obecności wychowawców pedagog szkolny. Doposażono bibliotekę szkolną o cykl 8 filmów „Lekcje wychowawcze na DVD na temat współczesnych problemów dzieci i młodzieży”. Dla nauczycieli zorganizowano warsztaty na temat „Arteterapia w szkole i w pracy z grupą”, także prelekcję na temat „Rozwój inteligencji emocjonalnej”. Odbyły się też szkoleniowe posiedzenia Rady Pedagogicznej na temat „Jak przeprowadzić efektywną pedagogizację rodziców dotyczącą obowiązków domowych i odrabiania lekcji?” oraz „Mediacje rówieśnicze”. Dla uczniów z zaburzeniami zachowania utworzono trzy zespoły socjoterapeutyczne skupiające 27 osób. Na uwagę zasługuje realizacja

projektu „Bawimy się w teatr” w młodszej grupie wiekowej, obejmującego wyjazd dzieci z rodzin problemowych do kina w Lubinie, do Teatru Lalek we Wrocławiu, udział w kawiarence literackiej oraz wykonanie związanych z tematem projektu prac plastycznych. Wychowawcy klas I-III stwierdzili wyraźną poprawę zachowania wszystkich uczniów uczęszczających na zajęcia socjoterapeutyczne prowadzone dla tej grupy wiekowej, co świadczy o dużej skuteczności i celowości tych zajęć. Członkowie zespołu socjoterapeutycznego prowadzonego przez pedagoga szkolnego w starszej grupie wiekowej uczestniczyli w dwudniowych warsztatach wyjazdowych na temat rozwiązywania problemów.

W celu umożliwienia tym dzieciom przeżycia sukcesu zaangażowano ich w organizację imprez szkolnych oraz środowiskowych: „Szkolny pociąg pokoleń”, „Gorący temat”, „Latawce dobroci dla siebie i innych”, „Dzień Kanapki Szkolnej” oraz „Szkolny Dzień Przeciw Przemocy”. Część członków zespołu była wraz z grupą uczniów zdolnych uczestnikami zorganizowanej przez pedagoga szkolnego dwudniowej wyprawy survivalowej w ramach zwycięskiego projektu grantowego „Jesteśmy przeciw... i aktywnie działamy przeciw przemocy i agresji w szkole” w ogólnopolskiej akcji „Szkoła bez przemocy”.

Fot. 6. Wyprawa survivalowa do Rzeczki
źródło: www.sp3.polkowice.pl

Fot. 7. „Latawce dobroci dla siebie i innych”
źródło: www.sp3.polkowice.pl

Fot. 8. „Dzień Kanapki Szkolnej”
źródło: www.sp3.polkowice.pl

Dla uczniów – sprawców przemocy, agresji i innych zachowań patologicznych prowadzono indywidualną dokumentację (w I okresie 17, w II – 20 teczek). Na bieżąco monitorowano funkcjonowanie uczniów ze specyficznymi potrzebami edukacyjnymi oraz wychowawczymi, podejmując niezbędne działania naprawcze o charakterze doraźnym bądź długofalowym.

Zintensyfikowano działania mające na celu poprawę relacji w grupie, właściwe rozwiązywanie konfliktów rówieśniczych oraz przeciwdziałanie agresji. We wszystkich klasach realizowane były elementy programów wychowawczych i profilaktycznych „Bezpieczna szkoła”, „Trzy koła”, „Spójrz inaczej na agresję”, pomocne przy integrowaniu zespołu klasowego, a także kształtowaniu umiejętności nawiązywania właściwych kontaktów z rówieśnikami, dzielenia się doświadczeniami i przeżyciami oraz rozwiązywania konfliktów. Skutecznie, zwłaszcza w klasach młodszych, stosowane były elementy kinizjologii edukacyjnej w celu niwelowania napięć emocjonalnych oraz prowadzone były gry i zabawy zapobiegające agresji oraz stwarzające przy-

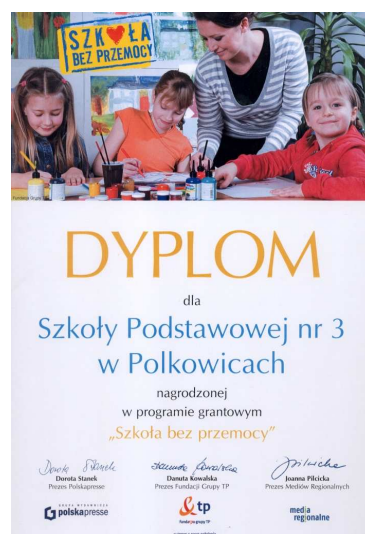
jazną atmosferę w zespołach klasowych. W grupie wiekowej IV-VI na godzinach do dyspozycji wychowawców realizowano tematykę dotyczącą koleżeństwa, mocnych i słabych stron, samopoczucia i komunikacji; przeprowadzono wiele zajęć integracyjnych oraz warsztaty na temat rozwiązywania konfliktów rówieśniczych zakończone prezentacją tej umiejętności na zorganizowanym przez SU spotkaniu z dyrektorem szkoły.

W celu wyłonienia tzw. „kozłów ofiarnych” diagnozowano i monitorowano kontakty interpersonalne w klasach oraz stworzono możliwość zgłaszania problemu samopoczucia w szkole za pośrednictwem „Skrzynki zaufania”. M.in. w związku ze zgłoszonymi problemami odbyło się spotkanie uczniów z dyrekcją szkoły. Wyłonionym „kozłom ofiarnym” udzielano wsparcia psychologicznego, kierowano ich na zajęcia relaksacyjne do Aquaparku, stwarzano możliwość pokazania na forum klasy i szkoły ich mocnych stron, a także prowadzono rozmowy ostrzegawcze ze sprawcami złego traktowania w obecności rodziców. Na forum szkoły propagowano pozytywne wzorce zachowań m.in. poprzez działania pod hasłami „Być rycerzem” i „On stanął w mojej obronie” oraz przyznanie nagród rzeczowych na koniec I okresu dla uczniów pracujących na rzecz szkoły (w tym uczniów sprawiających trudności wychowawcze) podczas imprezy podsumowującej I półrocze pod tytułem „Mamy się czym pochwalić”.

Kontynuowano edukację uczniów na temat ich odpowiedzialności za wykroczenia przeciwko prawu, organizując spotkania uczniów klas V i VI z pracownikiem Straży Miejskiej w Polkowicach na temat „Zachowania ryzykowne dzieci i młodzieży i wynikające z nich konsekwencje społeczne oraz prawne”. W klasach II odbyły się spotkania z policjantem na temat „Bezpieczeństwo w życiu codziennym”. Trzy uczennice z klas IV i V uczestniczyły w czerwcu w trzydniowych warsztatach na temat mediacji rówieśniczych.

Fot. 9. Spotkania z przedstawicielem Straży Miejskiej
źródło: www.sp3.polkowice.pl

Fot. 10. Dyplom za nagrodzony program grantowy, źródło: www.sp3.polkowice.pl

Tworzeniu przyjaznego klimatu w szkole służyła realizacja nagrodzonego w ramach konkursu grantowego „Szkoła bez przemocy” projektu „Jesteśmy przeciw... i aktywnie działamy wobec przemocy i agresji w szkole”, działań zaplanowanych w programach profilaktyczno-wychowawczych „Żyjmy zdrowo i bezpiecznie” (I-III) i „Wzrastam w zdrowej, bezpiecznej i przyjaznej szkole” (IV-VI), a także integrowanie zespołów klasowych wokół zadań związanych z konkursem na „Superklasę” (m.in. „Latawce dobrych uczynków”, pełnienie dyżurów podczas przerw obiadowych). W celu umożliwienia uczniom spędzania przerw w przyjemnej atmosferze urządzono kącik integracyjny na holu II piętra, kącik relaksacyjny w bibliotece szkolnej oraz miejsce do gier stolikowych dla maluchów na I piętrze. Całoroczne działania zamknięto organizacją Szkolnego Dnia Przeciw Przemocy. Głównym celem przedsięwzięcia było umożliwienie uczniom i nauczycielom wykazania się skutecznością w przeciwdziałaniu przemocy i agresji, a także zaprezentowania pozytywnych postaw wpływających na dobry klimat w szkole. Adresatem tego przedsięwzięcia byli uczniowie ze Szkoły Podstawowej nr 3 w Polkowicach (około 700 uczniów) i ich rodzice.

W realizację zadań, oprócz uczniów i nauczycieli ze Szkoły Podstawowej nr 3 w Polkowicach, byli zaangażowani uczniowie z polkowickich gimnazjów i Szkoły Podstawowej Integracyjnej w Jędrzychowie. Finansowego wsparcia udzieliła organizatorom Rada Rodziców SP – 3, Aquapark Polkowice SA – (Gminny Program Przeciwdziałania Alkoholizmowi), pizzerie „Square” oraz „Verona” z Polkowic. W ramach realizacji projektu w klasach I-III wychowawcy zorganizowali m.in. cykl gier i zabaw zapobiegających agresji oraz zabaw relaksacyjnych, a także konkurs na „Dżentelmena tygodnia”. Wśród maluchów przeprowadzono gry dramatyczne i zabawy z wykorzystaniem „Pacynki Złości”, wykonanych przez uczniów wspólnie z rodzicami. Zabawy te uczyły rozpoznawania emocji, właściwych relacji rówieśniczych, współdziałania w grupie oraz rozwiązywania sytuacji konfliktowych. Klasy I wzięły udział w happeningu „Mój barwny świat”.

Fot. 11. Zabawa z „Pacynkami złości”
źródło: www.sp3.polkowice.pl

Fot. 12. Happening „Mój barwny świat”
źródło: www.sp3.polkowice.pl

Dla uczniów klas II i III przygotowano imprezę profilaktyczno-edukacyjną „Folklor świata”, a dla piąto- i szóstoklasistów mityng profilaktyczno – integracyjny z udziałem uczniów ze Szkoły Podstawowej Integracyjnej w Jędrzychowie oraz Gimnazjów nr 1 i 2 w Polkowicach.

Fot. 13. Wykonanie pizzy pokoju, radości i przyjaźni
źródło: www.sp3.polkowice.pl

Fot. 14. Impreza „Folklor świata”
źródło: www.sp3.polkowice.pl

W celu doskonalenia umiejętności wychowawczych rodziców zorganizowano w klasach I warsztaty prowadzone przez pracownika PPP w Polkowicach na temat „Wpływ rodziców na sferę emocjonalną dziecka - dlaczego moje dziecko jest uparte i krzykliwe?”. W klasach II wychowawcy przeprowadzili prelekcję na temat „Postawy rodziców a rozwój emocjonalny dziecka”. Dla rodziców uczniów klas Va i Vb zorganizowano prelekcje pracownika PPP w Polkowicach na temat „Rodzina miejscem, w którym dziecko się rozwija lub zaburza”. Dla rodziców uczniów klas IV oraz Vc zorganizowane zostały warsztaty na temat „Jak pomóc dziecku w nauce domowej?”.

Angażowano rodziców do organizacji imprez klasowych (m.in. rodzinne malowanie, Dzień Babci i Dziadka, „Sprzątanie świata”, wspólne tworzenie prac plastycznych, „Misiowe potyczki na wesoło”, prezentacja scenek na temat rozwiązywania konfliktów rówieśniczych na spotkaniu z dyrektorem szkoły), wycieczek, konkursów oraz zabaw.

Wzmocniono również oddziaływania profilaktyczne na rzecz zdrowego trybu oraz poprawy jakości życia. W młodszej grupie wiekowej W ramach akcji „Cicho-sza” organizowano w klasach „Czytanie na dywanie” wdrażające uczniów do dyscypliny i uważnego słuchania oraz ciche czytanie w kącie relaksacyjnym w bibliotece oraz w świetlicy szkolnej. W klasach IV-VI przeprowadzono szereg działań związanych zarówno z profilaktyką, jak i kształtowaniem prawidłowych nawyków służących zwiększeniu sprawności psychofizycznej dzieci. Zbadano ankietą styl życia 120 uczniów tej grupy wiekowej. W celu lepszej organizacji nauki w klasach IV przeprowadzono w I okresie warsztaty „Jak się uczyć?” oraz warsztaty dla rodziców i pogadankę w klasie Vc na ten temat. W okresie od września do grudnia realizowany był w klasach przez pedagoga szkolnego oraz wychowawców program autorski „Nie palę, nie piję, nie..., bo zdrowo

i bezpiecznie żyje”, zawierający m.in. tematykę godzin z programu „Życie bez nałogów”. W ramach działań edukacyjno-wychowawczych związanych z problematyką uzależnień odbyły się między innymi: zorganizowany z pomocą pielęgniarki szkolnej konkurs wiedzy o szkodliwości wszelkiego rodzaju używek i o AIDS, konkurs plastyczny, konkurs literacki „Szczęście to...”, konkurs muzyczny na piosenkę przeciwstawiającą się przemocy. Realizację programu podsumowano na zorganizowanej z udziałem przedstawiciela Straży Miejskiej imprezie „Gorący temat”, której ozdobą była pantomima na temat życia bez nałogów przygotowana przez członków koła filmowego.

Fot. 15, 16. Impreza „Gorący temat” na zakończenie autorskiego programu „Nie palę, nie piję, nie..., bo zdrowo i bezpiecznie żyję”, źródło: www.sp3.polkowice.pl

Nauczyciele biblioteki gromadzili wycinki prasowe i publikacje na temat zdrowego trybu życia, a w lutym zorganizowali oni Dzień Bezpieczeństwa Interneecie. W kwietniu przeprowadzono w klasach VI cykl zajęć związany z udzielaniem pierwszej pomocy (filmy, zajęcia z pielęgniarką szkolną, pokaz akcji ratunkowej w wodzie w wykonaniu ratowników WOPR-u, prezentacja karetki i udzielania pierwszej pomocy, turniej dla klas VI).

W celu rozwoju uzdolnień oraz pasji, a także wdrażania uczniów do zagospodarowania czasu wolnego stworzono atrakcyjną ofertę w ramach zajęć edukacyjnych i pozalekcyjnych. W szkole działało 21 kół zainteresowań wychodzących naprzeciw różnorodnym zainteresowaniom uczniów, w tym koło SKS oraz Szkolne Koła Turystyczne. Na zajęciach do dyspozycji wychowawcy oraz niektórych lekcjach realizowano zadania w ramach programów profilaktyczno-wychowawczych „Żyjmy zdrowo i bezpiecznie” (klasy I-III) oraz „Wzrastam w zdrowej, bezpiecznej i przyjaznej szkole (klasy IV-VI). Włączono uczniów do organizacji tradycyjnych świąt szkolnych: Święta Patrona, Dnia Chłopca, Dnia Edukacji Narodowej, Pasowania na Ucznia, Pasowania na Członków Świetlicowej Gromady, Święta Niepodległości. Zorganizowano szereg imprez z udziałem rodziców, przedstawicieli instytucji wspomagających oraz sponsorów w ramach wymienionych wyżej programów, wśród nich: „Szkolny pociąg pokoleń”, „Wielki Kiermasz Świąteczny”, „Kiermasz Wielkanocny”, „Gorący temat”, „Czytanie łączy ludzi”, happening „Latawce dobroci dla siebie i innych”, „Dzień Kanapki Szkolnej”, pokaz umiejętności

tanecznych szkolnej grupy tanecznej, „Szkolny Dzień Przeciw Przemocy”. Dwie taneczne grupy dziewcząt wywalczyły w ramach programu „Szkoła bez przemocy” tytuł „Uczniowie z klasą”.

Podsumowanie działalności wychowawczej szkoły w pierwszym okresie roku szkolnego 2008/2009

Rok szkolny 2008/09 to trzeci i ostatni etap realizacji trzyletniego planu wychowawczego oraz planu profilaktyki szkoły. Ocena sytuacji wychowawczej na koniec roku szkolnego 2007/08, dokonana m.in. na podstawie badania uczniów ankietą nt. ich poczucia bezpieczeństwa oraz samopoczucia w szkole, implikowała konieczność realizacji w roku szkolnym 2008/2009 zadań nastawionych głównie na poprawę klimatu w zespołach klasowych, a także zapobieganie rosnącemu zjawisku cyberprzemocy wśród uczniów. W tym celu opracowano oraz wdrożono dwa roczne programy profilaktyczno-wychowawcze: „Klasowa rodzinka” dla klas I-III oraz „Daj się lubić” dla klas IV-VI.

Zasadniczym celem pracy wychowawczej w I okresie było budowanie sprzyjającej nauce atmosfery w zespołach klasowych, także pozytywne zmiany w obszarze samopoczucia oraz dyscypliny uczniów, a w konsekwencji – poprawa klimatu w szkole.

W grupach zerowych oraz w klasach I-III wychowawcy integrowali zespoły klasowe m.in. poprzez zabawy z wykorzystaniem technik KLANZA oraz gry zapobiegające agresji. Zajęcia pomocne w budowaniu właściwych relacji z rówieśnikami na podstawie elementów programu „Trzy koła” odbyły się we wszystkich klasach I oraz II. W klasach II i III pedagog szkolny zrealizował z pomocą wychowawców program „Gdy ktoś obcy puka do drzwi”, który oprócz wskazania dzieciom sposobów rozpoznawania zagrożenia w kontaktach z nieznanymi, miał na celu rozwijanie umiejętności radzenia sobie w sytuacjach trudnych oraz kształtowanie postaw asertywnych. Do działań integracyjnych włączono rodziców. Spotkania z ich udziałem odbyły się w: oddziałach zerowych, Ia (zajęcia „Kolorolandia”), klasach II („Potyczki rodzinne”) i klasach III (turniej sportowy). W motywowaniu maluchów do pracy nad swoim zachowaniem wychowawcy wykorzystywali kodeksy klasowe, kolorowe znaczki oceniające zachowanie, pochwały, dyplomy, a także inne pomysły, na przykład: „Pocztę przyjaźni”, samodzielne przygotowywanie materiałów do zajęć, prowadzenie konkursów i zabaw przez dzieci, czy zdobywanie punktów w „banku sukcesów” i zapisywanie ich w kronice klasowej. Z uczniami stwarzającymi problemy wychowawcze pracowano w ramach dwóch zespołów socjoterapeutycznych. W celu poprawy samopoczucia dzieci w szkole oraz relacji między nimi szereg zajęć integrujących przeprowadzili także nauczycieli świetlicy, organizując wspólne tworzenie prac plastycznych, pląsy, zabawy ze śpiewem, rozwiązywanie zadań w grupach, gry i zabawy budujące poczucie

przynależności do grupy. Szczególnie spektakularną formą zespołowej aktywności były starannie przygotowane i dające dzieciom możliwość zaprezentowania swoich umiejętności programy artystyczne: „Świetlicowa Podróż Międzyplanetarna” w ramach Uroczystości Pasowania Pierwszoklasistów na Wychowanków Świetlicowej Gromady oraz „Kolorowy karnawał” podczas imprezy podsumowującej I okres „Mamy się czym pochwalić”.

Fot. 17. „Świetlicowa Podróż Międzyplanetarna”
źródło: www.sp3.polkowice.pl

Fot. 18. „Kolorowy karnawał”
źródło: www.sp3.polkowice.pl

Dużym przeżyciem dla maluchów było uczestnictwo w imprezach międzyklasowych i szkolnych: pasowaniu na pierwszoklasistów oraz na czytelników, imprezie „Słoneczne rytmy” z udziałem A. i H. Gucwińskich, spotkaniach mikołajkowych i balach karnawałowych. Motywacją do rozwijania dziecięcych talentów była prezentacja uczniowskich prac na wielu zorganizowanych w I okresie wystawach. Sprawdzającą się formą twórczego działania, a także rozładowywania emocji (również podczas przerw) okazała się prowadzona przez nauczycieli biblioteki „puzzlomania”, angażująca nadpobudliwe maluchy do układania puzzli podczas przerw międzylekcyjnych.

Fot. 19. Impreza „Słoneczne rytmy” z udziałem
A. i H. Gucwińskich, źródło: www.sp3.polkowice.pl

Na zakończenie I okresu wszyscy wychowawcy klas I-III ocenili pozytywnie stan lub tendencję w obszarze klimatu w swoich zespołach klasowych. Aż 11 z 13 wychowawców w opinii na temat swojej klasy użyło określeń typu „miła atmosfera”, „zgodna zabawa”, „rzadkie konflikty”, „właściwe zachowanie”. Trzech wychowawców wskazało na istotną poprawę sytuacji

wychowawczej w klasach dotycząca zarówno panującej w nich atmosfery, jak i zachowania uczniów sprawiających poważne problemy wychowawcze w ubiegłym roku szkolnym. W związku z pozytywną zmianą funkcjonowania na terenie klasy i szkoły, na wniosek wychowawców zdecydowano o zawieszeniu prowadzenia teczek indywidualnej pracy wychowawczej pięciu uczniom. Pomimo ogólnie dobrej sytuacji wychowawczej w młodszej grupie wiekowej dokuczliwymi problemami pozostały: brak nawyku stosowania zwrotów grzecznościowych, drobne konflikty, skarżenie, czasami hałaśliwość i brak zdyscyplinowania, a przede wszystkim niewłaściwe zachowanie niektórych uczniów podczas przerw.

Poprawie klimatu w grupie wiekowej IV-VI służyła przede wszystkim realizacja klasowych projektów opracowanych przy aktywnym udziale uczniów oraz ich rodziców. Na koniec I okresu została ona zakończona w czterech klasach. Wychowawcy tych zespołów wskazali jako efekt wspólnych działań widoczną poprawę umiejętności współpracy w grupie oraz samodzielności uczniów, a także włączenie do wspólnych działań osób nieśmiałych i „kozłów ofiarnych”. Projekty klasowe nie były jedynym przedsięwzięciem zmierzającym do poprawy atmosfery w szkole. Wszyscy wychowawcy zgodnie z potrzebami realizowali elementy programów profilaktyczno-wychowawczych „Bezpieczna szkoła”, „Trzy koła” oraz „Spójrz inaczej na agresję”. Wybrane zajęcia z tych programów w klasach VI, a także klasowe spotkania integracyjne w kilku zespołach klasowych przeprowadził pedagog szkolny. Okazją do poprawy grupowych relacji podczas wspólnego działania były także zainicjowane przez SU w ramach współzawodnictwa na „Superklasę” konkursy: plastyczno-fotograficzny „Tropimy niebezpieczne miejsca w szkole” oraz konkurs na najpiękniejszą świąteczną dekorację sali.

Budowaniu przyjaznej atmosfery służyły też liczne imprezy międzyklasowe i szkolne, do organizacji których zaangażowali się wychowawcy, nauczyciele, nauczyciele świetlicy i biblioteki, między innymi: szereg wydarzeń związanych z realizacją projektu „Biało-czerwona wraca na mapę Europy” z okazji 90 rocznicy odzyskania przez Polskę niepodległości, „Szkolny rambit przyrodniczo-matematyczno-polonistyczno-sportowy dla klas VI”, podsumowanie osiągnięć uczniów po I okresie pod hasłem „Mamy się czym pochwalić”, kiermasz TPD, kiermasz kart i gadżetów świątecznych, organizowane przez SU akcje charytatywne, wybory „Mistera” z okazji Dnia Chłopca, spotkanie nauczycieli i uczniów z okazji Dnia Edukacji Narodowej, zorganizowane przez nauczycieli WF imprezy sportowe – Szkolna Olimpiada Lekkoatletyczna i Inauguracja Szkolnego Roku Sportowego, a także sportowy turniej klas III, szkolne rozgrywki szachowe, konkurs na strój z okazji Halloween, jasełka i dyskoteki szkolne. Z żywym przyjęciem i uznaniem przyjmowane były przez uczniów i nauczycieli występy szkolnego chóru. Do organizacji niektórych z tych imprez włączono uczniów sprawiających trudności wychowawcze,

stwarzając im tym samym możliwość działania oraz odniesienia sukcesu na forum klasy i szkoły. Kilkoro uczniów z tej grupy wzorem lat ubiegłych uczyło się odpowiedzialności, dyscypliny oraz bezpiecznych zachowań podczas wyprawy z członkami Grupy Badawczo-Eksploracyjnej HUNTER. Część z nich uczęszczała na zajęcia socjoterapeutyczne.

Fot. 20. Mikołajkowy Rambit klas VI
źródło: www.sp3.polkowice.pl

Fot. 21. Występ szkolnego chóru
źródło: www.sp3.polkowice.pl

Na półmetku rocznej pracy mniej więcej połowa wychowawców w grupie wiekowej IV-VI oceniła klimat w swoich zespołach jako dobry lub dość dobry. Przeszkodą w budowaniu przyjaznej atmosfery w niektórych klasach były m.in.: niezdrowa rywalizacja, narzucanie własnego zdania przez silniejsze osobowości, niski poziom kultury osobistej, a także brak umiejętności pokojowego rozwiązywania konfliktów. Trudnymi do przezwyciężenia problemami były również: wyśmiewanie koleżanek i kolegów, podziały wewnątrzklasowe, a także odrzucanie osób nie lubianych. Przeprowadzone częściowo z pomocą pedagoga szkolnego na godzinach do dyspozycji wychowawcy we wszystkich klasach VI oraz czterech klasach młodszych zajęcia na temat praw człowieka okazały się zagadnieniem trudnym dla uczniów. Usystematyzowaniu tej wiedzy, a także odniesieniu jej do realiów szkolnych służyła zorganizowana przez pedagoga szkolnego oraz szkolnego koordynatora ds. bezpieczeństwa konferencja dla klas VI „Człowieku masz prawo”, w której uczestniczyli również przedstawiciele policji, OPS w Polkowicach, kurator sądowy oraz rodzice. Uczestnicy konferencji obejrzelі najciekawsze uczniowskie prezentacje multimedialne na ten temat. Członkowie koła plastycznego uczestniczyli także w organizowanym przez Komisję europejską konkursie plastycznym pod tytułem „Dzieci mają prawo do ochrony”. W wersji przystępnej dla maluchów prawa człowieka, a także prace plastyczne dzieci na temat „Przeciw przemocy” wyeksponowane zostały na szkolnych korytarzach. W I okresie część wychowawców rozpoczęła realizację bloku o cyberprzemocy. Na początku roku szk. utworzony został przez nauczycieli informatyki kącik na ten temat. Problem cyberprzemocy poruszony był m.in. na spotkaniu przedstawiciela Straży Miejskiej z rodzicami na temat. społecznych i prawnych konsekwencji ryzykownych zachowań dzieci i młodzieży. Większość zadań

związanych z realizacją tej tematyki zaplanowana została na II półroczu. Poprawę bezpieczeństwa uczniów podczas przerw próbowano uzyskać poprzez wzmocnienie dyżurów nauczycielskich na parterze i pierwszym piętrze dyżurującymi uczniami klas IV-VI oraz opiekę nad pierwszoklasistami uczniów klas VI wspomagających we wrześniu wychowawców klas I. Dużym zainteresowaniem uczniów cieszyły organizowane systematycznie podczas przerw tańce i zabawy.

Równoległe z działaniami na rzecz bezpieczeństwa oraz poprawy klimatu w zespołach klasowych realizowane były zadania w obszarze profilaktyki związanej z poprawą zdrowia i jakości życia. We wszystkich klasach I-III odbyły się pogadanki na temat higieny osobistej oraz zdrowego odżywiania. Zajęcia na temat właściwego żywienia przeprowadzono także na godzinach do dyspozycji wychowawcy w klasach starszych. W październiku odbyło spotkanie uczniów klas II z weterynarzem oraz wystawa zwierząt hodowanych przez dzieci. Przedsięwzięcie to cieszyło się dużym zainteresowaniem uczniów i ich rodziców. W klasach IV pedagog szkolny zorganizował przeprowadzone przez pracownika PPP warsztaty „Jak się uczyć?”, mające na celu pomoc uczniom w racjonalnym gospodarowaniu czasem, a także zapobieganie niepowodzeniom szkolnym. W ramach profilaktyki uzależnień na godzinach do dyspozycji wychowawcy w większości klas IV-VI zrealizowane zostały elementy programu profilaktycznego „Życie bez nałogów”.

W ramach ogólnopolskiego programu STOP 18 na zebraniach z rodzicami zostały przeprowadzone ulotki „Jak uchronić twoje dziecko przed paleniem?”. Członkowie zespołu socjoterapeutycznego uczestniczyli w konkursie pod patronatem Burmistrza Polkowic na najciekawszą tablicę informacyjną i hasło nawiązujące do tej akcji. Wszyscy uczniowie klas IV-VI uczestniczyli w profilaktycznym programie muzyczno-słownym „3 × NIE”.

Zarówno wyniki ankiety przeprowadzonej wśród uczniów, jak i analiza sytuacji wychowawczej w szkole w styczniu 2009 r. potwierdziły, iż działania podjęte w I okresie przyniosły pozytywne rezultaty. O stopniowym redukowaniu zachowań w rażący sposób naruszających normy szkolne świadczyło zmniejszenie w porównaniu z ubiegłym rokiem szkolnym liczby uczniów z obniżonymi ocenami z zachowania, a także ograniczenie liczebności grupy uczniów sprawiających problemy wychowawcze, będących pod specjalnym nadzorem wychowawców oraz pedagoga szkolnego.

1.5. Akty normatywne dotyczące bezpieczeństwa w szkole

Regulacje prawne dotyczące szeroko pojmowanego bezpieczeństwa w szkole znajdują się w wielu aktach normatywnych. Przepisy w nich zawarte odnoszą się przede wszystkim do opieki pedagogicznej sprawowanej nad uczniami podczas ich pobytu w szkole i na jej terenie, zmierzają jednak do zapewnienia bezpieczeństwa wszystkim osobom znajdującym się w obiekcie szkolnym podczas zajęć organizowanych przez szkołę, a więc także nauczycielom, kadrze zarządzającej oraz pracownikom niepedagogicznym.

Czołowym dokumentem konstytuującym funkcjonowanie oświaty jest Ustawa z dnia 7 września 1991 r. o systemie oświaty (Dz. U. z 2004 r. Nr 256, poz. 2572, z późniejszymi zmianami). W artykule 39 szczegółowo określa ona zadania dyrektora szkoły, zobowiązując go m.in. do kierowania całokształtem działań szkoły, a w szczególności do sprawowania opieki nad uczniami oraz stwarzania warunków ich harmonijnego rozwoju psychofizycznego. Zgodnie z art. 33 tejże ustawy dyrektor nadzoruje poszanowanie praw dziecka i ucznia w każdym aspekcie działalności dydaktycznej, wychowawczej i opiekuńczej szkoły. Gwarantem praw uczniowskich są ustawa zasadnicza oraz ratyfikowane przez Polskę dokumenty międzynarodowe, na które ustawa powołuje się w preambule: „Oświata w Rzeczypospolitej Polskiej stanowi wspólne dobro całego społeczeństwa; kieruje się zasadami zawartymi w Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej, a także wskazaniemi zawartymi w Powszechnej Deklaracji Praw Człowieka, Międzynarodowym Pakcie Praw Obywatelskich i Politycznych oraz Konwencji o Prawach Dziecka. (...) Szkoła powinna zapewnić każdemu uczniowi warunki niezbędne do jego rozwoju, przygotować go do wypełniania obowiązków rodzinnych i obywatelskich w oparciu o zasady solidarności, demokracji, tolerancji, sprawiedliwości i wolności”¹. Prawa człowieka ograniczają na gruncie szkolnym działania władzy w kierunku pionowym (relacje dyrektor – nauczyciel, nauczyciel – uczeń), a także oddziaływania różnych podmiotów szkolnych w kierunku poziomym (nauczyciel – nauczyciel, uczeń – uczeń, nauczyciel – rodzic)², a więc chronią uczniów przed nadużyciami ze strony nauczycieli i dyrektora szkoły, a także przed naruszaniem ich godności, bezpieczeństwa, ingerowaniem w prywatność przez innych uczniów oraz dorosłych pracowników szkoły. W związku z dydaktyczną, wychowawczą i opiekuńczą funkcją szkół i placówek oświatowych szczególnie znaczący dla ich statutowej działalności jest artykuł 19. Konwencji o Prawach Dziecka: „Państwa-Strony będą podejmowały wszelkie właściwe kroki w dziedzinie

---

¹ Ustawa z dnia 7 września 1991 r. o systemie oświaty (Dz. U. z 2004 r. Nr 256, poz. 2572, z późniejszymi zmianami).

² T. Ćwikła, M. Wiatrowski, H. Radziszewska, M. Radziwołek, M. Stachowiak, E. Ćwikła, *Nowe uprawnienia i obowiązki dyrektora szkoły. Zapewnienie bezpieczeństwa i porządku w szkole*, Poznań 2007; 11|2, s. 4.

ustawodawczej, administracyjnej, społecznej oraz wychowawczej dla ochrony dziecka przed wszelkimi formami przemocy fizycznej bądź psychicznej, krzywdy lub zaniedbania bądź złego traktowania lub wyzysku, w tym wykorzystywania w celach seksualnych dzieci pozostających pod opieką rodzica (ów), opiekuna (ów) prawnego (ych) lub innej osoby sprawującej opiekę nad dzieckiem”³. Zapisy w statutach szkolnych powinny gwarantować uczniom prawo do równości, szacunku i sprawiedliwego traktowania, prawo do posiadania i poszanowania własności, prawo do uczenia się bez przeszkadzania ze strony innych, prawo do psychicznego i fizycznego bezpieczeństwa oraz prawo do wypoczynku. Jednocześnie powinny one określać konsekwencje w przypadku zachowań naruszających prawa innych. Zgodnie z art. 33 ustawy o systemie oświaty szkoła zobowiązana jest do edukacji w zakresie praw człowieka. Ważne jest, by wraz z przekazywaną wiedzą kształtować umiejętności i postawy, które pomogą uczniom chronić swoje prawa, a także wdrożyć ich do zachowań, które nie naruszają praw i wolności innych. Działanie to powinno być jednym z celów programu wychowawczego szkoły.

Zgodnie z przepisami prawa oświatowego dyrektor szkoły jest nie tylko „strażnikiem” wewnętrznej demokracji. Odpowiada on również za zapewnienie bezpieczeństwa i higieny pracy i nauki, w tym także za stan sanitarny oraz stan ochrony przeciwpożarowej obiektów szkolnych. Artykuł 95a. ustawy o systemie oświaty zobowiązuje ministra oświaty i wychowania, aby „w porozumieniu z ministrem właściwym do spraw pracy, określił w drodze rozporządzenia, ogólne przepisy bezpieczeństwa i higieny obowiązujące w publicznych i niepublicznych szkołach i placówkach, z uwzględnieniem w szczególności warunków pracy i nauki w czasie pobytu w szkole, w tym warsztatach, laboratoriach i pracowniach szkolnych oraz w czasie zajęć z wychowania fizycznego, w czasie zawodów sportowych i wycieczek turystycznych, oraz postępowanie w sprawach wypadków uczniów”⁴.

Wymagane Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej i Sportu w sprawie bezpieczeństwa i higieny w publicznych i niepublicznych szkołach i placówkach wydane zostało 31 grudnia 2002 r. (Dz. U. z dnia 22 stycznia 2003 r.) W rozdziale 1 „Przepisy ogólne” w §2 czyni ono dyrektora szkoły osobą odpowiedzialną za zapewnienie bezpiecznych i higienicznych warunków pobytu w szkole, a także warunków uczestnictwa w zajęciach organizowanych przez szkołę poza jej terenem, a więc np. wyjściach do kina i teatru, wycieczkach szkolnych, czy zawodach sportowych. W kwestii organizacji procesu dydaktyczno-wychowawczego rozporządzenie nakazuje uwzględnienie potrzeby równomiernego rozmiesz-

---

³ Konwencja o Prawach Dziecka przyjęta przez Zgromadzenie Ogólne Narodów Zjednoczonych dnia 20 listopada 1989 r.; Dz. U. 1991.120.526.

⁴ M. Taraszkiewicz, *Bezpieczeństwo w szkole*, Warszawa 2003, część 2.1.2.2, s. 1.

czenia zajęć w poszczególnych dniach tygodnia, różnicowania zajęć w każdym dniu oraz unikania łączenia w kilkogodzinne bloki zajęć z jednego przedmiotu. § 13 rozporządzenia mówi, iż „Niedopuszczalne jest prowadzenie jakichkolwiek zajęć bez nadzoru upoważnionej do tego osoby”. § 14 w brzmieniu: „Przerwy w zajęciach uczniowie spędzają pod nadzorem nauczyciela” zobowiązuje dyrektora szkoły do czuwania nad jakością sprawowanych przez nauczycieli dyżurów podczas przerw międzylekcyjnych i po lekcjach.

Zapisy w rozdziałach 1 i 2 rozporządzenia określają ponadto wymogi dotyczące stanu technicznego oraz wyposażenia budynku szkolnego oraz terenów przyszkolnych, warsztatów, pracowni i stanowisk praktycznej nauki zawodu, a także ochrony uczniów i pracowników szkoły przed szkodliwymi warunkami, w tym również czynnikami atmosferycznymi. Zobowiązują one nauczycieli i pracowników szkoły do znajomości i systematycznego przestrzegania przepisów BHP, informowania uczniów o zasadach bezpiecznego korzystania z pracowni i pomieszczeń szkolnych i korytarzy, a także do eliminowania w porę przejawów działań zagrażających bezpieczeństwu innych. Nakazują umieszczenie w odpowiednich miejscach apteczek pierwszej pomocy oraz wymagają od nauczycieli umiejętności udzielenia takiej pomocy w razie potrzeby. Sprawowanie nadzoru nad obiektami i wyposażeniem uprawnia dyrektora szkoły do zawieszenia zajęć w sytuacjach szczególnie dokuczliwych dla prawidłowego funkcjonowania fizjologicznego organizmu oraz przede wszystkim zagrażających bezpieczeństwu uczniów i ich opiekunów. Zagrożeniem mogą być na przykład nieprawidłowo funkcjonujące urządzenia, czy zły stan techniczny sali.

Rozdział 3 rozporządzenia określa wymogi bezpieczeństwa na lekcjach wychowania fizycznego, zawodach sportowych oraz wycieczkach poza teren szkoły. Bardziej szczegółowe zasady organizowania wycieczek szkolnych zawarte są w Rozporządzeniu Ministra Edukacji Narodowej i Sportu w sprawie warunków i sposobów organizowania przez publiczne przedszkola, szkoły i placówki krajoznawstwa i turystyki z dnia 8 listopada 2001 r. (Dz. U. Nr 135 z 2001 r. poz.1516).

Rozdział 4 określa procedury postępowania w razie wypadków osób pozostających pod opieką szkoły lub placówki.

Obowiązek zapewnienia bezpieczeństwa uczniom spoczywa nie tylko na dyrektorze szkoły. Artykuł 4 ustawy o systemie oświaty mówi, iż „Nauczyciel w swoich działaniach dydaktycznych, wychowawczych i opiekuńczych ma obowiązek kierowania się dobrem uczniów, troską o ich zdrowie, postawę moralną i obywatelską z poszanowaniem godności osobistej ucznia.” Zgodnie z art. 33 zapewnienie uczniom bezpiecznych i higienicznych warunków nauki, wychowania i opieki podlega nadzorowi pedagogicznemu.

Szczegółowe zapisy określające prawa i obowiązki dyrektora szkoły oraz nauczycieli z uwzględnieniem specyfiki danej szkoły, czy placówki określa jej statut, stworzony na podstawie art. 60 ustawy o systemie oświaty oraz Rozporządzenia w sprawie ramowych statutów publicznego przedszkola oraz publicznych szkół z dnia 21 maja 2001 r. (Dz. U. Nr 61, poz. 624, z późniejszymi zmianami).

Kolegialnym organem szkoły w zakresie realizacji statutowych zadań dotyczących kształcenia, wychowania i opieki jest Rada Pedagogiczna, w skład której wchodzi wszyscy nauczyciele zatrudnieni w szkole. Zgodnie z przysługującymi jej kompetencjami oprócz szkolnego zestawu programów nauczania zatwierdza ona także program wychowawczy szkoły oraz program profilaktyki. „Szkolny zestaw programów nauczania, program wychowawczy szkoły oraz program profilaktyki tworzą spójną całość. Ich przygotowanie i realizacja są zadaniem zarówno całej szkoły, jak każdego nauczyciela”⁵.

Rada Pedagogiczna jako ciało kolegialne powinna w działać w sposób jednolity i spójny wobec sytuacji i zachowań zagrażających bezpieczeństwu i spokojowi w szkole, tworząc rozwiązania systemowe. Jednym z takich rozwiązań w każdej szkole jest zestaw obowiązujących regulaminów i procedur precyzujących zasady życia szkolnego. Dla budowania właściwego klimatu oraz prawidłowych relacji między wszystkimi podmiotami szkolnej rzeczywistości istotny jest również inny zapis podstawy programowej głoszący, iż „W szkole podstawowej szczególnie ważne jest stwarzanie przyjaznej atmosfery i pomaganie dziecku w dobrym funkcjonowaniu w społeczności szkolnej”.

Na mocy Rozporządzenia Ministra Edukacji Narodowej z dnia 9 lutego 2007 r. zmieniającego rozporządzenie w sprawie ramowych statutów publicznego przedszkola oraz publicznych szkół, nauczycieli zobowiązano w szczególny sposób do zapewnienia bezpieczeństwa uczniom poprzez uzupełnienie zapisu w § 11, który w załączniku nr 2 przyjął brzmienie: „Statut szkoły określa zakres zadań nauczycieli oraz innych pracowników, w tym zadań związanych z zapewnieniem bezpieczeństwa uczniom w czasie zajęć organizowanych przez szkołę, z uwzględnieniem przepisów § 12-15”. Zapis ten zobowiązuje szkoły do otoczenia uczniów bezpośrednią i stałą opieką w czasie ich pobytu w szkole, a także podczas zajęć poza terenem szkoły, do zapewnienia im poczucia bezpieczeństwa zarówno pod względem fizycznym, jak i psychicznym, a także do przestrzegania obowiązujących przepisów bhp i przepisów przeciwpożarowych. W praktyce oznacza to, iż szkoła odpowiada za bezpieczeństwo ucznia od momentu jego przyścia do momentu wyjścia ze szkoły. Nauczyciel jest odpowiedzialny za bezpieczeństwo uczniów

---

⁵ Podstawa programowa kształcenia ogólnego dla szkół podstawowych i gimnazjów.

podczas zajęć edukacyjnych, a opuszczenie przez niego miejsca pracy (wyjście w trakcie zajęć) jest możliwe jedynie za zgodą dyrektora szkoły i pod warunkiem, iż opiekę nad klasą przejmie w tym czasie inny uprawniony do tego pracownik szkoły. Ponadto nauczyciel nie może wyprosić ucznia z klasy, jeśli nie jest w stanie zapewnić mu odpowiedniej opieki. Jednocześnie rozporządzenie to w § 16b ust.3 zobowiązuje szkoły do sprecyzowania obowiązków uczniów w zakresie właściwego zachowania się podczas edukacyjnych, usprawiedliwiania nieobecności na zajęciach lekcyjnych, dbania o schludny wygląd i noszenia odpowiedniego stroju, warunków korzystania z telefonów komórkowych oraz innych urządzeń elektronicznych na terenie szkoły, a także właściwego zachowania wobec nauczycieli, innych pracowników szkoły i pozostałych uczniów.

Prawa i obowiązki nauczycieli przedszkoli, szkół i placówek określa również ustawa z dnia 26 stycznia 1982 r. – Karta Nauczyciela (Dz. U. z 2003 r. Nr 118, poz. 1112, z późniejszymi zmianami). Zgodnie z art. 6 tej ustawy „Nauczyciel zobowiązany jest: 1) rzetelnie realizować zadania związane z powierzonym mu stanowiskiem oraz podstawowymi funkcjami szkoły: dydaktyczną, wychowawczą i opiekuńczą, w tym zadania związane z zapewnieniem bezpieczeństwa uczniom w czasie zajęć organizowanych przez szkołę, 2) wspierać każdego ucznia w jego rozwoju, 3) dążyć do pełni własnego rozwoju osobowego, 4) nauczyciel obowiązany jest kształcić i wychowywać młodzież w umiłowaniu Ojczyzny, w poszanowaniu Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej, w atmosferze wolności sumienia i szacunku dla każdego człowieka; 5) dbać o kształtowanie u uczniów postaw moralnych i obywatelskich zgodnie z ideą demokracji, pokoju i przyjaźni między ludźmi różnych narodów, ras i światopoglądów”.

W trosce o wzrost prestiżu zawodu nauczyciela oraz jego bezpieczeństwo mocą Ustawy z dnia 11 kwietnia 2007 r. o zmianie ustawy o systemie oświaty i innych ustaw (Dz. U. Nr 80, poz. 542) nauczycieli objęto ochroną prawną przewidzianą zgodnie z Rozdziałem XIV Kodeksu karnego dla funkcjonariuszy państwowych. Po nowelizacji artykuł 63 Karty Nauczyciela mówi, iż „Nauczyciel podczas lub w związku z pełnieniem obowiązków służbowych, korzysta z ochrony przewidzianej dla funkcjonariuszy publicznych na zasadach określonych w ustawie z dnia 6 czerwca 1997 r. – Kodeks karny (Dz. U. Nr 88, poz. 553 z późniejszymi zmianami). Organ prowadzący szkołę i dyrektor szkoły są obowiązani z urzędu występować w obronie nauczyciela, gdy ustalone dla nauczyciela uprawnienia zostaną naruszone”. Konsekwencją powyższego zapisu jest objęcie nauczycieli ochroną także Kodeksu karnego. Zgodnie z artykułami: 222, 223, 224 i 226 przewiduje on kary grzywny, ograniczenia lub pozbawienia wolności dla sprawców, którzy naruszyliby nietykalność cielesną nauczyciela, stosowaliby wobec niego przemoc lub groźbę bezprawną, znieważyliby go lub czynnie na niego napadli. Sprawcami mogą być nie tylko uczniowie, ale także ich rodzice i inne osoby. Nauczyciele są

uprawnieni do korzystania z ochrony prawno-karnej podczas wykonywania wszystkich zadań w ramach pełnienia obowiązków służbowych podczas 40-godzinnego czasu pracy.

Wzmocnieniu działań na rzecz bezpieczeństwa w szkole służyć ma również realizacja uchwały Rady Ministrów Nr 186/2006 z dnia 7 listopada 2006 r. w sprawie działań administracji rządowej przeciwko przemocy w szkołach i placówkach, na mocy której w terminie do dnia 15 czerwca 2007 r. powołano szkolnego koordynatora ds. bezpieczeństwa. Zadaniem koordynatora jest „integracja działań wszystkich podmiotów szkolnych oraz współpraca ze środowiskiem w zakresie bezpieczeństwa”⁶. Rola koordynatora polega na stworzeniu wewnętrznego systemu przeciwdziałania i zapobiegania sytuacjom niebezpiecznym w szkole, inicjowaniu i planowaniu wspólnych działań nauczycieli, uczniów i rodziców w celu poprawy bezpieczeństwa, a także pozyskiwaniu do współpracy wszystkich lokalnych instytucji mogących pomóc szkole w rozwiązywaniu problemów dotyczących bezpieczeństwa, w tym m.in. z policją, strażą miejską, prokuraturą, sądem dla nieletnich, ośrodkami pomocy społecznej, czy służbą zdrowia. W codziennej pracy szkolny koordynator ds. bezpieczeństwa współpracuje ściśle z pedagogiem szkolnym, zwłaszcza w obszarze specyficznych sytuacji stanowiących zagrożenie dla bezpieczeństwa szkoły i uczniów, a więc przemocy domowej i jej wpływu na funkcjonowanie dziecka w szkole, przemocy rówieśniczej, a także stosowania wszelkiego rodzaju używek.

Szczegółowe zapisy dotyczące ochrony dzieci przed wszelkiego rodzaju zagrożeniami wpływającymi na ich poczucie bezpieczeństwa, w tym także dzieci o specjalnych potrzebach edukacyjnych znajdują się również innych nie wymienionych wyżej aktach wykonawczych do ustawy o systemie oświaty, na przykład w Rozporządzeniu Ministra Edukacji Narodowej i Sportu z dnia 31 stycznia 2003 r. w sprawie szczegółowych form działalności wychowawczej i zapobiegawczej wśród dzieci i młodzieży zagrożonych uzależnieniem (Dz. U. z 2003 r. Nr 26, poz. 226), czy w Rozporządzeniu Ministra Edukacji Narodowej i Sportu z dnia 7 stycznia 2003 r. w sprawie zasad udzielania i organizacji pomocy psychologiczno-pedagogicznej w publicznych przedszkolach, szkołach i placówkach (Dz. U. z 2003 r. Nr 11, poz. 114).

Oprócz ustaw i rozporządzeń będących podstawą działalności dydaktycznej, wychowawczej i opiekuńczej szkoły przy planowaniu i realizacji jej statutowych zadań w obszarze zapewnienia bezpieczeństwa uwzględnia się również ministerialne programy. Jednym z nich jest przyjęty na lata 2003-2013 „Program Zapobiegania Niedostosowaniu Społecznemu i Przystępczości wśród Dzieci i Młodzieży” opracowany w związku z uchwałą Sejmu RP z dnia 7 maja 1998 r. w sprawie przeciwdziałania i zwalczania zjawisk patologicznych wśród nieletnich

---

⁶ T. Ćwikła, M. Wiatrowski, H. Radziszewska, M. Radziwołek, M. Stachowiak, E. Ćwikła, *Nowe uprawnienia i obowiązki dyrektora szkoły. Zapewnienie bezpieczeństwa i porządku w szkole*, Poznań 2007, 2|2.1, s. 3.

(M. P. Nr 14, poz. 207) i mający na celu skoordynowanie działań wszystkich podmiotów zobligowanych ustawowo do prowadzenia działań zapobiegawczych w obliczu narastającego zjawiska niedostosowania społecznego i przestępczości wśród dzieci i młodzieży. W ramach programu określono obowiązujące procedury postępowania nauczycieli i metody współpracy szkół z policją w sytuacjach zagrożenia dzieci i młodzieży przestępczością i demoralizacją, w szczególności narkomanią, alkoholizmem i prostytutką. Zgodnie z założeniami „profilaktyki niedostosowania społecznego oraz przestępczości dzieci i młodzieży” program obejmuje między innymi szereg zintegrowanych działań na rzecz respektowania praw dziecka, zapewniania dzieciom poczucia bezpieczeństwa, akceptacji i podmiotowości, aktywnego udziału dzieci w kulturze i tworzenia możliwości właściwego zagospodarowania czasu wolnego, a także pomocy dzieciom pozostającym w trudnej sytuacji materialnej i rodzinnej. Są to działania uprzedzające polegające na szeroko rozumianej profilaktyce, działania powstrzymujące - psychologiczne, pedagogiczne, reedukacyjne, kompensacyjne i terapeutyczne kierowane do dzieci i młodzieży z grup ryzyka, a także działania interwencyjne – resocjalizacyjne i lecznicze kierowane do środowisk zagrożonych patologią i dzieci popełniających czyny karalne. Wszystkie wymienione rodzaje działań przewidziane są również w sferze edukacji i wychowania.

Rok 2007 był rokiem wprowadzenia Rządowego programu poprawy stanu bezpieczeństwa w szkołach i placówkach „Zero tolerancji dla przemocy w szkole”, mającego na celu wyeliminowanie narastającego od chwili powstania gimnazjów zjawiska agresji i przemocy w szkołach. Narzucony ogólnie i wdrażany pomimo wielu kontrowersji środowiska oświatowego, oparty w istotnej mierze na restrykcjach i karach program nie spełnił oczekiwań jego autorów. Niewiele wniósł też realizowany dużym nakładem sił i środków przegląd stanu bezpieczeństwa w szkołach i placówkach, dokonywany przez tzw. „trójki giertychowskie”.

W dniu 19 sierpnia na posiedzeniu Rady Ministrów przyjęto na lata 2008-2013 Rządowy program wychowania w szkołach i placówkach „Bezpieczna i przyjazna szkoła”. W przeciwieństwie do swojego poprzednika program ten koncentruje się na usuwaniu przyczyn problemów w szkołach, a nie ich objawów, szczególny nacisk kładąc na doskonalenie niskich zdaniem autorów kompetencji wychowawczych nauczycieli i rodziców, kształtowanie umiejętności społecznych i emocjonalnych uczniów, przebudowę relacji interpersonalnych. Zakłada przeniesienie akcentu na współpracę i tworzenie przyjaznego, wspierającego klimatu w szkole. Karanie i restrykcje mają być środkami ostatecznymi, a działania wobec sprawców przemocy, będących najczęściej ofiarami, które same doznały wcześniej krzywdy ze strony innych, nie mają sprowadzać się do izolowania ich, ale prowadzić do zmiany ich postaw i zachowań.

Zgodnie z założeniami wprowadzanej reformy programowej „Szkoła przyjaźnie wymagająca” kluczowym elementem klimatu klasy i szkoły są dobre, oparte na wzajemnym szacunku i zaufaniu relacje nauczyciel-uczeń. Dla uczniów zaniedbanych wychowawczo, doświadczających trudności ekonomicznych, emocjonalnych i szkolnych mają one znaczenie szczególne. To właśnie klimat szkoły tworzony m.in. poprzez rozwijanie środowiska szkoły jako wspólnoty, budowanie otwartej komunikacji interpersonalnej, kształtowanie umiejętności radzenia sobie z konfliktami oraz budowanie poczucia własnej wartości uczniów stanowi zdaniem autorów programu istotny czynnik rzeczywistej poprawy stanu bezpieczeństwa⁷. Jednym z priorytetów programu jest organizacja zajęć pozaszkolnych i pozalekcyjnych adresowanych do uczniów zdolnych lub mających trudności z nauką, a także pochodzących ze środowisk zaniedbanych lub zagrożonych demoralizacją. Program zakłada też kontynuowanie monitoringu wizyjnego instalowanego w szkołach w ramach wdrażanego uchwałą Nr 156/2007 Rady Ministrów z dnia 5 września 2007 r. Rządowego programu „Monitoring wizyjny w szkołach i placówkach”. Skuteczne tworzenie bezpiecznej i przyjaznej szkoły wymaga życzliwej współpracy wszystkich podmiotów społeczności szkolnej: uczniów, nauczycieli, rodziców i innych pracowników szkoły, a także przedstawicieli środowiska lokalnego.

---

⁷ T. Ćwikła, M. Wiatrowski, H. Radziszewska, M. Radziwołek, M. Stachowiak, E. Ćwikła, *Nowe uprawnienia i obowiązki dyrektora szkoły. Zapewnienie bezpieczeństwa i porządku w szkole*, Poznań 2007, 3|1, s. 6.

2. Metodologiczne podstawy badań własnych

2.1. Przedmiot i cel badań

Szkoła, tuż obok rodziny, stanowi kluczową instytucję w wychowaniu, socjalizacji i rozwoju młodego człowieka. Większość przeprowadzonych badań oraz obserwacji funkcjonowania polskich placówek oświatowych w ostatnich latach nie bez powodu oscylowała wokół szkół podstawowych. Szkoła podstawowa bowiem, to nie tylko szereg nowych obowiązków, ale także pierwsze kroki dziecka ku szerzej rozumianej samodzielności oraz właściwej współpracy w grupie koleżeńskiej. Ze względu na szczególną rolę doświadczeń ucznia na początkowym etapie edukacji szkolnej, ich znaczenia dla rozwoju wewnętrznej motywacji do nauki oraz budowania zaufania do dorosłych, warunki stworzone dzieciom w odniesieniu do klimatu oraz bezpieczeństwa na terenie szkoły wydają się nie do przecenienia.

Od kilku lat obserwuje się wyraźny wzrost zainteresowania zagadnieniami związanymi z bezpieczeństwem w polskich szkołach. Z roku na rok zwiększa się poziom społecznej świadomości na ten temat. Nagłaśniane przez media drastyczne wydarzenia ze szkolnych sal i korytarzy są przyczynkiem do merytorycznej dyskusji na temat skali i przyczyn agresji w szkołach oraz poszukiwań możliwości poprawy sytuacji w tej dziedzinie. Liczne kampanie społeczne, edukowanie środowisk nauczycielskich, docieranie do świadomości jak najszerszego grona rodziców przynoszą pierwsze wymierne rezultaty, a przede wszystkim zmianę dotychczasowego sposobu myślenia w tym obszarze. Pozytywne efekty działań na rzecz bezpieczeństwa oczekiwane są również na skutek nowelizowania przepisów oświatowych oraz realizacji rządowego projektu „Bezpieczna i przyjazna szkoła”.

Publikowane wyniki ogólnopolskich badań na temat agresji i przemocy w szkołach, czyżnione na ich podstawie uogólnienia oraz wyprowadzane wnioski mogą być niewątpliwie pomocne w lepszym zrozumieniu podłoża oraz mechanizmów agresywnych zachowań dzieci i młodzieży. Jednak skala problemu oraz jego specyfika w poszczególnych placówkach oświatowych jest zróżnicowana i uwarunkowana szeregiem czynników natury psychologicznej i społecznej, a także regionalnej. W związku z tym celowym wydaje się przedstawienie w tej pracy

przykładowych problemów związanych z bezpieczeństwem uczniów w jednej wybranej placówce oświaty.

Określenie przedmiotu badań stanowi zasadniczy etap podejmowania wszelkich działań naukowych. Według A. W. Maszke „przedmiotem badań są osoby, obiekty, rzeczy oraz zjawiska, zdarzenia i procesy, którym one podlegają i w odniesieniu do których chcemy prowadzić badania”¹. Przy wyborze określonego przedmiotu badań autor pracy kierował się podstawowymi wytycznymi sformułowanymi przez T. Pilcha. Do owych kryteriów zaliczyć można dostępność badawczą problemu, aspekty ekonomiczne badań oraz przede wszystkim zaangażowanie emocjonalne badacza². Ponadto autor pracy kierował się chęcią poruszenia ważnych, nagłaśnianych problemów społecznych, skłaniających do refleksji.

Uwzględniając wcześniej wspomniane motywy, autor pracy za przedmiot badań wybrał problem subiektywnego poczucia bezpieczeństwa przez uczniów z klas IV-VI szkoły podstawowej im. A. Fiedlera w Polkowicach.

Celem badań jest zdiagnozowanie poziomu bezpieczeństwa uczniów danej placówki po pierwszym półroczu roku szkolnego 2008/2009 oraz porównanie otrzymanych danych z udostępnionymi wynikami z poprzednich lat szkolnych. Porównanie to ma na celu zaobserwowanie skuteczności wdrożonego przez placówkę „Trzyletniego programu wychowawczego” oraz sprawdzenie potencjalnej poprawy subiektywnego poczucia bezpieczeństwa.

Niezbędne wydaje się odniesienie do ankiety z lat ubiegłych, dzięki której uzyskane przez autora pracy wyniki z pierwszego półrocza roku szkolnego 2008/2009 mogą zostać zanalizowane przez pryzmat właściwej w danej szkole tendencji i uniknięcia niewłaściwych wniosków, pojawiających się przy pominięciu wcześniejszych danych.

2.2. Problemy i hipotezy badawcze

Dla potrzeb niniejszej pracy autor przyjmuje definicję M. Łobockiego, według którego problemami badawczymi są „pytania, na które szukamy odpowiedzi na drodze badań naukowych”³.

W związku z przedmiotem i celem badań w niniejszej pracy rysuje się zasadniczy problem badawczy, na który autor pracy zamierza udzielić odpowiedzi:

---

¹ A. W. Maszke, *Metodologiczne podstawy badań pedagogicznych*, Rzeszów 2003, s. 55.

² T. Pilch, *Zasady badań pedagogicznych*, Warszawa 1998, s. 173-174.

³ M. Łobocki, *Metody badań pedagogicznych*, Warszawa 1978, s.56.

Jaka jest obecnie skala agresji w wybranej placówce oświatowej oraz czy podjęte działania przyniosły efekt w postaci wzrostu poziomu poczucia bezpieczeństwa w porównaniu z ubiegłym rokiem szkolnym?

Zgodnie z dzisiejszą wiedzą psychologiczną i pedagogiczną na poczucie bezpieczeństwa bądź jego brak wpływają nie tylko bezpośrednie doznania fizyczne i psychiczne człowieka. Istotnym zagrożeniem dla bezpieczeństwa może być również na przykład wystąpienie w roli świadka aktów przemocy, świadomość osamotnienia w problemie, czy niemożność uzyskania pomocy.

W związku z wymienionymi aspektami tematu, analiza wyników badań dotyczyć będzie również następujących problemów szczegółowych, wyłonionych z problemu zasadniczego:

1. Jak często uczniowie stają się świadkami przemocy wobec kolegów i koleżanek?
2. Kto lub co wzbudza największy strach wśród uczniów?
3. Kiedy i gdzie uczniowie odczuwają największe zagrożenie?
4. Komu uczniowie mówią, iż byli świadkami lub ofiarami agresji?

W analizie otrzymanych wyników pomocne będą niewątpliwie teoretyczne wskazówki metodologiczne. W naukach społecznych odnośnie metodologii po raz pierwszy wypowiedział się A. Comte, wspominając o tak zwanej teorii prowizorycznej, zakładającej pewne właściwości badanego obiektu, które w dalszym etapie winny być poddane weryfikacji. Myśl tę kontynuował Max Weber, głosząc koncepcję modeli idealnych, twórców sztucznych, zakładających pewne właściwości i relacje między tymi właściwościami. Modele te pozwalają organizować czynności badawcze, wysuwając określone hipotezy. Zgodnie z definicją przyjętą przez W. Zaczyńskiego „hipoteza robocza, będąc założeniem przypuszczalnych zależności, jakie zachodzą między wybranymi zmiennymi, jest w istocie propozycją odpowiedzi na pytanie zawarte w przyjętym problemie”⁴.

Warto dotychczasową wiedzę teoretyczną przenieść na grunt praktyki badawczej, znajdując dla niej konkretne zastosowanie w niniejszej pracy.

Zakładając wysoki poziom świadomości kadry pedagogicznej badanej szkoły oraz współpracujących z nią rodziców w temacie bezpieczeństwa, należy przyjąć założenie, iż podjęte w okresie pomiędzy dwoma przeprowadzonymi badaniami działania, miały na celu zniwelowanie istniejących zagrożeń oraz wzmocnienie szeroko rozumianego poczucia bezpieczeństwa wśród uczniów. Zgodnie z intencją autorów wdrażanego w I okresie roku szkolnego 2008/09 programu wychowawczego należałoby oczekiwać zauważalnej poprawy subiektywnego poczu-

---

⁴ W. Zaczyński, *Praca badawcza nauczyciela*, Warszawa 1995, s. 33.

cia bezpieczeństwa dzieci na terenie szkoły, osiągniętej głównie poprzez ograniczenie agresywnych zachowań w stosunku do rówieśników oraz polepszenie klimatu w niektórych zespołach klasowych, a co za tym idzie ogólnej atmosfery szkolnej. Założenie to stanowi główną hipotezę badań, którą autor pracy zamierza poddać weryfikacji. Sprawdzeniu poddane zostaną również następujące hipotezy szczegółowe opierające się na wstępnym założeniu hipotezy głównej oraz na dostępnych wynikach badań ogólnokrajowych:

1. Mniema się, że uczniowie często stają się świadkami przemocy wobec kolegów i koleżanek.
2. Większy strach wśród uczniów wydają się wzbudzać rówieśnicy aniżeli nauczyciele.
3. Przypuszcza się, że uczniowie odczuwają największe zagrożenie w toaletach szkolnych podczas przerw.
4. Domniemywa się, że uczniowie mówią rodzicom, iż byli świadkami lub ofiarami agresji.

2.3. Metody, techniki i narzędzia badawcze

Właściwe przeprowadzenie badań nad bezpieczeństwem w szkole podstawowej wymaga zastosowania odpowiednich metod badawczych.

Słowo „metoda” pochodzi od greckiego słowa „methodos” i oznacza dokładnie „badanie”, co jednak w zależności od przedmiotu, celu, sposobu badań może okazać się pojęciem niejednoznacznym. Podstawowa klasyfikacja opiera się na wyróżnieniu metod badawczych w znaczeniu węższym oraz szerszym. Węższe spojrzenie na pojęcie metody badawczej zakłada wyłącznie udzielanie odpowiedzi na podstawowe pytanie badawcze, podczas gdy w szersze znaczenie obejmuje szereg czynności badawczych, takich jak formułowanie pytań, założeń badawczych, udzielanie odpowiedzi na wcześniej postawione pytania. Ogólnie rzecz ujmując, metodą badawczą można nazwać „typowe i powtarzalne sposoby zbierania, opracowywania, analizy i interpretowania danych empirycznych, służące do uzyskania maksymalnie uzasadnionych odpowiedzi na stawiane pytania badawcze”⁵.

T. Pilch zwraca uwagę na rozróżnienie metody badawczej od techniki badawczej. Ta pierwsza zawiera w sobie szereg działań o zróżnicowanym charakterze, podczas gdy technika badawcza „ogranicza się do czynności pojedynczych lub pojedynczo-jednorodnych”⁶. Podział ten wzbudził wiele wątpliwości u W. Zaczyńskiego, jednakże warto o nim wspomnieć, by na-

---

⁵ S. Nowak, *Metodologia badań społecznych*, Warszawa 1985, s. 22.

⁶ T. Pilch, *Metodologia pedagogicznych badań środowiskowych*, Wrocław-Warszawa 1971, s. 82.

świecić różnorodność postrzegania badań metodologicznych. Wyżej wspomniany autor uważa, iż metoda, rozumiana jako systematycznie stosowany sposób działania teraz jak i w przyszłości, daje możliwość usystematyzowania wewnętrznych struktur w rodzinach metod jednorodnych, do jakich zalicza się obserwacje czy eksperyment. Jak wspomina W. Zaczyński „dla rodziny metod obserwacyjnych przyjmujemy gatunkową (ogólną) nazwę metody, a dla różnych odmian obserwacji-nazwę gatunkową techniki”⁷.

W celu ukazania odmiennych poglądów dotyczących klasyfikacji czy terminologii badań naukowych, można by przytoczyć i inne spojrzenie na temat, na przykład słowa T. Kotarbińskiego czy M. Łobockiego, jednakże doprowadzi do to łatwo zauważalnych wniosków, iż w zależności od poglądów danego autora terminologia jest dość znacznie zróżnicowana i nie zawsze uporządkowana w ten sam sposób. W niniejszej pracy przyjęto jednak założenie ogólnego rozumienia omawianych pojęć, bez wdawania się w specyficzne niuanse teorii danych myślicieli.

W badaniach prowadzonych przez autora niniejszej pracy zastosowano podstawowe techniki badań socjologicznych - wywiad oraz ankietę, pozwalające na zebranie danych poddanych późniejszej analizie. Ich cechą wspólną jest dążenie do uzyskania informacji od innych poprzez potocznie nazywane „wypytywanie”, różnicę natomiast stanowi dystans pomiędzy przeprowadzającym badania a respondentem. Dodatkową metodę badawczą stanowiła również analiza dokumentów, obrazujących wybrany przez autora wycinek działalności edukacyjnej i wychowawczej placówki.

Zgodnie z W. Zaczyńskim „wywiad jest metodą zdobywania informacji przez bezpośrednie stawianie pytań tym wybranym osobom, które mogą nam udzielić pewnej sumy informacji”⁸. W literaturze można wyróżnić trzy zasadnicze warianty wyżej wspomnianej metody badawczej. Wywiad swobodny opiera się na braku konkretnego planu rozmowy, budowanej poprzez treść odpowiedzi respondenta oraz w wyniku wytworzonej atmosfery i sytuacji. Wywiad jako rozmowa naprowadzana charakteryzuje się ukierunkowaniem przez badacza na interesujące, wcześniej sformułowane przez niego problemy, które jednak nie przybrały ostatecznej sztywnej formy wyrażonej w konkretnych pytaniach. Ostatnim sposobem prowadzenia wywiadu jest rozmowa kierowana, opierając się na liście sformułowanych wcześniej pytań, przedstawianych osobie badanej. Badacz posługuje się wówczas kwestionariuszem wywiadu, na który nanosi uzyskane odpowiedzi⁹. Wywiad można również podzielić ze względu na ilość respondentów na indywidual-

---

⁷ W. Zaczyński, *Praca badawcza nauczyciela*, Warszawa 1995, s. 19.

⁸ Tamże, s. 146.

⁹ Tamże, s. 146.

alny oraz zbiorowy. Ten drugi, grupowy, stosowany jest w przypadku chęci uzyskania opinii określonej grupy społecznej jako holistycznej całości¹⁰.

W badaniach nad bezpieczeństwem w szkole podstawowej zastosowano wariant indywidualnej rozmowy tematycznej. Dzięki rozmowie z wicedyrektor szkoły do spraw wychowawczych, odpowiedzialną w znacznej mierze za bezpieczeństwo, badaczowi udało się uzyskać szereg cennych informacji na temat działań podejmowanych w tym obszarze w badanej szkole oraz poznać założenia, a także przedstawione w części opisowej niniejszej pracy efekty realizacji trzyletniego Planu Wychowawczego szkoły. Badacz uzyskał ponadto dostęp do wyników ankiety przeprowadzonej na grupie uczniów danej szkoły w roku szkolnym 2007/2008, na podstawie której mógł stworzyć lustrzaną ankietę sprawdzającą samopoczucie uczniów w kolejnym roku szkolnym.

Słowo „ankieta” wywodzi się z języka francuskiego, w którym „enquete” oznacza zbieranie informacji poprzez pytania kierowane do różnych osób. Ankieta opiera się na drukowanej liście pytań, czyli na kwestionariuszu i zawiera kilka zasadniczych elementów odróżniających ją od wywiadu. Należą do nich zróżnicowany stopień standaryzacji pytań, zakres problematyki objętej badaniem, zasady jej przeprowadzania i wynikający z nich, wcześniej wspomniany dystans pomiędzy badaczem a ankietowanymi¹¹. Zgodnie z definicją proponowaną przez A. W. Maszke „ankieta jest techniką badawczą polegającą na zbieraniu informacji poprzez samodzielne udzielanie przez badanego odpowiedzi na pytania zawarte w kwestionariuszu”¹². Ankieta opiera się na kwestionariuszu, jako podstawowym narzędziu badawczym, będącym arkuszem zawierającym szereg mniej lub bardziej zamkniętych odpowiedzi wybieranych przez badaczy w ich odczuciu jako najbardziej odpowiednich. W wielu publikacjach naukowych można odnaleźć różne propozycje podziału ankiet i rodzaje pytań. Najistotniejsze jednak dla niniejszej pracy jest przedstawienie opcji zastosowanych w badaniu własnym autora pracy.

W pracy badawczej posłużono się ankietą pisemną o charakterze audytoryjnym, a więc polegającym na rozdaniu przez badacza kwestionariusza określonej zbiorowości, którą stanowiła grupa 119 uczniów klas IV-VI Szkoły Podstawowej nr 3 im. A. Fiedlera w Polkowicach w województwie dolnośląskim. Badania zostały przeprowadzone po zakończeniu pierwszego półrocza szkolnego i stanowiły element ewaluacji wdrożonego do realizacji własnego programu profilaktyczno-wychowawczego. Zostało wcześniej wspomniane, iż ankieta zastosowana przez badacza stanowiła powielenie ankiety przeprowadzonej przez kadrę nauczycielską rok wcześniej. Użycie

---

¹⁰ A. W. Maszke, *Metodologiczne podstawy badań pedagogicznych*, Rzeszów 2003, s. 156.

¹¹ T. Pilch, *Zasady badań pedagogicznych*, Warszawa 1995, s. 86.

¹² A. W. Maszke, *Metodologiczne podstawy badań pedagogicznych*, Rzeszów 2003, s. 164.

tych samych pytań było silnie umotywowane chęcią osiągnięcia końcowego efektu pracy badawczej, który polega na porównaniu poczucia bezpieczeństwa i towarzyszących temu innych zjawisk pomiędzy rokiem 2007/2008, a pierwszym półroczem roku 2008/2009. Porównanie to stało się możliwe tylko pod warunkiem postawienia tych samych pytań uczniom tej samej placówki oświatowej.

Wyniki ankiety z roku 2007/2008 zostały udostępnione dzięki uprzejmości kadry zarządzającej placówką. Wyrażono również pełną zgodę na ich zamieszczenie, przetwarzanie danych oraz opracowanie autorskiego porównania.

Dla niniejszej pracy badawczej nieodzowna okazała się również analiza dokumentów, pozwalających na bardzo istotne uzupełnienie informacji zdobytych metodą wywiadu i ankiety.

Według A.W. Maszke „dokumentem nazywać będziemy każdą rzecz stanowiącą źródło informacji o ludziach, przedmiotach, procesach czy zjawiskach”¹³. Dla potrzeb owej pracy, autor przyjął znaczenie „dokumentu” jako przejawu celowej działalności instytucji oświatowo-wychowawczej, obejmującej dokumenty pisane. Wśród mnogości podziałów dokumentów, należy zwrócić uwagę na te służące niniejszym badaniom.

W pracy analizowano dokumenty pierwotne, zwane również źródłowymi, powstałe w badanej placówce. Wskazały one badaczowi rodzaj i zasięg prowadzonej działalności oraz potwierdziły istnienie specyficznych autorskich programów w dziedzinie bezpieczeństwa. Wyżej opisany Trzyletni Program Wychowawczy oraz ankieta przeprowadzona przez kadrę Szkoły Podstawowej nr 3 należą również do kategorii dokumentów poznawczych, umożliwiających głębszą analizę wybranego aspektu badawczego, jak również do dokumentów oceniających, sporządzanych dla oceny działań czy osób.

Analiza dokumentów oparła się na ich uprzednim przygotowaniu i posegregowaniu według określonego kryterium badawczego jakim jest szeroko pojmowane bezpieczeństwo w konkretnej placówce oświatowej, związane z nim wszelkie działania, akcje, opinie.

2.4. Teren, zbiorowość i organizacja badań

Szkoła Podstawowa nr 3 im. A. Fiedlera jest jedną z trzech szkół podstawowych w Polkowicach liczących ponad 22 tysiące mieszkańców. Na wybór miejsca badań wpłynęło emocjonalne przywiązanie do miasta oraz zainteresowanie poziomem bezpieczeństwa w szkole usytuowanej w jednej z najbogatszych polskich gmin, mogącej pozwolić sobie na znaczne

---

¹³ A. W. Maszke, *Metodologiczne podstawy badań pedagogicznych*, Rzeszów 2003, s. 177.

wsparcie finansowe działań na rzecz poprawy bezpieczeństwa na terenie miasta i gminy, w tym w szczególności w gminnych placówkach oświatowych.

Badania ankietowe przeprowadzone zostały przez autora niniejszej pracy w styczniu 2009 na populacji 119 dzieci w wieku 10-13 lat, a więc uczniów wybranych losowo klas IV, V i VI placówki. Szczegółowy wykaz uczniów biorących udział a badaniu został zamieszczony poniżej:

Tabela 1. Wykaz badanych uczniów.

klasa	dziewczęta	chłopcy	razem
IV a	6	14	20
IV b	7	14	21
V b	9	10	19
V c	11	8	19
VI a	14	9	23
VI b	7	10	17
razem	54	65	119

Ankieta oparła się na 10 pytaniach bezpośrednio związanych z odczuwanym poziomem bezpieczeństwa, skalą doświadczanych zagrożeń lub bezpośredniej agresji. Jej priorytetowym założeniem była pełna anonimowość badanych dzieci, dająca im poczucie komfortu psychicznego, bez którego można by było wątpić w prawdziwość zaznaczanych odpowiedzi.

Ankiety zostały przeprowadzone podczas 45-minutowych zajęć w ramach godziny do dyspozycji wychowawcy. Obecność czuwających nad właściwym przebiegiem pracy wychowawców klas była wskazana ze względu na konieczność wyjaśniania dzieciom ewentualnych wątpliwości oraz możliwość odniesienia się w takich sytuacjach do omawianych wspólnie wcześniej zagadnień związanych z agresją i przemocą. Warto jednak zaznaczyć z całą stanowczością, iż obecni podczas badania dorośli nie ingerowali w treść zaznaczanych odpowiedzi, pozostawiając uczniom pełną autonomiczność.

Istotną kwestią, o której warto wspomnieć jest granica błędu, mogąca mieć wpływ na niespójność wyników. Mimo, iż z całą starannością przeprowadzono badania w tej samej placówce na podobnej reprezentacyjnej grupie uczniów, bezsprzecznym pozostaje fakt, iż wraz z rocznym przesunięciem nastąpiła rotacja uczniów. Absolwenci z roku szkolnego 2007/2008 opuścili mury szkoły podstawowej, natomiast czwartoklasiści z roku 2008/2009 stanowili zupełnie nową grupę badanych. Mimo, iż nie można mówić o całkowitym powieleniu warunków badania z roku 2007/2008, autor pracy przyjął ową granicę błędu za dopuszczalną i nie zaburzającą generalnych wnioskach badawczych.

Ankieta została przeprowadzona w przyjaznych warunkach, przy współpracy z kadrami nauczycielską Szkoły Podstawowej nr 3. Wszyscy ankietowani uczniowie wzięli dobrowolnie udział w badaniu.

Dla właściwego przeprowadzenia przedsięwzięcia badawczego, przyjęty został harmonogram organizacji badań, który przedstawia poniższa tabela.

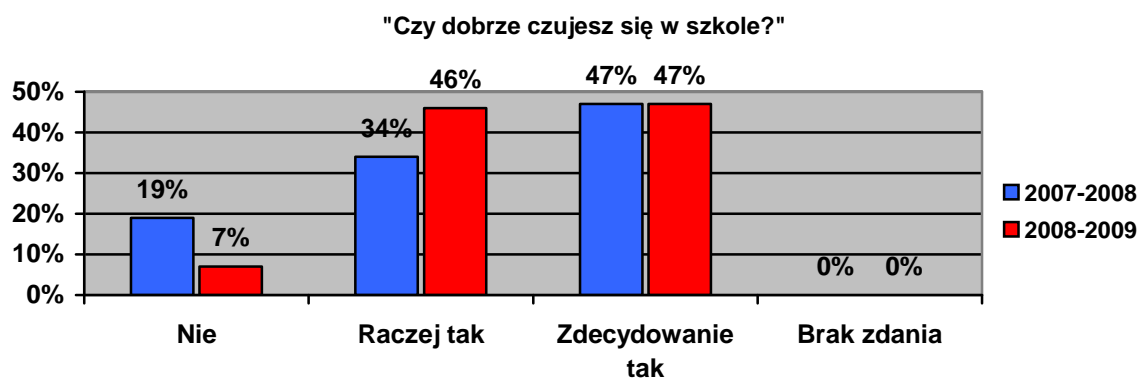
Tabela 2. Organizacja badań.

Lp.	Rodzaj przedsięwzięcia badawczego	Termin	Uwagi
1	Wybór tematu pracy	VII 2008	
2	Analiza literatury przedmiotu zgodnie z tematem pracy	VIII – X 2008	25 pozycji zwartych, 5 artykułów, redakcja rozdziału I
3	Opracowanie założeń metodologicznych badań	XI – XII 2008	redakcja rozdziału II, weryfikowanie narzędzi, badania pilotażowe
4	Przeprowadzenie badań właściwych zgodnie z metodologią pracy	I 2009	badania obejmowały wywiad, przeprowadzenie ankiety
5	Opracowanie materiału badawczego, jego analiza, synteza oraz wnioski cząstkowe	I – II 2009	Redakcja rozdziału III
6	Analiza wniosków cząstkowych. Opracowanie wniosków końcowych oraz weryfikacja hipotezy	III 2009	Redakcja końcowego rozdziału pracy
7	Końcowa redakcja i druk pracy	III – IV 2009	Wydrukowanie pracy w 3 egzemplarzach

3. Analiza i interpretacja zebranego materiału empirycznego

Zainteresowanie problemami współczesnej szkoły, sprowokowało autora pracy do przeprowadzenia własnych badań oscylujących wokół zagadnienia bezpieczeństwa. Dotarcie do ankiet przeprowadzanych w konkretnej placówce we wcześniejszych latach, stanowiło początkowy etap stricte badawczy, którego dalsze fazy oparły się o wcześniej zdobytą wiedzę i dane niezbędne do trafnego porównania rezultatów badań, przeprowadzonych przez autora po pierwszym półroczu 2008/2009. Różnorodność ogólnopolskich analiz stała się również przyczynkiem do przeprowadzenia własnych samodzielnych obserwacji i wyciągnięcia obiektywnych wniosków. Zgodnie z powszechną opinią, jak i niezależnymi badaniami, poziom agresji u dzieci i młodzieży w Polsce wzrasta, a co się z tym nierozzerwalnie łączy bezpieczeństwo uczniów w ich subiektywnym odczuciu maleje. Mając na uwadze nie zawsze adekwatne do faktów statystyki, autor badań postanowił sam przekonać się o trafności prezentowanych w licznych publikacjach informacji.

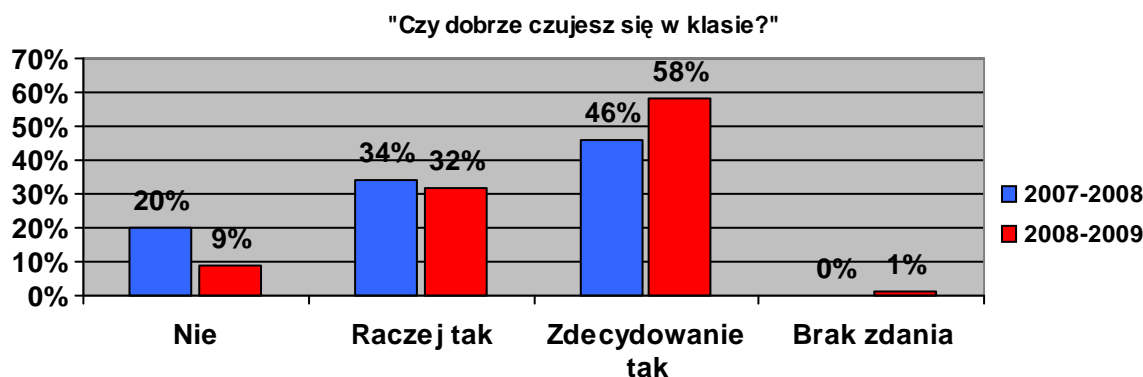
Zakończenie rozważań stanowią zebrane i uporządkowane poniżej dane empiryczne. Ich odczyt ułatwia nieskomplikowane graficzne zestawienie wyników badań z dwóch ostatnich lat. Należy przypomnieć, iż użyte w legendzie oznaczenie wyników badań z roku szkolnego 2008/2009 dotyczy w rzeczywistości wyłącznie pierwszego semestru owego roku. Skrócone informacje nie wynikają z niedbałości, ale z troski o czytelność prezentowanych danych.

Prawie połowa ankietowanych twierdzi, że czuje się w szkole zdecydowanie dobrze, co stanowi identyczną wartość w porównaniu rokiem ubiegłym. Znacznie zmniejszyła się liczba

uczniów, którzy nie czują się w szkole dobrze. Tylko nieliczni z badanych wskazują na brak dobrego samopoczucia na terenie szkoły(7%). W realiach szkolnych wynik ten należy uznać za zdecydowanie dobry.

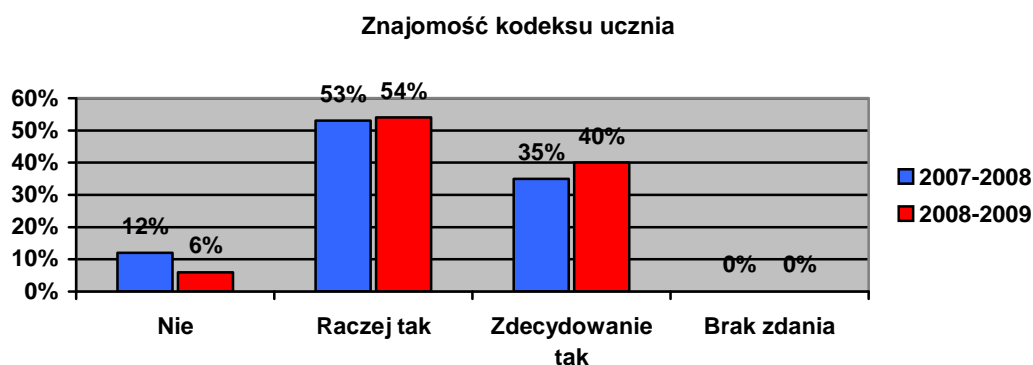
Badani, którzy udzielili pozytywnych odpowiedzi, motywowali je następująco: „dużo koleżanek i kolegów”, „dobrze wyposażona szkoła”, „miła atmosfera”, „mili uczniowie i nauczyciele”, „ciekawe lekcje”, „nikt mi nie dokucza, nie bije, nie wyzywa”, „lubią mnie”, „można się spotkać z przyjaciółmi”, „lubię się uczyć”. W większości tych wypowiedzi akcentowane były zarówno dobre kontakty ankietowanych z rówieśnikami, jak i ich satysfakcjonujące relacje z nauczycielami. Pytani uczniowie podkreślali też wysoki poziom prowadzonych zajęć oraz dobrą bazę materialną szkoły. Z kolei odpowiedzi negatywne podparte były poniższymi przykładowymi opiniami: „są osoby, które biją, wyzywają, biegają”, „są wymuszenia, poniżanie, wyśmiewanie”, „starsi zaczepiają młodszych”, „uczniowie z klasy VI grożą, że mnie zbiją”. W zasadzie wszystkie przytaczane przez badanych argumenty na „nie” dotyczyły relacji z rówieśnikami, co dowodzi, iż główną przeszkodą w pozytywnym nastawieniu do szkoły jest lęk przed naruszającymi poczucie bezpieczeństwa zachowaniami koleżanek i kolegów. Większość użytych w argumentacji sformułowań sytuowała ankietowanych w roli obserwatorów niepożądanych zjawisk, zdecydowana mniejszość zaś w roli ofiar agresji.

W roku szkolnym 2008/2009 zaledwie co dziesiąty uczeń wskazał na złe samopoczucie w swojej klasie. Oznacza to, iż w statystycznym zespole klasowym jest dwóch uczniów, którzy nie czują się dobrze w najbliższym gronie rówieśników. Dla porównania jeszcze w ubiegłym roku szkolnym taką opinię wyrażał co piąty uczeń. Ponad połowa ankietowanych udzieliła odpowiedzi „zdecydowanie tak”, co daje wynik o 12% lepszy od danych poprzedniego badania. Uczniowie motywowali swoje pozytywne odpowiedzi następująco: „mam przyjaciół”, „lubią mnie”, „są fajne osoby”, „nikt mi nie dokucza”, „jest cicho na lekcjach”, „miła atmosfera w kla-

sie”, „dobry wychowawca”, „dużo koleżanek i kolegów”, „nie mam wrogów”, „jest fajnie i śmiesznie”. Wśród nielicznych odpowiedzi negatywnych pojawiały się następujące określenia: „nie akceptują mnie”, „biją”, „dokuczają”, „wyzywają”.

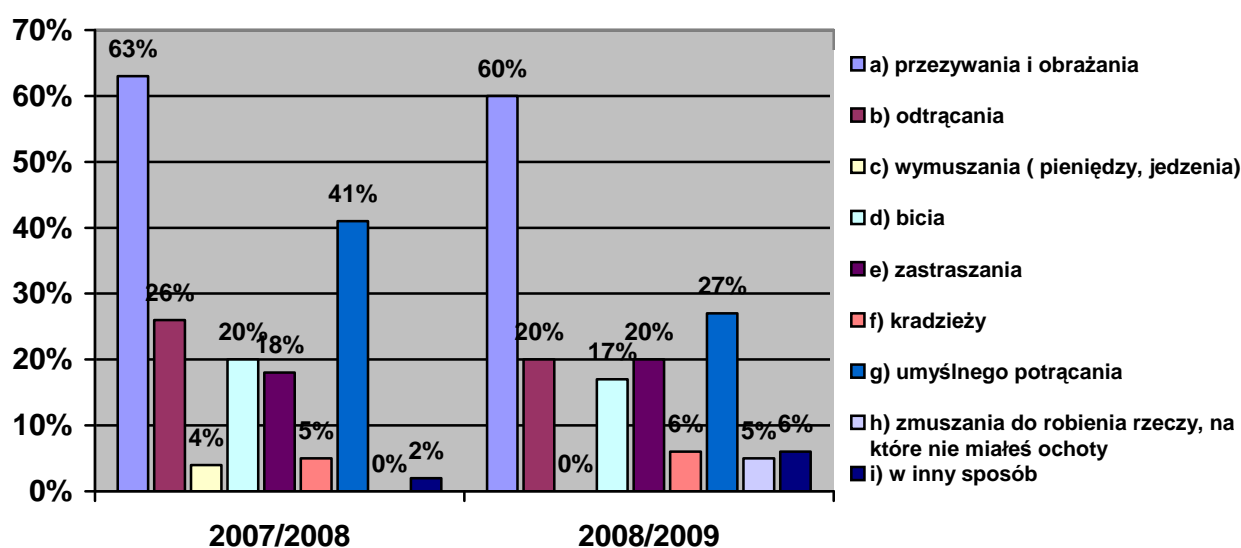
Zaobserwowany wzrost dobrego samopoczucia uczniów w klasach dowodzi dużej skuteczności działań podjętych w ramach programu „Daj się lubić”, ukierunkowanego właśnie na poprawę klimatu w zespołach klasowych. Pozytywne efekty, zarówno w opinii wychowawców, jak i w ocenie dyrekcji szkoły, przyniosła przede wszystkim realizacja klasowych projektów. Pomimo, iż zgodnie z planem, na koniec I okresu została ona sfinalizowana tylko w części oddziałów IV-VI, można mówić o widocznym wzroście umiejętności współpracy w grupie oraz rozwiązywania konfliktów, a co za tym idzie, poprawie ogólnej atmosfery w klasie. Poprawa ta dotyczy również jakości współpracy z rodzicami oraz stopnia integracji wszystkich czynników szkolnych – dzieci, rodziców i nauczycieli – na poziomie zespołu klasowego.

W porównaniu z ubiegłym rokiem szkolnym poprawiła się znajomość Szkolnego Kodeksu Ucznia. Ponad połowa badanych twierdzi, że go raczej zna. Niemal połowa jest zdania, że zna go bardzo dobrze. Tylko nieliczni uczniowie przyznają się do nieznajomości zasad określających ich funkcjonowanie w szkole. Świadczy to o wzroście świadomości uczniów w zakresie przysługujących im praw oraz obowiązków, a także konsekwencji wynikających z łamania przyjętych reguł. Do tej pozytywnej zmiany mogły przyczynić się działania, wynikające z realizacji ministerialnego priorytetu dotyczącego realizacji podstaw programowych w kontekście praw człowieka, między innymi dyskusje na temat praw człowieka, a zwłaszcza dziecka na godzinach do dyspozycji wychowawcy, sytuowanie tych praw oraz wynikających z nich obowiązków w regulaminach szkolnych, w tym w Szkolnym Kodeksie Ucznia, przygotowanie uczniowskich prezentacji multimedialnych na temat praw człowieka, organizacja konferencji dla szóstoklasistów z udziałem przedstawicieli policji, Ośrodka Pomocy Społecznej, kuratora sądowego oraz rodzi-

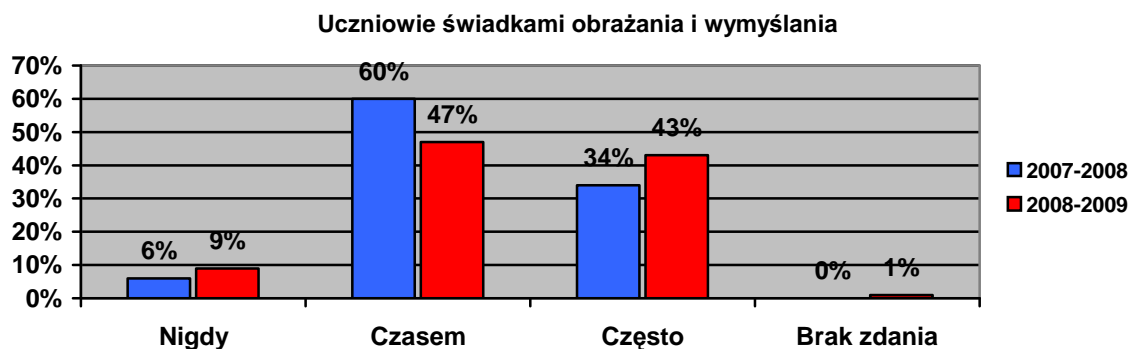
ców pod hasłem: „Człowieku, masz prawo”, a także spotkania uczniów i rodziców z przedstawicielem straży miejskiej na temat społecznych i prawnych skutków ryzykownych zachowań dzieci i młodzieży. Podstawowym narzędziem wdrażania uczniów do przestrzegania norm szkolnych pozostaje jednak nadal skuteczne egzekwowanie ustaleń klasowych kontraktów oraz Szkolnego Kodeksu Ucznia, a także konsekwentne stosowanie przez nauczycieli szkolnych procedur postępowania w przypadku agresji i przemocy fizycznej oraz psychicznej, niszczenia mienia, palenia papierosów, kradzieży i absencji uczniów w szkole.

Formy przemocy szkolnej - uczniowie jako ofiary

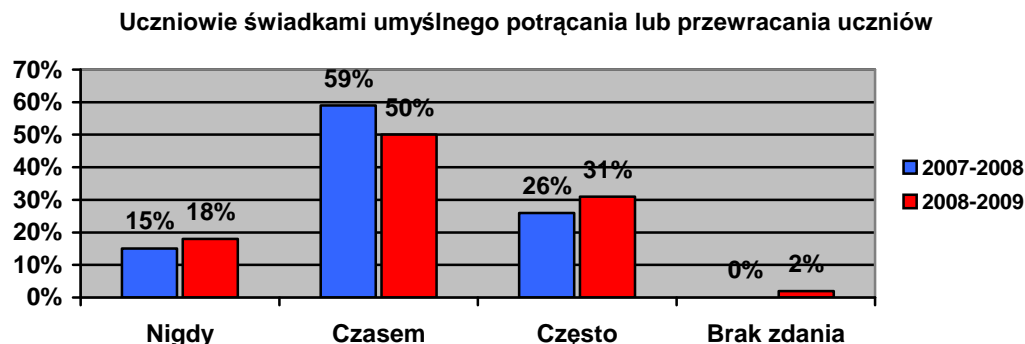

Podobnie jak w roku ubiegłym najczęstszą formą przemocy szkolnej jest przezywanie i obrażanie (60%). Poziom tego zjawiska udało się obniżyć jedynie o 3%, co stanowi bardzo nieznaczny spadek w porównaniu z rokiem ubiegłym. O 14% spadła liczba uczniów, którzy byli ofiarą umyślnego potrącania. W bieżącym roku szkolnym tej formy przemocy doświadczył co czwarty uczeń. Co piąte dziecko zadeklarowało, że było ofiarą odtrącania, co jest nieznacznie lepszym wynikiem niż w roku ubiegłym, kiedy ten sam rodzaj przemocy dotknął co czwartego ucznia. Wpływ na poprawę w tym zakresie mogła mieć wspomniana wyżej realizacja klasowych projektów, do pracy nad którymi wychowawcy włączyli „kozły ofiarne”, a także podjęte przez zespół szkolnych mediatorów próby mediacji rówieśniczych. Kilka rozwiązywanych z pomocą przeszkolonych w zakresie mediacji dziewcząt konfliktów dotyczyło właśnie odtrącania, izolowania i wyśmiewania osób nieakceptowanych w klasie. Co piąte dziecko było zastraszane, co stanowi niewielki wzrost w porównaniu z danymi z poprzedniego badania. Może to być wynikiem obserwowanej w tym roku szkolnym i sprawiającej sporo kłopotów wychowawczych nie

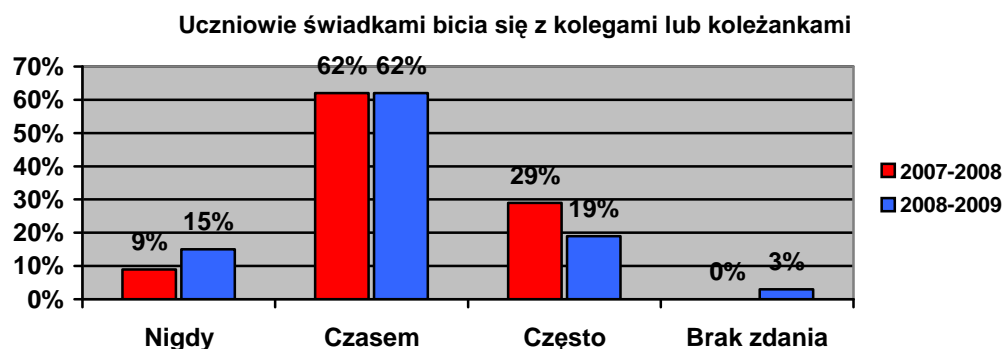
zawsze „zdrowej” nadaktywności grupy uczniów klas szóstych. Nieznacznie spadła liczba uczniów, którzy byli bici. Na podobnym w stosunku do ubiegłorocznego wyniku poziomie utrzymała się liczba uczniów, którzy byli ofiarami kradzieży. W obecnym roku szkolnym nie odnotowano żadnego wymuszenia (pieniędzy, jedzenia). Pojawiły się natomiast przypadki zmuszania do robienia rzeczy, na które uczeń nie miał ochoty (5%). Nieznacznie wzrósł także odsetek uczniów, którzy doświadczyli przemocy w inny sposób.

Niemal 90% uczniów, często lub tylko czasami, spotyka się ze zjawiskiem obrażania i wymyślenia innym. Uzyskany wynik odzwierciedla sytuację w zespołach klasowych, w których praktycznie niemal codziennie dochodzi do jakichś drobnych konfliktów pomiędzy uczniami. Są one związane z typową dla tego wieku żywiołowością oraz nieumiejętnością panowania nad swoimi emocjami. Do tego dochodzą wzmacniane, niestety, przez część rodziców postawy egoistyczne oraz niezdrowa rywalizacja dzieci na tle sukcesów w nauce. Nieznacznie zmieniły się na niekorzyść proporcje dotyczące częstotliwości obserwowania tych zjawisk (wzrost punktów procentowych przy odpowiedzi „często”). Co dziesiąty uczeń nie dostrzega na co dzień obrażania i wymyślenia innym. Trzyprocentowy wzrost ilości uczniów w ogóle nie stykających się z przejawami agresji słownej skierowanej do rówieśników w stosunku do ubiegłego roku szkolnego jest spójny ze stwierdzonym powyżej analogicznym spadkiem ilości ofiar przezywania i wyśmiewania.

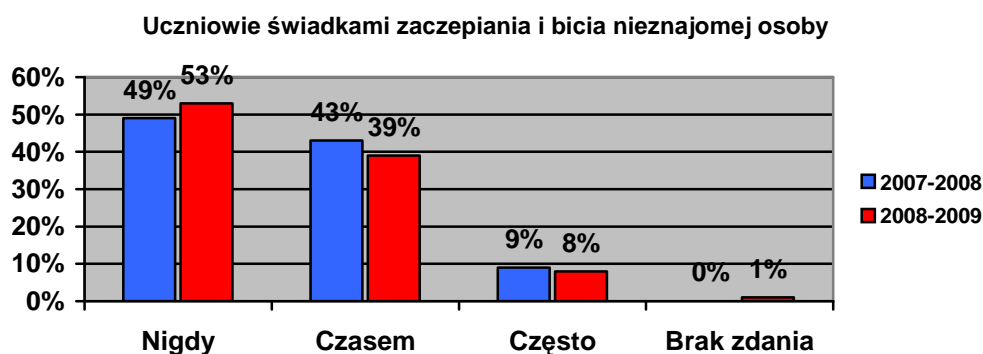

Tylko mniej więcej co piąty uczeń nie był świadkiem umyślnego potrącania i przewracania kolegów. O 3 punkty procentowe wzrosła liczba osób, które nigdy nie zauważyły takich zachowań. Jest to niewielki wzrost w porównaniu z deklarowanym przez ankietowanych czternastoprocentowym spadkiem ofiar celowego potrącania. Niespójność danych dotyczących tego zjawiska może świadczyć o braku pewności badanych co do interpretacji obserwowanych sytuacji. Często bowiem granica pomiędzy zabawą, czy niewinnymi zaczepkami a działaniami agresywnymi nie jest dla świadków zdarzenia do końca czytelna. Popychanie jest też, niestety, częstym zjawiskiem podczas przerw obiadowych, w czasie których uczniowie spieszą się na obiad, przemieszczając się w stosunkowo wąskich korytarzach oraz na schodach.

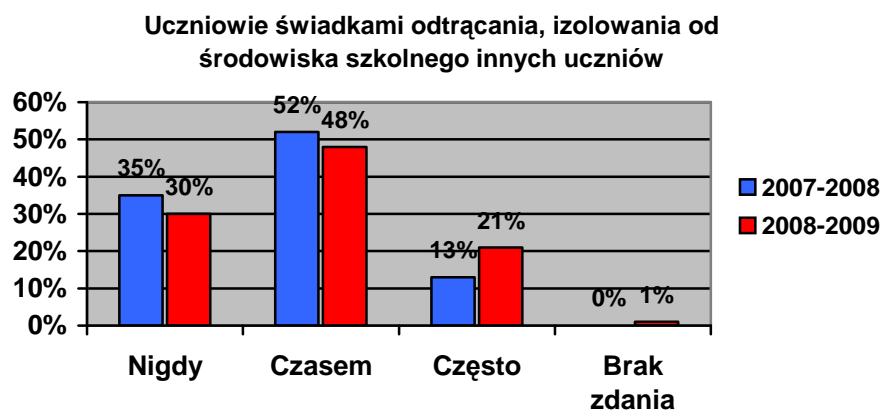

Wyniki badania wskazują na pozytywną tendencję dotyczącą zjawiska bójek rówieśniczych. O 6% wzrosła liczba uczniów nie będących nigdy świadkami bójek kolegów. Wśród obserwatorów takich zdarzeń nastąpiło wyraźne (o 10%) obniżenie liczby osób stykających się często z tym zjawiskiem. Odpowiedzi uczniów są potwierdzeniem wiedzy oraz obserwacji grona pedagogicznego oraz pracowników szkoły w tym obszarze, podkreślających spadek liczby poważniejszych bójek na terenie szkoły. Nie powszechnym, ale coraz częstszym zjawiskiem są też próby rozdzielania bijących się przez ich najbliższych kolegów, a także informowanie o takich sytuacjach wychowawców i nauczycieli. Trzyprocentowy wskaźnik ilości ankietowanych nie

mających zdania na ten temat nasuwa przypuszczenie, iż uczniowie nie mają czasem pewności, czy obserwowana przez nich sytuacja jest jeszcze wymykającą się stopniowo spod kontroli zabawą, czy już bójką.

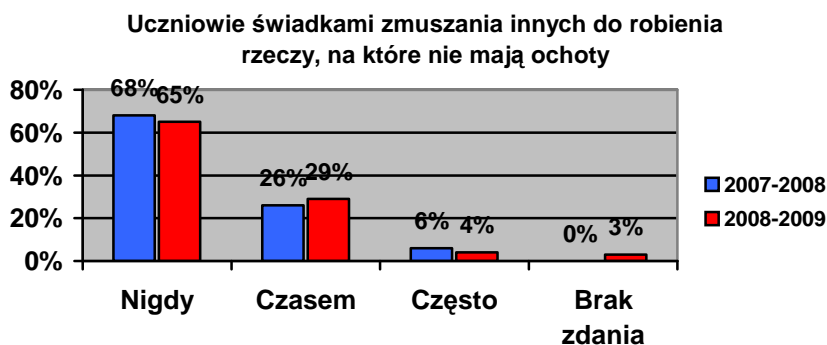
Skala problemu zaczepiania i bicia nieznajomych osób jest podobna do ubiegłego roku. Mniej więcej połowa badanych uczniów nigdy nie spotkała się z tym zjawiskiem, około 40% badanych zetknęło się z nim sporadycznie. Dane te wydają się wskazywać na fakt, iż zdecydowana większość zaczepiek i drobnych bójek „rozgrywa się” w gronie klasy lub dobrze znanych kolegów z klas równoległych. Zaczepianie osób nieznajomych dotyczy zwłaszcza uczniów klas starszych, przede wszystkim szóstych, którzy dla zabawy straszą młodszych – czwartoklasistów oraz maluchy. Według wiedzy nauczycieli zazwyczaj są to zaczepki słowne, choć w kilku przypadkach tak zwana „zabawa” chłopców wymagała zdecydowanej interwencji dorosłych.

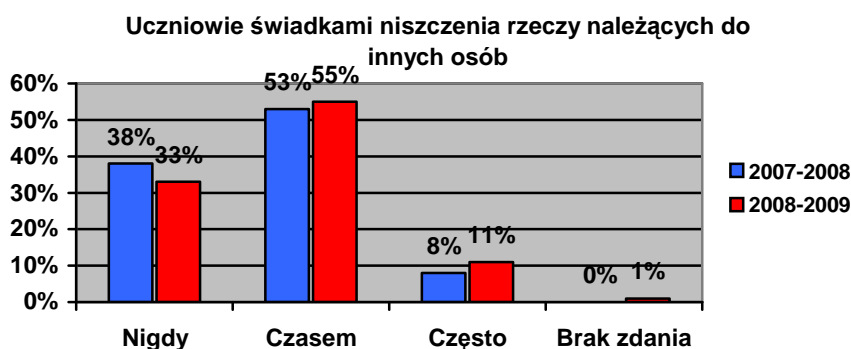
Uzyskane dane dowodzą, iż uczniowie częściej dostrzegają zachowania świadczące o odtrącaniu, izolowaniu innych kolegów, koleżanek. W porównaniu z ubiegłym rokiem o 4% wzrosła liczba osób będących świadkami takiego postępowania. Interpretacja otrzymanych wyników nie jest jednoznaczna w obliczu deklarowanego przez ankietowanych sześcioprocentowego

spadku liczby ofiar odtrącania (wykres ofiar powyżej). Malejąca liczba ofiar izolowania uczniów przy rosnącej liczbie osób dostrzegających to negatywne zjawisko może świadczyć o wzroście świadomości i wrażliwości dzieci w tym temacie, co było jednym z celów realizowanego programu poprawy klimatu w zespołach klasowych.

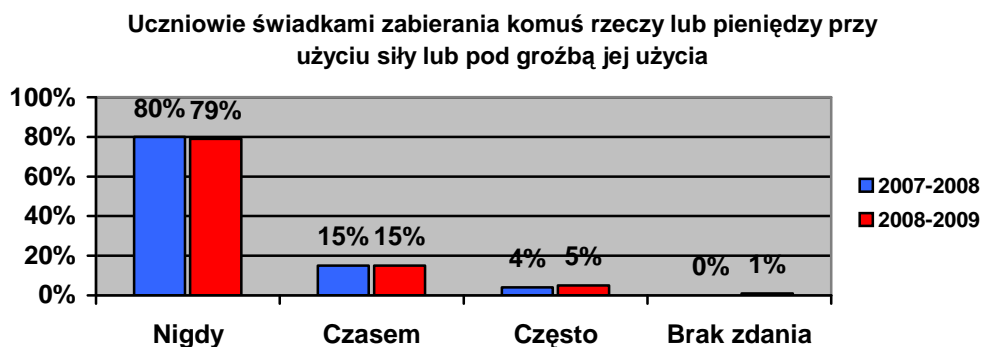

Wyniki ostatniego badania są bardzo zbliżone do danych z ubiegłego roku. Większość uczniów nigdy nie zetknęła się ze zjawiskiem zmuszania innych do robienia czegoś, na co te osoby nie miały ochoty. Wydaje się, iż zaobserwowane „czasem” przez niespełna 30% uczniów sytuacje tego typu nie są postrzegane przez dzieci jako dokuczliwy problem, choć zdarzyły się sporadycznie przypadki informowania dorosłych o niewłaściwym zachowaniu uczniów klas starszych w stosunku do młodszych kolegów wymagających postępowania zgodnie ze szkolnymi procedurami. Zazwyczaj jednak sygnalizowane przypadki dotyczą zmuszania uczniów do ustąpienia komuś miejsca w kolejce na obiad, czy do szkolnego sklepiku.

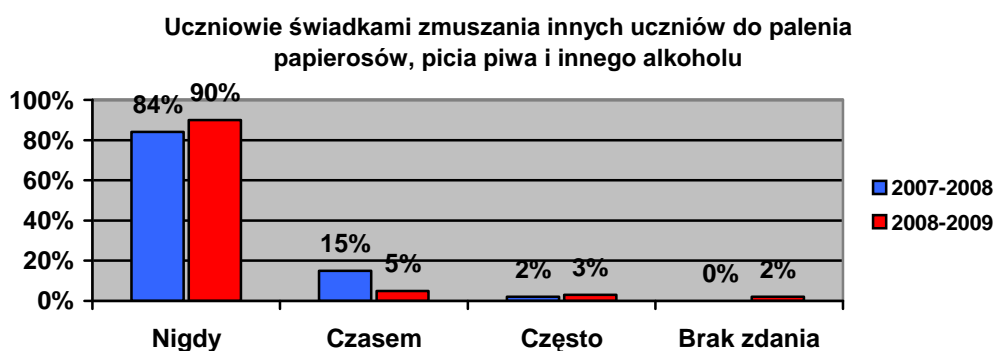

Na podstawie badań notuje się niewielki wzrost zjawiska niszczenia rzeczy należących do innych. W większości przypadków problem ten dotyczy szafek uczniowskich znajdujących się w piwnicy szkolnej. Szafki ulegają uszkodzeniu na skutek manipulacji podczas prób otwarcia przez osoby do tego nieupoważnione. Bywa, że są one również po prostu bezmyślnie kopane.

Przy próbach wyeliminowania tego zjawiska nie sprawdza się zainstalowany w pomieszczeniach piwnicznych monitoring, ponieważ dwie zamontowane w szatni kamery nie są w stanie kontrolować zachowań uczniów we wszystkich wydzielonych dla poszczególnych klas boksach. Sporadycznie, zwłaszcza w klasach młodszych, skargi uczniów dotyczą także nieumyślnego bądź celowego uszkodzenia przyborów szkolnych. Z niszczeniem cudzej własności nie spotkało się mniej więcej co trzecie badane dziecko.

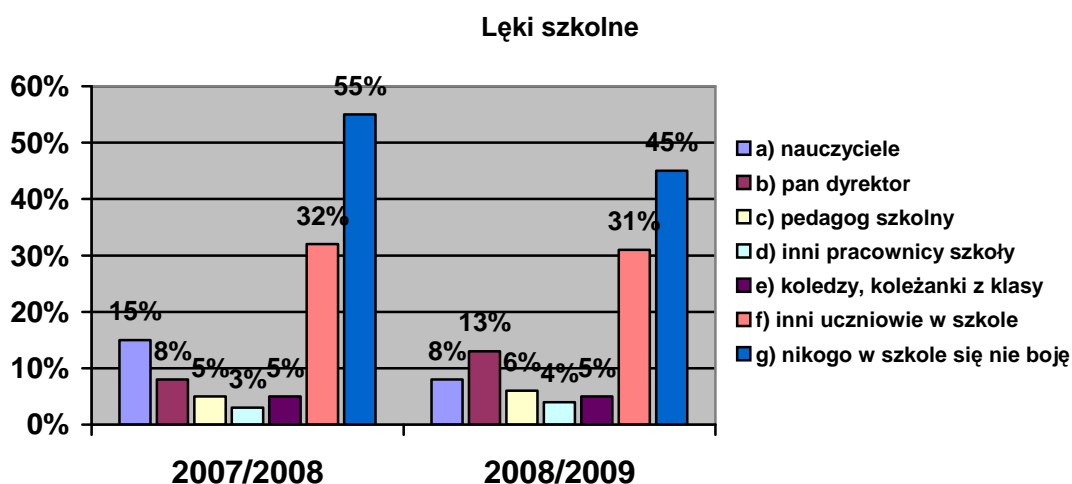

Podobnie jak w ubiegłym roku zdecydowana większość uczniów (niemal 80%) nie zaobserwowała faktu zabierania komuś rzeczy lub pieniędzy przy użyciu siły lub pod groźbą jej użycia. Jednak co piąte badane dziecko zetknęło się z tym zjawiskiem. Informacji tych nie potwierdza jednak ani wiedza osób dorosłych na ten temat, ani też przytoczone wyżej dane, zgodnie z którymi żadna z ankietowanych osób nie była ofiarą wymuszenia. Trudno więc jednoznacznie powiedzieć, czy chodziło o wymuszenia drobne, na które zgadzały się osoby pokrzywdzone, czy też obserwowane sytuacje były mylnie interpretowane.

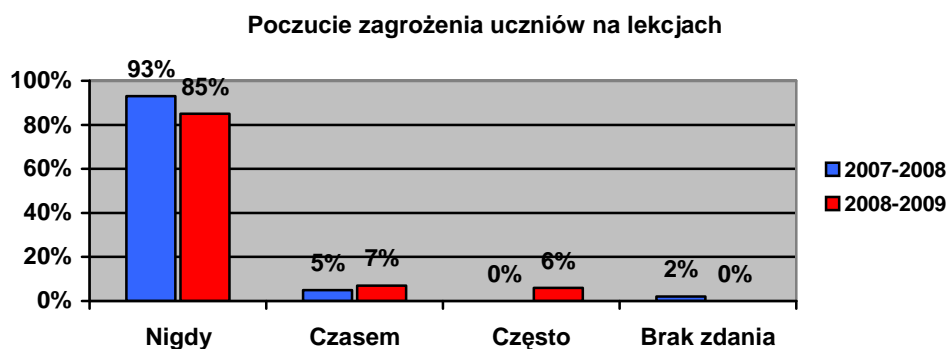
W porównaniu z ubiegłym rokiem wzrosła o 6% liczba uczniów, którzy nigdy nie zaobserwowali zmuszania innych osób do palenia papierosów, picia piwa lub innego alkoholu. Odpowiedzi „czasem” udzieliło co dwudzieste dziecko, co stanowi dziesięcioprocentowy spadek

w porównaniu z wynikami poprzedniego badania. W omawianym okresie badawczym oraz w latach poprzednich nie stwierdzono ani jednego przypadku spożycia przez uczniów alkoholu na terenie szkoły, bądź pojawienia się w niej w stanie wskazującym na wcześniejsze spożycie. Przypuszcza się więc, iż zasygnalizowane w badaniu obserwacje uczniów dotyczyły palenia papierosów. W związku z pojawiającymi się w ubiegłym roku szkolnym informacjami na temat palenia przez uczniów papierosów poza szkołą, wzmożone zostały w I okresie roku szkolnego 2008/09 działania profilaktyczne w tym zakresie, skierowane również do rodziców. W tym roku szkolnym uczniowie zostali dwukrotnie przyłapani na paleniu papierosów. Jedna z tych sytuacji miała miejsce na terenie szkoły, druga przed szkołą w towarzystwie uczniów gimnazjum przed dyskoteką szkolną. Należy przypuszczać, iż próby palenia, namawiania, czy wręcz zmuszania innych do palenia poza szkołą są udziałem pewnej grupy starszych uczniów.

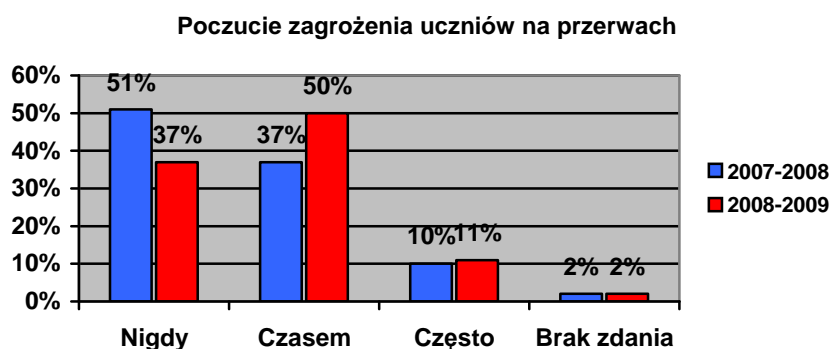

W porównaniu z ubiegłym rokiem o 10% procent zmniejszył się odsetek dzieci, które nikogo w szkole się nie boją. Obecnie stanowią one niespełną połowę badanych (45%). Nadal na wysokim trzydziestoprocentowym poziomie utrzymuje się lęk przed innymi uczniami w szkole. Jak wykazują uzyskane dane, uczniowie obawiają się przede wszystkim osób z innych klas, bowiem poczucie niepewności bądź zagrożenia ze strony kolegów i koleżanek ze swojego zespołu klasowego podobnie jak w roku ubiegłym nie przekracza 5%. Nastąpił nieznaczny wzrost lęku przed dyrektorem szkoły (13%), czego powodem mogą być udzielone dwukrotnie w I okresie bieżącego roku szkolnego nagany dyrektora na forum klasy. Nie zmieniło się nasilenie niepokoju związanego z osobą pedagoga szkolnego, nadal służącego niektórym nauczycielom jako „straszak” na niegrzecznych uczniów. Na podobnym poziomie utrzymał się też lęk przed innymi pracownikami szkoły (odpowiedzi takie zaznaczył zaledwie co dwudziesty badany). Zdecydowanie

pozytywną zmianą jest niemal dwukrotny spadek lęku uczniów przed nauczycielami (z 15% w roku 2007/08 do 8% w roku 2008/09), świadczący o poprawie wzajemnych relacji, co powinno w widoczny sposób przełożyć się na jakość kształcenia i wychowania.

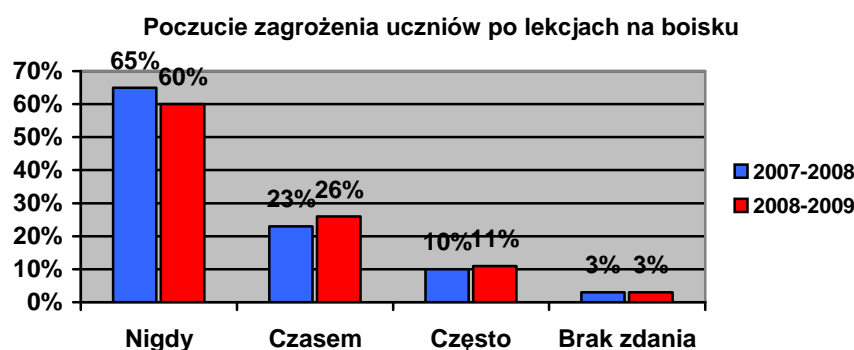

W porównaniu do badań z roku 2007/08 w roku 2008/09 wzrosło poczucie zagrożenia uczniów na lekcjach. Podczas zajęć lekcyjnych bezpiecznie czuje się o 8 % mniej ankietowanych niż w poprzednim okresie badawczym. Dane te wydają się stać w sprzeczności z wykazanym na poprzednim wykresie dwukrotnym spadkiem lęku przed nauczycielami. Odnotowany skok poczucia zagrożenia uczniów podczas lekcji z 5% w roku ubiegłym do 13% obecnie, może być skutkiem zwiększonej obawy części uczniów, zwłaszcza czwartoklasistów, przed niepowodzeniami szkolnymi, złymi ocenami, a także przed konkurencją. Hipoteza ta wydaje się być uzasadniona w obliczu poczynionych przez wielu nauczycieli obserwacji wskazujących na niezdrową rywalizację w jednej z objętych badaniem klas czwartych.

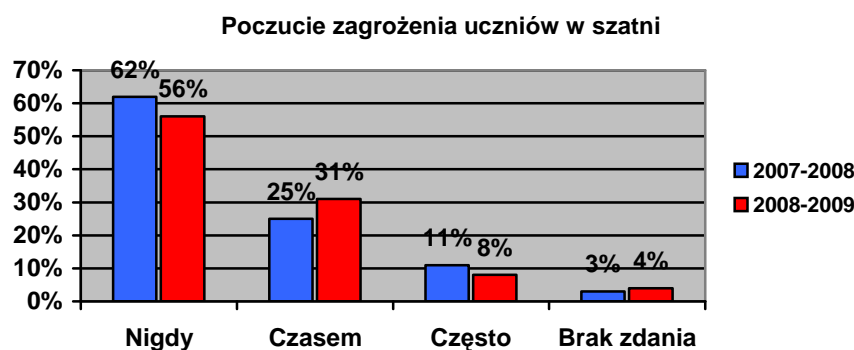

W bieżącym roku szkolnym odnotowano czternastoprocentowy spadek poczucia bezpieczeństwa dzieci na przerwach. Zagrożenie podczas przerw międzylekcyjnych odczuwa ponad połowa uczniów, przy czym co dziesiąty doświadcza tego uczucia często, a co drugi czasami. Otrzymane wyniki nie potwierdzają, niestety, oczekiwań dyrekcji szkoły oraz nauczycieli zwią-

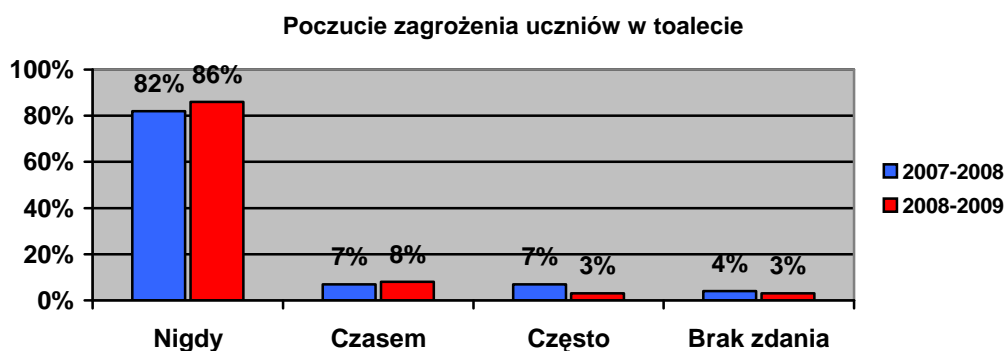
zanych ze spodziewanymi efektami działań mających na celu poprawę bezpieczeństwa uczniów podczas przerw międzylekcyjnych. Pozytywnej zmiany w tym obszarze nie przyniosło ani wsparcie pełniących dyżury nauczycieli dyżurującymi uczniami z klas IV-VI w ramach konkursu na „Superklasę”, ani organizacja wspólnych zabaw na korytarzu II piętra, na którym przebywają starsi uczniowie. Koniecznością wydaje się zorganizowanie na szkolnych holach większej ilości przytulnych i nowoczesnych miejsc do wypoczynku na wzór istniejącego i cieszącego się dużym zainteresowaniem kącika relaksacyjno-integracyjnego.

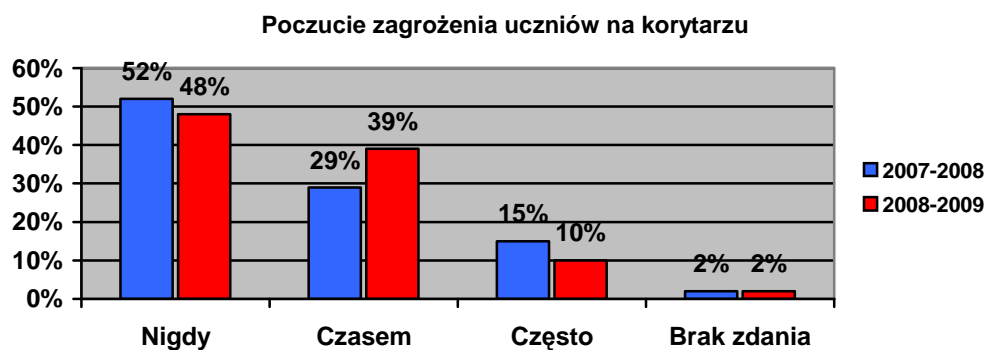
Po lekcjach na boisku ponad połowa badanych czuje się bezpiecznie (spadek o 5%). Zagrożenie odczuwa „czasem” co czwarty badany, a „często” co dziesiąty uczeń, co stanowi niewielki wzrost w stosunku do ubiegłego roku. Poczucie lęku może wynikać z obawy przed przeniesieniem konfliktów ze szkoły na nieobjęty nadzorem dorosłych teren przyszkolny po zakończeniu zajęć lekcyjnych. Przypuszczalnie jednak ankietowani uczniowie, udzielając odpowiedzi na to pytanie mieli również na myśli zagrożenia związane z elementami rywalizacji sportowej, a więc ewentualnych potrażeń i kontuzji, a także niepowodzeń w grze, wywołujących często agresję słowną kolegów bądź koleżanek z drużyny. Pewien poziom strachu może wynikać również z faktu umiejscowienia na terenie boisk szkolnych rampy do jazdy na rolkach, na której popołudniami spotyka się także młodzież spoza szkoły.

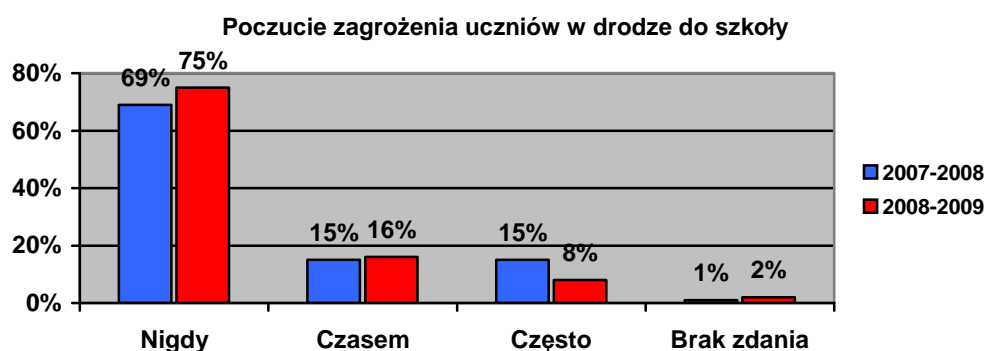
Szatnia jest miejscem, w którym bezpiecznie czuje się ponad połowa (56%) badanych uczniów, co stanowi spadek o 6 % w stosunku do ubiegłego roku. Poczucie zagrożenia w tym miejscu wydaje się być rzeczą naturalną ze względu na trudne do uniknięcia nagromadzenie wielu osób na małej przestrzeni w pewnych określonych porach – przed rozpoczęciem i po zakończeniu zajęć lekcyjnych. Tłok, pośpiech i hałas są zawsze elementami wywołującymi stres. Specyfika ulokowanych w pomieszczeniach piwnicznych szatni, podzielonych na wyodrębnione boksy, sprzyja również zachowaniom niepożądanym i agresywnym ze względu na trudności organizacyjne dotyczące kontroli zachowania uczniów w tych miejscach. Jak już wspomniano wyżej, pomocny w tym względzie nie okazał się monitoring szkolny, ponieważ dwie kamery monitorujące korytarz szatni nie są w stanie objąć swoim zasięgiem podzielonych na sekcje pomieszczeń wydzielonych dla poszczególnych klas. Ilość dyżurujących w szatni nauczycieli jest również ograniczona względami organizacyjnymi.

O 4 % wzrosło poczucie bezpieczeństwa uczniów w toaletach. Bezpiecznie czuje się tu 86% dzieci. Tylko co dziesiąty uczeń odczuwa zagrożenie w tym miejscu. Zakaz nieuzasadnionego przebywania w toaletach zapisany jest w szkolnym Regulaminie Przerw Między lekcyjnych i dyżurujący nauczyciele uczuleni są na egzekwowanie tej zasady. Zdarzają się oczywiście przypadki interwencji dorosłych związane z „szarpaniem się” uczniów w toalecie, „dowcipami”, polegającymi na oblewaniu kogoś wodą, czy uniemożliwianiu mu wyjścia z toalety. Częstą praktyką uczniowską jest wpychanie „dla zabawy” dziewcząt do toalety męskiej i odwrotnie. W badanym okresie nie zanotowano ani jednego przypadku fotografowania kogoś, bądź nagrywania na telefon komórkowy. W szkole nie stwierdzono także problemu palenia papierosów w toaletach.

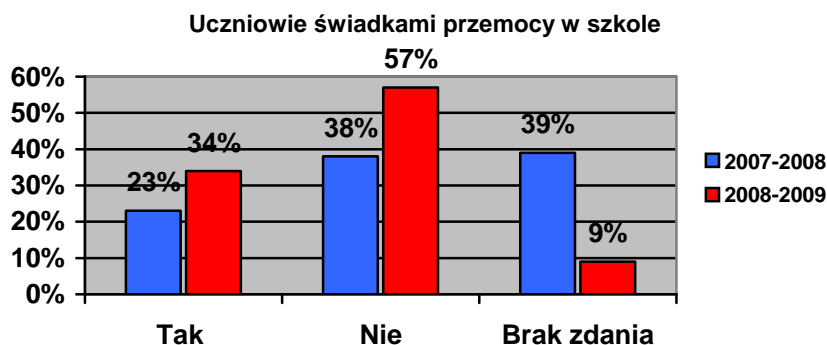

Wśród badanych prawie połowa uczniów czuje się na korytarzu bezpiecznie. Wykazany na wykresie nieznaczny spadek poczucia bezpieczeństwa dzieci na szkolnych holach jest spójny z przedstawionym wyżej wzrostem poczucia zagrożenia podczas przerw międzylekcyjnych. Zdecydowana większość zachowań agresywnych ma miejsce właśnie podczas przerw na korytarzu i związana jest z potrzebą rozładowania nagromadzonych w trakcie lekcji emocji oraz napięć. Stres przebywających na korytarzach uczniów związany jest także, podobnie jak i u nauczycieli, z dużym poziomem hałasu, negatywnie działającym zwłaszcza na uczniów nadpobudliwych. To oni właśnie są najczęstszym źródłem konfliktów. Wyniki ankiety dowodzą, iż próby zmniejszenia hałasu oraz ograniczenia czynników stresujących poprzez organizowanie wspólnych zabaw na korytarzu, w tym integracyjnych zajęć tanecznych, raczej nie przyniosły oczekiwanych przez dyrekcje szkoły i nauczycieli rezultatów.

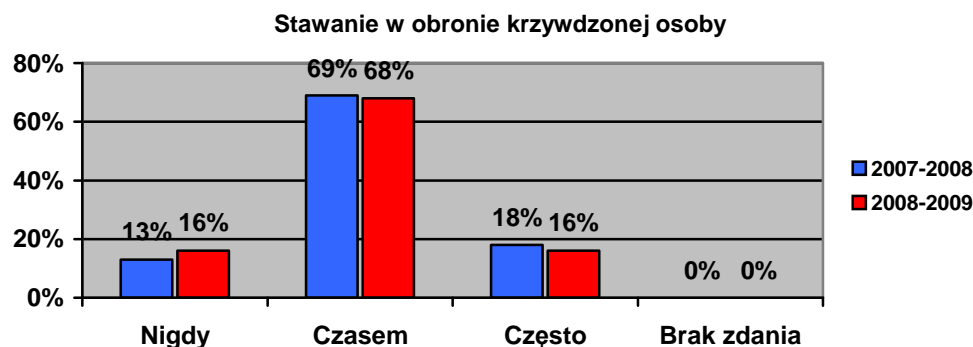

W porównaniu z ubiegłym rokiem szkolnym wzrosło poczucie bezpieczeństwa dzieci w drodze do szkoły. Obecnie drogę tę pokonuje bezstresowo 75% uczniów. Ponieważ ankietowaniu poddano dzieci ze starszej grupy wiekowej należy przypuszczać, iż sygnalizowane przez część badanych zagrożenie w niewielkim stopniu wiąże się z niebezpieczeństwami natury komunikacyjnej. Wychowaniu komunikacyjnemu poświęca się bardzo wiele uwagi w klasach I-III. Przepuszczalnie dzieci młodsze, czyli czwartoklasiści nie lubią chodzić same do szkoły, obawia-

jąc się zaczepki starszych kolegów, czy obcych. „Drogę do szkoły” badani zinterpretowali zapewne również jako drogę powrotną ze szkoły do domu, podczas której niejednokrotnie dochodzi do sprzeczek na tle wydarzeń szkolnych mijającego dnia. Wśród uczniów starszych kłótnie takie mogą przybierać niebezpieczną postać wzajemnych „rozliczeń”.

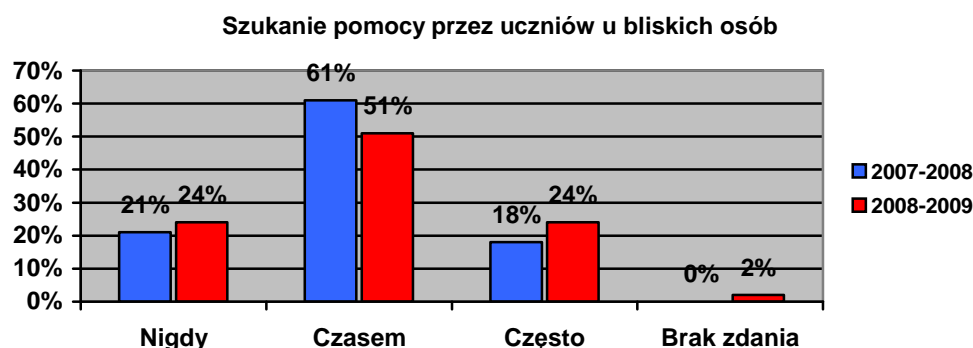

Interpretacja powyższych wyników jest wyjątkowo trudna i niejednoznaczna ze względu na duże wzrosty w porównaniu z ubiegłorocznym badaniem zarówno uczniów będących świadkami przemocy w szkole, jak i osób, które takiej przemocy nie zaobserwowały. Wiąże się to z wyjątkowo liczną – prawie czterdziestoprocentową – grupą uczniów niezdecydowanych podczas ankietowania w roku szkolnym 2007/08. Fakt zredukowania liczby dzieci nie mających zdania na temat przejawów agresji w szkole do 9% może świadczyć o znaczącym wzroście świadomości uczniów w tej dziedzinie. Nadal jednak spora grupa badanych nie jest pewna charakteru obserwowanych sytuacji. Niewątpliwie jednak uzyskany wynik, wskazujący na niemal dwukrotną przewagę uczniów nie spotykających się z aktami przemocy na terenie szkoły (58%) nad dziećmi, które były świadkami zachowań agresywnych (34%) jest obrazem pozytywnej tendencji w obszarze samopoczucia i bezpieczeństwa uczniów.

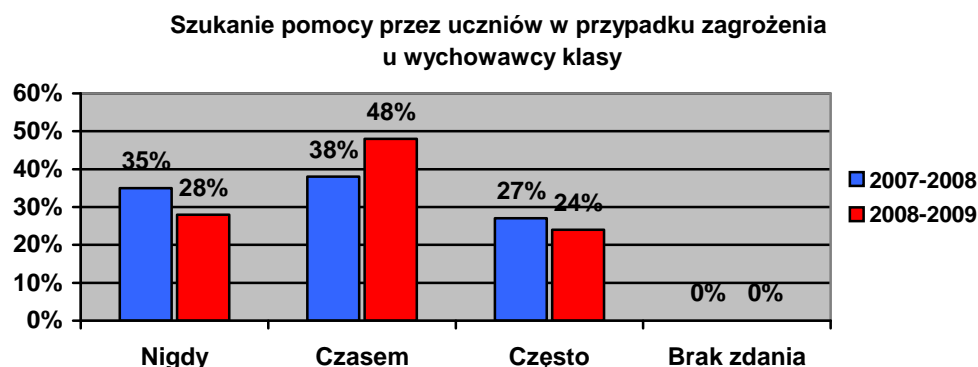

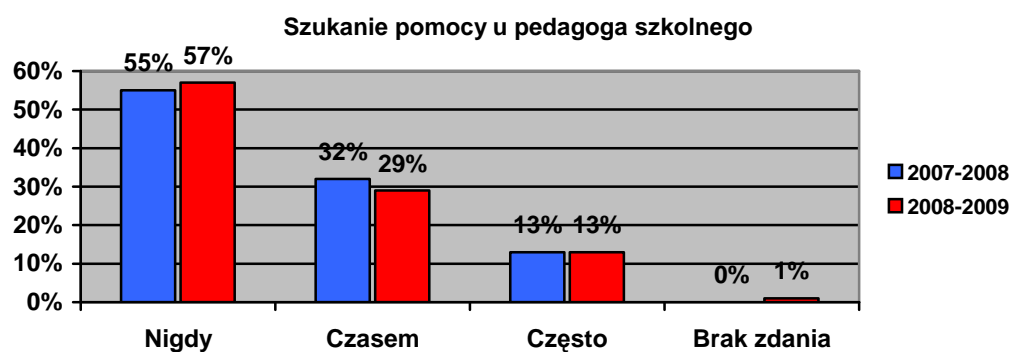
Wyniki badania w tym obszarze niemal pokrywają się z ubiegłorocznymi danymi. W zdecydowanej większości uczniowie próbują stawać w obronie krzywdzonych osób. Nauczyciele i wychowawcy starają się przełamać zrozumiąły lęk dzieci przed ingerencją w trudnych sytuacjach m.in. poprzez pracę nad uwrażliwianiem uczniów na potrzeby i emocje innych, wskazywanie pozytywnych przykładów, zacieśnianie więzi grupowych oraz poprawę klimatu w zespołach klasowych. Reagowanie na przemoc i agresję jest również jednym ze wskaźników w zmodyfikowanej na początku bieżącego roku szkolnego Karcie Oceny Zachowania Ucznia. Jak widać z przedstawionego wyżej wykresu, mimo podjętych działań wciąż nie udało się osiągnąć poprawy w tym temacie.

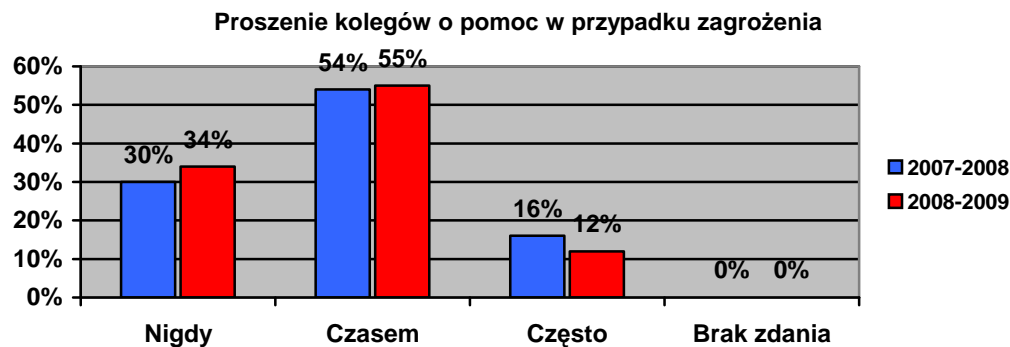
Zdecydowana większość ankietowanych uczniów (75%) w sytuacjach trudnych poszukuje wsparcia. W okresie pomiędzy dwoma ostatnimi badaniami odsetek osób zwracających się do bliskich o pomoc zmniejszył się o 4%. Interpretacja tego wyniku może być dwójaka. Z jednej strony przyrost ilości dzieci nigdy nie szukających pomocy może być efektem działań wychowawczych nakierowanych na poprawę umiejętności rozwiązywania konfliktów, a co za tym idzie wzrostu samodzielności uczniów w radzeniu sobie ze spotykającymi ich problemami. Z drugiej jednak strony wyniki ankietowania mogą budzić obawy, iż spora grupa dzieci nadal nie potrafi prosić o pomoc i załatwia swój problem „po swojemu”, czyli nie zawsze umiejętnie, bądź też po prostu wycofuje się z niego.

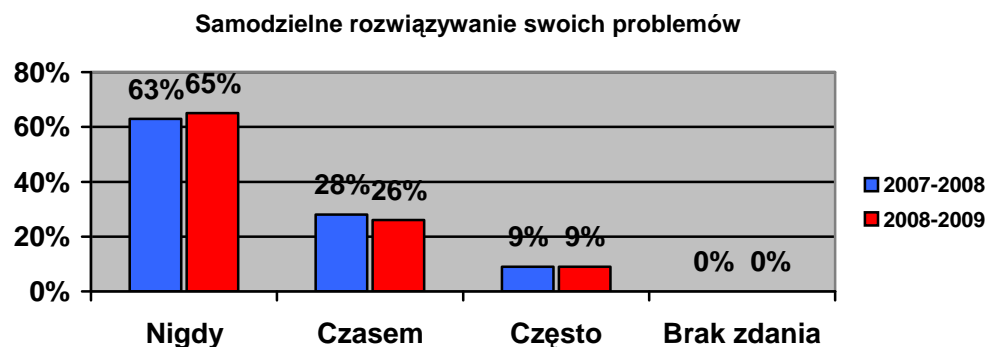
Wśród osób dorosłych, do których dzieci zwracają się o pomoc ważną osobą jest wychowawca klasy, u którego wsparcia szuka ponad 70 % uczniów. W porównaniu z ubiegłym rokiem szkolnym obserwuje się spadek liczby podopiecznych nigdy nie zwracających się do wychowawcy w sytuacji zagrożenia. Świadczy to prawdopodobnie o wzroście zaufania uczniów do opiekuna klasy oraz poprawie łączących ich wzajemnych relacji. Uzyskane dane mogą być również symptomem stopniowego pozytywnego przewartościowania postaw uczniowskich, wśród których nierzadko zwracanie się z prośbą o pomoc do wychowawcy utożsamiane jest ze skarżeniem bądź donosicielstwem. Mimo niewielkiej poprawy, sytuację w tym obszarze należy uznać jednak za nie w pełni satysfakcjonującą.

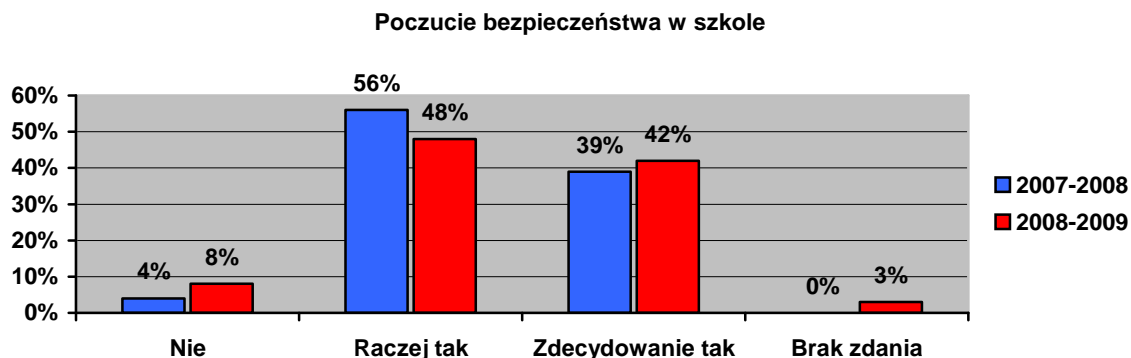
Prawie połowa badanych w sytuacjach trudnych poszukuje wsparcia u pedagoga szkolnego (42%). Otrzymany wynik utrzymuje się na poziomie wartości z poprzedniego badania i wskazuje na mniej więcej stały procent uczniów korzystających z tej formy pomocy. Znaczny odsetek osób radzących sobie bez odwiedzania gabinetu pedagoga szkolnego może wskazywać na brak takiej potrzeby, a także na dużą skuteczność wychowawców i nauczycieli w przełamywaniu trudności uczniów, związaną m.in. z przyjętymi w szkole procedurami postępowania w przypadku agresji, ustalającymi określoną hierarchię osób interweniujących w sytuacjach problemowych.

Prawie 70 % ankietowanych w sytuacji zagrożenia prosi o pomoc kolegów. Bliscy koledzy z klasy są zazwyczaj pierwszymi osobami, od których zagrożeni oczekują wsparcia zarówno w konfliktach z rówieśnikami, jak i w sporach z nauczycielami. W niektórych zespołach klasowych wzajemna pomoc w trudnych momentach jest oczywistością, wynikającą z poczucia solidarności i przynależności do jednego zespołu klasowego. W zespołach słabo zintegrowanych, z zaznaczonymi podziałami wewnątrz klasy, prośby o wsparcie związane są z przejawami izolowania, czy odrzucania, a sporadycznie również konfrontacji pomiędzy istniejącymi na terenie klasy nieformalnymi grupami. W grupie uczniów nigdy nie szukających pomocy kolegów znajdują się prawdopodobnie klasowi przywódcy, osoby zajmujące w klasie mocną pozycję, a także klasowe „kozły ofiarne”.

Powyższy wykres potwierdza wcześniejsze dane dotyczące poszukiwania pomocy przez uczniów. Zdecydowana większość pytaných (65 %) nigdy nie rozwiązuje samodzielnie swoich problemów, decydując się na szukanie pomocy u rówieśników bądź dorosłych. Tylko co dziesiąty uczeń „często” radzi sobie sam w trudnych sytuacjach. „Czasami” bez pomocy obywają się niemal co trzecie ankietowane dziecko. W związku z typowym dla wieku badanych brakiem umiejętności samodzielnego rozwiązywania sytuacji konfliktowych, wskazywanie osób i instytucji niosących dzieciom pomoc oraz zachęcanie do poszukiwania wsparcia w sytuacjach zagrożenia jest jednym z ważnych zadań wychowawczych szkoły.

Uczniowie czują się w szkole bezpiecznie. Zdecydowana większość (90%) respondentów na pytanie o poczucie bezpieczeństwa odpowiedziała „raczej tak” i „zdecydowanie tak”. Przy uwzględnieniu złożoności problemów natury społecznej, socjalnej i psychologicznej związanych z przebywaniem i funkcjonowaniem tak dużej grupy różnych osobowości na terenie jednego obiektu, jednocyfrowy procent dzieci sygnalizujących poczucie zagrożenia (8%) na terenie szkoły należy uznać za wynik satysfakcjonujący. W porównaniu z ubiegłym rokiem szkolnym odsetek uczniów nie czujących się w szkole bezpiecznie uległ jednak niewielkiemu wzrostowi.

Podsumowując przedstawione powyżej wyniki badań można stwierdzić, iż uczniowie Szkoły Podstawowej nr 3 w Polkowicach czują się bezpiecznie i dobrze w swojej placówce oświatowej. Najbardziej widocznym problemem rzutującym na ich poczucie bezpieczeństwa są przejawy agresji słownej, głównie w postaci przezywania i obrażania. O dużej skali tego zjawiska świadczą dane na temat ofiar ataków słownych (60%), a także świadków takich zachowań w stosunku do innych (90%), potwierdzające postawioną w pracy hipotezę na temat powszechności tej formy agresji w szkołach. Do najbardziej dokuczliwych form agresji fizycznej natomiast należą potracanie i przewracanie oraz bójki rówieśnicze. Dość duża częstotliwość ich występowania związana jest z brakiem umiejętności rozładowywania nagromadzonych emocji oraz pokojowego rozwiązywania konfliktów przez dzieci w tej grupie wiekowej. Dla części uczniów, zwłaszcza chłopców, przewracanie jest naturalną formą zabawy, która czasem wymyka się spod kontroli. Potracaniu sprzyjają również ograniczone możliwości lokalowe placówki, dość wąskie korytarze szkolne, co jest odczuwalne zwłaszcza podczas przerw obiadowych. Konieczność pokonania jednej lub dwóch kondygnacji w celu jak najszybszego ustawienia się w kolejce do stołówki jest jednym z powodów pośpiechu i nerwowości uczniów i co za tym idzie, wyrażonego w ankiecie wysokiego poczucia zagrożenia podczas przerw międzylekcyjnych (61%). Ponadto podczas przerw właśnie „załatwiane” są przez uczniów ewentualne zatargi, do rozstrzygnięcia których dzieci wybierają głównie szkolne korytarze (49% świadków takich sytu-

acji) oraz szatnię (39%). Miejscem niemalże wolnym od zachowań agresywnych okazują się być, wbrew przewidywaniom autora pracy, szkolne toalety, w których bezpiecznie czuje się prawie 90% uczniów. Konflikty rówieśnicze coraz rzadziej kończą się bójkami, o czym świadczy nieznaczny w stosunku do ubiegłego roku spadek liczby ich ofiar (z 20% na 17%) oraz świadków (z 52% na 47%). Praktycznie nie istnieje w szkole problem picia alkoholu oraz palenia papierosów. Dość duża jest natomiast w odczuciu dzieci skala niszczenia cudzej własności (66% świadków takiego działania). Na podobnym do ubiegłego roku poziomie utrzymuje się ilość ofiar kradzieży (5%).

Znaczącą poprawę w stosunku do ubiegłego roku odnotowano w obszarze klimatu w zespołach klasowych, o czym świadczy spadek uczniów nie czujących się dobrze w swojej klasie z 18% do 7%. Tylko co 20 uczeń odczuwa lęk przed kolegą bądź koleżanką z klasy. Temu subiektywnemu poczuciu zadowolenia z przynależności do danego zespołu zdaje się przeczyć jednak fakt, iż aż 20% uczniów uznało się za ofiary odrzucenia, a świadkami izolowania, czy odrzucania było prawie 70% badanych. Świadczy to prawdopodobnie o nierozwiązanym problemie „kozłów ofiarnych”. Wyraźnie widoczny jest też strach młodszych dzieci przed starszymi kolegami, wyrażony w argumentacji na temat złego samopoczucia w szkole („starsi zaczepiają młodszych”, „uczniowie z klasy VI grożą, że mnie zbiją”), a także lęk przed innymi uczniami, sygnalizowany przez 31% pytanych. Odbiciem tej sytuacji jest również dwuprocentowy wzrost liczby dzieci czujących się ofiarami zastraszania (z 18% na 20%). Znamiennej tendencją, związaną niewątpliwie z poprawą klimatu w szkole, jest spadek lęku przed nauczycielami (z 15% na 8%). Dane te potwierdzają postawioną przez autora pracy hipotezę, iż uczniowie w znacznie większym stopniu boją się rówieśników niż swoich nauczycieli.

Trudno ocenić jednoznacznie wyniki badań, dotyczące problemu poszukiwania przez uczniów pomocy w trudnych dla nich sytuacjach życiowych i szkolnych. Z jednej strony bowiem zauważalny jest wzrost częstotliwości poszukiwania wsparcia u wychowawców klasowych, z drugiej jednak utrzymuje się duży procent uczniów nigdy nie szukających pomocy u dorosłych (w tym pedagoga szkolnego). Przyczyn takiego stanu rzeczy można upatrywać zarówno w braku całkowitego zaufania do nauczycieli, jak i w rosnącej samodzielności uczniów w rozwiązywaniu sytuacji problemowych. Prawdopodobnie, zgodnie z przewidywaniami autora pracy, adresatami uczniowskiego „wołania o pomoc” są również w znacznej mierze rodzice.

Na zakończenie analizy uzyskanych danych należy stwierdzić, iż duża zgodność wyrażonych w ankiecie subiektywnych odczuć dzieci z obserwacjami przekazanymi autorowi pracy przez dorosłych jest potwierdzeniem poważnego podejścia uczniów do tej formy zbierania informacji oraz celowości prowadzenia tego typu badań.

ZAKOŃCZENIE

Omówione powyżej wyniki badań ankietowych w Szkole Podstawowej nr 3 w Polkowicach składają się na dość spójny obraz stanu bezpieczeństwa uczniów w tej placówce oświatowej. Subiektywne odczucia podopiecznych wyrażone w ankiecie potwierdzają uzyskaną od kierownictwa szkoły pozytywną ocenę skuteczności działań podjętych w tym zakresie w ramach realizacji trzyletniego Planu Wychowawczego Szkoły. Na przestrzeni kolejnych lat wdrażania zaplanowanych przedsięwzięć udało się dwukrotnie zmniejszyć procent uczniów nie czujących się w szkole bezpiecznie (z 17% w roku szkolnym 2006/07 do 8% w roku szkolnym 2008/09). Niewątpliwie za duży sukces wychowawczy całego grona pedagogicznego należy uznać znaczący spadek liczby osób sygnalizujących brak dobrego samopoczucia w szkole (z 24% w roku szkolnym 2006/07 do 7% w roku szkolnym 2008/09).

Interpretacja wyników badań ankietowych przeprowadzonych wśród uczniów po I okresie roku szkolnego 2008/09 oraz analiza uzyskanych informacji dotyczących lat ubiegłych nie potwierdziły, zdaniem autora pracy, obiegowej opinii na temat rosnącej skali agresji w szkołach. Co prawda subiektywne poczucie bezpieczeństwa ankietowanych uczniów spadło w stosunku do poprzedniego okresu badawczego o 4%, ale widoczny wzrost kilku innych istotnych wskaźników może sugerować, iż uczniowie często sprzecznie interpretują obserwowane zjawiska, a otrzymany wynik mieści się w założonej granicy błędu. Świadczy o tym między innymi zdecydowany wzrost wskaźnika procentowego uczniów nie będących świadkami przemocy z 38% w roku ubiegłym do 57% na koniec badanego okresu. Potwierdzeniem efektywności działań na rzecz ograniczenia agresji na terenie szkoły może być także zdecydowany spadek (z 39% w roku ubiegłym do 9% na koniec pierwszego okresu 2008/09) liczby dzieci „nie mających zdania” na temat tego, czy byli świadkami przemocy. Dane te dowodzą, zdaniem autora pracy, dużego wzrostu świadomości uczniów na temat przyczyn i przejawów zachowań agresywnych. Przytoczone powyżej wyniki badań ankietowych pozwalają stwierdzić, iż sukcesem zakończyły się opisane w podrozdziale 1.4.1. działania ukierunkowane na poprawę klimatu w zespołach klasowych. Wciąż nierozwiązanym problemem pozostaje jednak duża skala agresji słownej uczniów związana z brakiem umiejętności rozpoznawania uczuć oraz pokojowego rozwiązywania kon-

fliktów u dzieci w tym wieku. Zaczepianie, wyzywanie i obrażanie jest dla wielu uczniów naturalnym sposobem wyładowania nagromadzonych emocji i zachowania te nie są postrzegane jako naruszanie prawa innego człowieka do godności osobistej. Pomimo wysiłków oraz widocznych efektów działań wychowawczych wdrożonych na podstawie realizowanych w roku szkolnym 2008/09 programów „Klasowa rodzinka” oraz „Daj się lubić” nauczycielom ze Szkoły Podstawowej Nr 3 w Polkowicach nie udało się ograniczyć niebezpiecznych zachowań niektórych uczniów podczas przerw. Jako niezadowolający określono wpływ monitoringu na poprawę sytuacji w tym zakresie. Pomimo niewątpliwej funkcji prewencyjnej, jego funkcjonowanie nie spowodowało wyeliminowania takich niekorzystnych zjawisk jak na przykład bieganie, czy zaczepianie. Nie okazał się on również szczególnie pomocny podczas prób wyjaśniania zaistniałych sytuacji konfliktowych oraz przypadków łamania norm szkolnych. W tym kontekście docenić należy uzyskaną pod koniec badanego okresu poprawę znajomości Szkolnego Kodeksu Ucznia, korzystnie rzutującą na możliwość odwoływania się do przyjętych zasad w wymagających tego sytuacjach. Powolne, ale dostrzegalne pozytywne zmiany w zachowaniu uczniów należy wiązać również z widocznym wzrostem inicjatywy i aktywności w organizowaniu przedsięwzięć wychowawczych ze strony nauczycieli i po części rodziców, a także coraz częstszym włączaniu do realizacji różnych zamierzeń uczniów sprawiających trudności wychowawcze. Eliminowanie złych nawyków i zastępowanie ich pożądanymi formami zachowań społecznych jest procesem żmudnym i długotrwałym.

Zdobyta przez autora pracy wiedza teoretyczna oraz aktywność badawcza przyczyniły się do lepszego zrozumienia złożoności problemów związanych z zapewnieniem bezpieczeństwa uczniom na terenie szkoły oraz uzmysłowienia sobie ogromu zadań w tym obszarze na progu rozpoczęcia pracy pedagogicznej. Przeprowadzone w Szkole Podstawowej nr 3 w Polkowicach badania reprezentatywnej grupy uczniów oraz analiza porównawcza otrzymanych od kierownictwa szkoły i uzyskanych drogą ankietowania wyników mogą przyczynić się do lepszego zdiagnozowania istniejącej sytuacji wychowawczej placówki oraz rozpoznania uczniowskich potrzeb w zakresie samopoczucia i bezpieczeństwa w szkole. Poczynione przez autora pracy spostrzeżenia mogą okazać się pomocne przy poszukiwaniu skutecznych rozwiązań organizacyjnych związanych ze statutowym obowiązkiem zapewnienia dzieciom bezpieczeństwa podczas zajęć organizowanych przez szkołę.

Niniejsza praca autora ma szansę przyczynić się również do zwiększenia efektywności przedsięwzięć dydaktycznych i wychowawczych planowanych w ramach tworzenia trzyletniego programu wychowawczego oraz programu profilaktyki placówki na lata 2009-2012.

BIBLIOGRAFIA

I. OPRACOWANIA ZWARTE:

1. Aronson E., Wilson T. D., Akert R. M., *Psychologia Społeczna*, Poznań 2006.
2. Czajkowska-Ziobrowska D., Zduniak A. (red.), *Edukacja dla bezpieczeństwa – bezpieczna szkoła, bezpieczny uczeń*, Poznań 2007.
3. Ćwikła T., Wiatrowski M., Radziszewska H., Radziwołek M., Stachowiak M., Ćwikła E., *Nowe uprawnienia i obowiązki dyrektora szkoły. Zapewnienie bezpieczeństwa i porządku w szkole*, Poznań 2007.
4. Danilewska J., *Agresja u dzieci – szkoła porozumienia*, Warszawa 2002.
5. Dunaj B. (red.), *Słownik współczesnego języka polskiego*, Warszawa 1996.
6. Edwards C. H., *Dyscyplina i kierowanie klasą*, Warszawa 2006.
7. Fromm E., *Niech się stanie człowiek*, Warszawa 1994.
8. Guerin S., Hennessy E., *Przemoc i prześladowanie w szkole. Skuteczne przeciwdziałanie agresji wśród młodzieży*, Gdańsk 2004.
9. Kmiecik-Baran K. (red.), *Zaburzenia zachowania dzieci i młodzieży szkolnej*, Warszawa 2006.
10. *Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej*, (stan prawny na 3 marca 2008 r.), Warszawa 2008.
11. Krowatschek D., *Jak sobie poradzić z agresją u dzieci*, Kraków 2006.
12. Łobocki M., *Metody badań pedagogicznych*, Warszawa 1978.
13. Maszke A. W., *Metodologiczne podstawy badań pedagogicznych*, Rzeszów 2003.
14. Nowak S., *Metodologia badań społecznych*, Warszawa 1985.
15. Okoń W., *Nowy słownik pedagogiczny*, Warszawa 1998.
16. Olweus D., *Mobbing. Fala przemocy w szkole – jak ją powstrzymać?* Warszawa 2007.
17. Petlak E., *Klimat szkoły klimat klasy*, Warszawa 2007.
18. Pilch T., *Metodologia pedagogicznych badań środowiskowych*, Wrocław-Warszawa 1971.
19. Pilch T., *Zasady badań pedagogicznych*, Warszawa 1998.
20. Portmann R., *Przemoc wśród dzieci. Uchwycić sedno*, Kielce 2006.

21. Pufal-Struzik I. (red.), *Agresja dzieci i młodzieży. Przyczyny, rozpoznawanie, zapobieganie*, Kielce 2007.
22. Pufal-Struzik I. (red.), *Agresja dzieci i młodzieży. Uwarunkowania indywidualne, rodzinne i szkolne*, Kielce 2007.
23. Taraszkiewicz M. (red.), *Bezpieczeństwo w szkole*, Warszawa 2003.
24. Zaczyński W., *Praca badawcza nauczyciela*, Warszawa 1995.
25. Zduniak A., Kryłowicz M. (red.), *Edukacja dla bezpieczeństwa – w rodzinie, szkole i pracy*, Warszawa – Poznań 2004.

Konspekt – czasopismo AP nr 2/2007 (29)

II. DOKUMENTY I AKTY NORMATYWNE:

1. Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r. (Dz. U. z 1997 r. Nr 78, poz. 483).
2. „Program Zapobiegania Niedostosowaniu Społecznemu i Przystępczości wśród Dzieci i Młodzieży” opracowany w związku z uchwałą Sejmu RP z dnia 7 maja 1998 r. w sprawie przeciwdziałania i zwalczania zjawisk patologicznych wśród nieletnich (M. P. Nr 14, poz. 207).
3. Rozporządzenia Ministra Edukacji Narodowej z dnia 9 lutego 2007 r. zmieniającego rozporządzenie w sprawie ramowych statutów publicznego przedszkola oraz publicznych szkół.
4. Rozporządzenia w sprawie ramowych statutów publicznego przedszkola oraz publicznych szkół z dnia 21 maja 2001 r. (Dz. U. Nr 61, poz. 624, z późniejszymi zmianami).
5. Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej i Sportu w sprawie bezpieczeństwa i higieny w publicznych i niepublicznych szkołach i placówkach z dnia 31 grudnia 2002 r. (Dz. U. z dnia 22 stycznia 2003 r.).
6. Rozporządzeniu Ministra Edukacji Narodowej i Sportu w sprawie warunków i sposobów organizowania przez publiczne przedszkola, szkoły i placówki krajoznawstwa i turystyki z dnia 8 listopada 2001 r. (Dz. U. Nr 135 z 2001 r. poz. 1516).
7. Rządowy program wychowania w szkołach i placówkach przyjęty na lata 2008-2013 „Bezpieczna i przyjazna szkoła” (załącznik do uchwały nr 172/2008 z dnia 19 sierpnia 2008 r.)
8. Uchwała Rady Ministrów Nr 186/2006 z dnia 7 listopada 2006 r. w sprawie działań administracji rządowej przeciwko przemocy w szkołach i placówkach.
9. Ustawa z dnia 26 stycznia 1982 r. – Karta Nauczyciela (Dz. U. z 2003 r. Nr 118, poz. 1112, z późniejszymi zmianami).

10. Ustawa z dnia 7 września 1991 r. o systemie oświaty (Dz. U. z 2004 r. Nr 256, poz. 2572, z późniejszymi zmianami).
11. Ustawy z dnia 11 kwietnia 2007 r. o zmianie ustawy o systemie oświaty i innych ustaw (Dz. U. Nr 80, poz. 542).

III. STRONY INTERNETOWE:

- www.bezpieczenstwoekonomiczne.pl
- www.szkolabezprzemocy.pl
- www.orka2.sejm.gov.pl
- www.sp3.polkowice.pl

ANEKS

Uniwersytet Pedagogiczny im. KEN
w Krakowie
Katedra Edukacji Obronnej

Ankieta

„Czy czujesz się bezpiecznie w szkole, w drodze do szkoły?”

Zwracam się do Ciebie z prośbą o udzielenie wnikliwych i przemyślanych odpowiedzi na zawarte w niniejszym kwestionariuszu pytania. Badania sondażowe mają charakter anonimowy, a uzyskane wyniki poddane zostaną wyłącznie zbiorczemu opracowaniu. Proszę o postawienie znaku „x” w odpowiednią rubrykę lub w miejsce „□” przy zgodnej z Twoją opinią odpowiedzi.

Z góry dziękuję za poświęcony ankiecie czas

1. Czy czujesz się bezpiecznie w szkole?

- a) zdecydowanie tak
- b) raczej tak
- c) nie
- d) brak zdania
- e) jeżeli tak/nie to dlaczego?.....

2. Czy dobrze czujesz się w szkole?

- a) zdecydowanie tak
- b) raczej tak
- c) nie
- d) brak zdania
- e) jeżeli tak/nie to dlaczego?.....

3. Czy dobrze czujesz się w klasie?

- a) zdecydowanie tak
- b) raczej tak
- c) nie
- d) brak zdania
- e) jeżeli tak/nie to dlaczego?.....

4. Czy znasz szkolny kodeks ucznia?

- a) zdecydowanie tak
- b) raczej tak
- c) nie
- d) brak zdania
- e) jeżeli tak/nie to dlaczego?.....

5. Czy byłeś/byłaś na terenie szkoły ofiarą:

- a) przezywania i obrażania
- b) odtrącenia
- c) wymuszenia (pieniędzy, jedzenia)
- d) bicia
- e) zastraszania
- f) kradzieży
- g) umyślnego potrącania
- h) zmuszenia do robienia rzeczy, na które nie miałeś ochoty (jakich?).....
- i) w inny sposób: .....

6. Jak często widzisz takie zachowania innych uczniów:

- a) obrażanie i wymyślanie

Nigdy	Czasem	Często	Brak zdania

- b) umyślne potrącanie lub przewracanie

Nigdy	Czasem	Często	Brak zdania

c) bicie się z kolegami lub koleżankami

Nigdy	Czasem	Często	Brak zdania

d) zaczepianie i bicie nieznanym osobą bez powodu

Nigdy	Czasem	Często	Brak zdania

e) odtrącanie, izolowanie innych uczniów

Nigdy	Czasem	Często	Brak zdania

f) zmuszanie do robienia rzeczy, na które nie mają ochoty

Nigdy	Czasem	Często	Brak zdania

g) niszczenie rzeczy należących do innych

Nigdy	Czasem	Często	Brak zdania

h) zabieranie komuś rzeczy lub pieniędzy używając siły lub grożąc jej użyciem

Nigdy	Czasem	Często	Brak zdania

i) zmuszanie innych uczniów do palenia papierosów, picia piwa, innego alkoholu

Nigdy	Czasem	Często	Brak zdania

7. Kogo boisz się najbardziej w szkole?

- a) nauczycieli
- b) pana dyrektora
- c) pedagoga szkolnego
- d) innych pracowników szkoły
- e) kolegów, koleżanek z klasy
- f) innych uczniów w szkole
- g) nikogo w szkole się nie boję

8. Kiedy i gdzie w szkole czujesz największe zagrożenie?

a) na lekcjach

Nigdy	Czasem	Często	Brak zdania

b) na przerwach

Nigdy	Czasem	Często	Brak zdania

c) po lekcjach na boisku

Nigdy	Czasem	Często	Brak zdania

d) w szatni

Nigdy	Czasem	Często	Brak zdania

e) w toalecie

Nigdy	Czasem	Często	Brak zdania

f) na korytarzu

Nigdy	Czasem	Często	Brak zdania

g) w drodze do szkoły

Nigdy	Czasem	Często	Brak zdania

9. Czy byłeś/byłaś świadkiem stosowania przemocy w szkole?a) nieb) takc) brak zdania**10. W jaki sposób reagujesz, gdy widzisz, że komuś dzieje się krzywda?**

a) staję w jego obronie

Nigdy	Czasem	Często	Brak zdania

b) szukam pomocy u bliskich mi osób

Nigdy	Czasem	Często	Brak zdania

c) szukam pomocy u wychowawcy klasy

Nigdy	Czasem	Często	Brak zdania

d) szukam pomocy u pedagoga szkolnego

Nigdy	Czasem	Często	Brak zdania

e) proszę kolegów o pomoc

Nigdy	Czasem	Często	Brak zdania

f) sam radzę sobie z rozwiązywaniem moich problemów i też jestem agresywny

Nigdy	Czasem	Często	Brak zdania

Dane statystyczno-demograficzne

Płeć:

a) dziewczyna

b) chłopiec

Klasa.....